

**T.C.
MİLLİ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ALPARSLAN SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM PROGRAMI**

**ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN
KULLANIM ALANLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ONUR KARAKURT
178408**

TEZ DANIŞMANI: DR.ÖĞR. ÜYESİ ATAY AKDEVELİOĞLU

**ANKARA
EKİM 2020**

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a)Kapak sayfası, b)Giriş, c)Ana Bölümler ve ç)Sonuç kısımlarından oluşan toplam (116) sayfalık kısımlarına ilişkin, 08/09/2020 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtremeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %(13)'tür.

Uygulanan filtreler,

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar dâhil

3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Millî Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Onur KARAKURT

16.09.2020

ETİK BEYAN

Millî Savunma Üniversitesi Enstitüleri Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bu tezdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler bana aittir; Millî Savunma Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Millî Savunma Üniversitesi ve Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

Onur KARAKURT
16.09.2020

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Çağımızın hızla değişen ve gelişen güvenlik ihtiyaçlarını anlamak, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ve Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik ihtiyacına fayda sağlamak amacıyla kaleme aldığım bu çalışma, umarım bir nebze de olsa fayda sağlar. Başkomutan Mustafa Kemal ATATÜRK'ün dediği gibi; “Hayattaki en hakiki mürşit ilimdir, fendir.” Silahlı Kuvvetleri ve ülkemizi ileriye taşıyacak bir şey varsa o da; sorgulayan ve düşünen bireylerdir. Her gün değişen ve gelişen bu dünyada saygın bir yer edinmek için bilimin ışığı şarttır.

Yüksek lisans süresince en büyük destekçim olan sevgili eşim Gökçe KARAKURT'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Onun desteği ve ilgisi olmasa bu çalışmayı tamamlayamazdım.

Yoğun mesai şartları içerisinde bana gereken desteği sağlayan komutanım Onur KAVALALI'ya, ayrıca tüm süreç boyunca desteklerini esirgemeyen değerli hocam Dr.Öğr.Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU'na, Enstitü Müdürümüz Doç.Dr.Öğr.Alb. Hüsnü ÖZLÜ'ye ve beni bu yolda yüreklendiren herkese sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ankara, Ekim 2020

Onur KARAKURT

İÇİNDEKİLER

ÖZGÜNLÜK RAPORU	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖZ.....	viii
ABSTRACT	ix
1.GİRİŞ	1
2.SAVAŞ KAVRAMI, SAVAŞIN EVRİMİ VE ŞİDDETİN YENİ AKTÖRLERİ	4
2.1. Savaşın Tanımı	5
2.2. Savaşın Nedenleri	8
2.2.1. Realist Çerçeve	10
2.2.2. İdealist Çerçeve.....	12
2.3. Savaş Kavramının Dönüşümü	14
2.4. Günümüzde Savaşa Dair Fikirler	18
2.4.1. Yeni Savaş Kavramı	22
2.4.2. Dördüncü Nesil Savaş.....	24
2.4.3. Bilgi Savaşı	25
2.4.4. Siber Savaş.....	27
2.4.5. Hibrit Savaş.....	29
2.5. Savaşın Bugünü	31
2.6. Şiddetin Yeni Aktörleri	35
2.7. Savaş Hukuku	36
3.ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN SINIFLANDIRILMASI, SUNDUKLARI HİZMETLER VE DÜNYADAN ÖRNEKLER.....	40
3.1. Tarihte Paralı Askerlik	40
3.2. Askeri Endüstrinin Özelleşmesi ve Özel Askeri Şirketlerin Ortaya Çıkışı	45
3.3. Özel Askeri Şirketlerin Sınıflandırılması ve Sundukları Hizmetler.....	51
3.3.1. Askeri Hizmet Tedarikçisi Şirketler	57
3.3.2. Askeri Danışmanlık Şirketleri.....	59
3.3.3. Askeri Destek Şirketleri.....	60
3.4. Özel Askeri Şirketlerin Hizmet Verdikleri Aktörler	61

3.5. Özel Askeri Şirket Kullanan Devletler.....	63
3.5.1. ABD	63
3.5.2. Birleşik Krallık.....	66
3.5.3. Rusya Federasyonu	67
3.5.4. Çin Halk Cumhuriyeti.....	70
4.ÖZEL ASKERİ ŞİRKET KULLANIMININ FAYDA VE MAHSURLARI...	73
4.1. Hukuki Konular	73
4.1.1. Paralı Askerliğe İlişkin Hukuk Kuralları	74
4.1.2. Özel Askeri Şirket Çalışanlarının Hukuki Statüleri.....	79
4.1.3. ÖAŞ Kullanımının Hukuki Mahsurları.....	86
4.1.4. ÖAŞ Kullanımındaki Hukuki Tedbirler.....	89
4.2. Askeri Konular	92
4.2.1. ÖAŞ Kullanımının Askeri Alandaki Mahsurları	92
4.2.2. ÖAŞ Kullanımının Askeri Alandaki Faydaları.....	97
4.3. Diğer Konular	102
5.SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA	110
ÖZGEÇMİŞ.....	116

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AECA : Arms Export Control Act (Silah İhracını Kontrol Yasası)
BAPSC : British Association of Private Security Companies (İngiliz Özel Güvenlik Şirketleri Derneği)
BM : Birleşmiş Milletler
ICC : International Criminal Court (Uluslararası Ceza Mahkemesi)
ICJ : International Court of Justice (Uluslararası Adalet Divanı)
IPOA : International Peace Operations Association (Uluslararası Barış Operasyonları Birliği)
ISOA : International Stability Operations Association (Uluslararası İstikrar Operasyonları Birliği)
İŞİD : Irak Şam İslam Devleti
ITAR : International Traffic in Arms Regulations (Uluslararası Silah Transferi Yönetmeliği)
KBR : Kellogg Brown & Root
MPRI : Military Professional Resources Incorporated
NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
ÖAŞ : Özel Askeri Şirket
PMC : Private Military Company (Özel Askeri Şirket)
RUF : Revolutionary United Front (Devrimci Birleşik Cephe)
SAMI : Security Association for Maritime Industry (Denizcilik Endüstrisi için Güvenlik Birliği)
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK : Türk Dil Kurumu

ÖZ

Özel Askeri Şirketlerin Kullanım Alanları

Onur KARAKURT

Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü
Ankara, Ekim 2020

Savaş, özünde büyük bir değişime uğramamasına rağmen sosyal ve bilimsel gelişmelerle birlikte büyümüş, yayılmış ve metotları değişmiştir. Her devirde farklı şekillerde cereyan etmiştir. Bu değişim hızı, sanayi devrimi sonrasında akıl almaz boyutlara ulaşmıştır. Kısa sürede ortaya çıkan topyekûn savaşlar, nükleer dehşet dengesi, gerilla mücadeleleri ve küresel terörizm tüm küreyi kasıp kavurmuştur. Bu çalışma değişen güvenlik ihtiyaçlarını anlamaya çalışarak, bu çerçevede Özel Askeri Şirketlerin¹ (ÖAŞ) kullanım alanlarını ortaya koymayı, ulus-devlet perspektifinde fayda ve mahsurlarını incelemeyi amaç edinmiştir. Çalışmada, tarihi süreç içerisinde savaş kavramının nasıl değiştiği, devletler dışında savaşlara etki eden aktörlerin nasıl ortaya çıktığı ve bu aktörlerden en önemlilerinden biri olan ÖAŞ'lerin günümüzdeki rolü incelenmiştir. Sırasıyla; ÖAŞ'lerin küresel bir aktöre dönüşmelerinin hangi şartlar altında gerçekleştiği, devletlerin politik hedeflerine ulaşmak için ÖAŞ'leri nasıl kullandıkları incelenmiş ve devletlerin meşru güvenlik güçlerinin eksik kaldığı alanları doldurmak, zaman zaman da uluslararası hukukun kısıtladığı problem sahalarını çözmek için ÖAŞ'leri kullandıkları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel Askeri Şirketler, Savaşın Dönüşümü, Şiddetin Yeni Aktörleri.

Bilim Kodu 114111

Sayfa Sayısı 116

Tez Danışmanı : Dr.Öğr.Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU

¹ Özel Askeri Şirketler (Private Military Companies) literatürde birçok farklı isimle anılmaktadırlar. Bu isimler; “Özel Güvenlik Şirketleri” (Private Security Companies. Pasif tutumu vurgular.), “Özel Askeri Yüklenici” (Private Military Contractors. Neoliberal yapıyı vurgular.), “Savaş Müteahhitleri” (War Contractors. Neoliberal yapıyı vurgular.) “Dış Kaynak Kullanımı” (Outsourcing. Kullanılan ticari metodu vurgular.), ve “Savaş Köpekleri’dir.” (Dogs of War. Kriminal yapıyı vurgular). Çalışma boyunca tüm bu adlandırmalar yerine “Özel Askeri Şirketler (ÖAŞ)” ismi kullanılmıştır.

ABSTRACT

Usage Areas of Private Military Companies

Onur KARAKURT

Turkish National Defense University Alparslan Defense Science Institute
Ankara, October 2020

Although the war has not undergone substantial changes in its core, it has grown, spread and its methods have changed with social and scientific developments. It took place in different ways in each period. This rate of change has reached unimaginable dimensions after the industrial revolution. Total wars, balance of terror, guerrilla struggles, and global terrorism that took place in a short time, swept the entire globe. This study aims to reveal the usage areas of Private Military Companies (PMCs) and to examine the benefits and disadvantage in the nation-state perspective. In this study, it is examined that how the concept of war has changed in the historical process, how actors affecting wars emerged outside the states, and the role of PMCs which is the one of most important of these actors. Respectively; It was analyzed that how the PMCs turned into a global actor, how the states used the PMCs to achieve their political goals, and it was concluded that they used PMCs to fill the areas where legitimate security forces lacked, and to solve the problem areas restricted by international law.

Keywords: Private Military Companies, Transformation of War, New Actors of Violence.

Science Code : 114111

Pages 116

Supervisor : Atay AKDEVELİOĞLU, Ph.D.

1.GİRİŞ

Westphalia Barış Antlaşmalarıyla uluslararası hukukun normu haline gelen “meşru şiddet tekeli” kavramı bir süredir aşınmaya ve zayıflamaya başlamıştır. Meşru kuvvetin yegâne sahibi devletler dışında başka aktörler de savaş alanlarına katılmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası ekonomik ve siyasi sistem bu değişimi tetikleyen asıl nedendir. Üretim gücünün ve teknolojinin tarihte görülmeyen bir hızla gelişmesini sağlayan kapitalist sistem, aynı zamanda kendi içerisinde anormallikler ortaya çıkmasına neden olmuştur. Şiddet araçları yaygınlaşmış ve ulaşılması kolay bir hal almıştır. Dünyanın değişen bu yeni yapısına, devletler de uyum sağlamaya çalışmaktadırlar.

ÖAŞ’ler değişen dünyanın ihtiyacı üzerine ortaya çıkan yapılardır. Uluslararası sistemin getirmiş olduğu karmaşık yapı içerisinde devletlerin kendi iç dinamiklerinden dolayı, süratli reaksiyon gösteremediği ve üstesinden gelemediği sorunlara çare olması için ortaya çıkmışlardır. Bunun en temel göstergesi; ÖAŞ’lerin en büyük müşterilerinin her zaman devletler olmasıdır. ÖAŞ’lere dair medyada yer alan haberler genellikle sıcak çalışma alanlarında, muharip olarak kullanımları konusundadır. Oysa bu kullanım alanı, buzdağının görünen kısmıdır. ÖAŞ’lerin faaliyetlerinin büyük kısmı, (medyanın ilgisini daha az çekse de) doğrudan silahlı çatışma dışında kalmaktadır.

Bu çalışmanın temel gayesi; küreselleşme ve değişen güvenlik ihtiyaçlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan ÖAŞ kullanımının, devletler açısından güvenlik aktörü perspektifinde kullanım alanlarını değerlendirmek ve ÖAŞ’lerin faydalı birer güvenlik aktörü olup olmadıklarını sınınamaktır. Bu nedenle çalışmanın temel varsayımı; henüz görece kısa bir geçmişleri olmasına ve yaygın kullanımları daha da yeni olmasına rağmen, ÖAŞ’lerin devletler için faydalı birer güvenlik aktörü olabileceğidir.

Bu temel varsayımla paralel biçimde, çalışmanın ikincil varsayımı; savaşların değişen yapısının ve özellikle de hibrit savaşın esas olmaya başlamasının doğal sonucunun, ÖAŞ’lerin kullanımını devletler için neredeyse zorunlu kılmaya

başladığıdır. Bu zorunluluğun diğer önemli nedeni ise, hem lojistik, hem de üst düzey teknolojinin kullanım alanlarında, ÖAŞ'lerin sağladığı hizmetin, devletlerin askeri bürokrasilerine göre hızlı ve esnek olmasıdır.

Yukarıda açıklanan varsayımların sınanabilmesi için veriler nitel yöntemler kullanılarak toplanmış ve değerlendirilmiştir. ÖAŞ'ler hakkında cari bilgi toplamak zordur. Sektörün ciddi bir bölümü kayıt dışı ve gizli hareket etmektedir. Bu durum verimli bir incelemeyi engellese de erişilebilen devlet raporları, özel araştırma raporları, ÖAŞ'lerin kendi yayınladıkları veriler, birbirini doğrulayan medya haberleri ve konuyla ilgili akademik kaynaklar çalışmada kullanılmıştır. Dolayısıyla, veri toplamak için “doküman inceleme” ve “örnek olay incelemesi” metotları kullanılmıştır. Varsayımın sınanması için dünya çapında ulaşılabilir olan örnekler incelenmiş ve sonuca varılmıştır.

Çalışmayı kolaylaştırmak maksadıyla ÖAŞ sektörüne öncülük eden Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşik Krallık, Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'nda görülen örnekler ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Çalışmanın amacı ÖAŞ'lerin, onları kullanan devletlere sağladığı fayda ve mahsurları değerlendirmek olduğu için bu şekilde bir tasnife gidilmiş; devletlerin ÖAŞ kullanım deneyimlerinin benzer ve farklı yönleri incelenmiştir. Şirketler incelenirken hangi şirketlerin ne tür hizmetler sundukları; bu hizmetlerin ne maksatla, nerede ve nasıl kullanıldıkları ve aralarında ekonomik, sosyolojik, siyasi ve kültürel fark olup olmadığı hususları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümde savaş kavramı, savaşın tarihi süreç içerisinde yaşadığı değişimler ve tarihi süreç boyunca savaş alanlarında görülen aktörler ele alınmıştır. Savaş alanlarında görülen yeni aktörlerin nasıl ortaya çıktığı hususu üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde; ÖAŞ ile özdeşleştirilen paralı askerlik kavramı, ÖAŞ'lerin sınıflandırılması, sundukları hizmetler ve dünyadan örnekler anlatılmıştır. Paralı askerlik ile ÖAŞ kavramı arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuş, ÖAŞ'lerin faaliyet gösterdiği alanlara göre sınıflandırılması yapılmış ve ÖAŞ türleri açıklanmıştır. Sonraki bölümde ise; muharebe sahasında sıkça görülmeye başlanan yeni güvenlik aktörü ÖAŞ'nin, ulus-devletin ihtiyaçları bağlamında sağladığı fayda ve mahsurlar ele alınmıştır. ÖAŞ'lerin neden ve nasıl kullanıldıkları, ÖAŞ'leri kullandığı bilinen devletlerin tecrübeleri üstünden değerlendirilmiştir.

Esasında her türlü organizasyon yapısının hem faydaları hem de mahsurları bulunabilir. Mükemmel çözümler sunan bir organizasyon inşa etmek oldukça zordur. Bu nedenle güvenlik alanındaki faaliyetleri değerlendirirken kamu ve özel sektör arasındaki ilişkiyi ve sınırları tespit etmek için dikkatli değerlendirmelere ihtiyaç vardır. Güvenlik ihtiyacı objektif olarak ortaya konulmalıdır. Kamu gücünün eksik ve yetersiz kaldığı alanları dolduracak, tehdit karşısında üstünlük sağlayacak, elde bulunduran için kuvvet çarpanı olacak ve güvenliğe verimli şekilde katkı sağlayacak her türlü organizasyonun (vekâlet savaşçısı, milis kuvvetler, ÖAŞ vb.) bu çerçevede değerlendirmeye alınması uygun olacaktır.

2.SAVAŞ KAVRAMI, SAVAŞIN EVRİMİ VE ŞİDDETİN YENİ AKTÖRLERİ

Savaş, tarih boyunca devletlerin arasında yaşanan uyuşmazlıkları çözmek için başvurulan asıl yöntem olmuştur. İlk insan topluluklarından gelişmiş devletlere kadar insanlığın her aşamasında önemini her zaman korumuştur. Hatta Uluslararası İlişkiler disiplinin doğmasını sağlayan yegâne sebep de savaşın kendisidir. Uluslararası İlişkiler disiplini; özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan acı ve yıkımın tekrarlanmasını engellemek için “savaşı nasıl engelleriz?”, “savaşın yol açtığı yıkımı nasıl azaltırız?” sorularına yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle savaş ve her türlü silahlı çatışma, Uluslararası İlişkiler disiplini için vazgeçilmez bir kavramdır. Barışı kalıcı olarak sağlamak için savaşı anlamak ve savaşa engel olmak gerekir.

Savaş, diğer sosyal bilimler kavramlarında da olduğu gibi üzerinde uzlaşıya varılabilmüş bir tanıma sahip değildir. Çeşitli kişi ve kurumlarca farklı şekillerde ifade edilmiştir. Savaş denildiğinde ilk akla gelen düşmanlık ve karşılıklı şiddetin varlığıdır. Savaş tanımını yapmak için disiplinler arası bir yaklaşım benimsemek gerekir. Savaş söz konusu olduğunda tanımlı yapacak ilk kişilerin askerler olduğunu düşünülebilir. Fakat politikacılar, tarihçiler, hukukçular, sosyologlar ve biyologlar bile savaşı tanımlama ihtiyacı duyarlar. Tüm bu disiplinlerin tanımları birbirine yakın olsa da farklılaştıkları birçok nokta vardır.

Savaş; on beşinci yüzyılda sadece savaş alanındaki silah taşıyan askerleri kapsarken, yirminci yüzyılın başında gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı'nda ülkenin tüm toplumunu ve hatta dünyanın tamamını etkiler hale gelmiştir. Farklı çağlarda yaşanan savaşlar, tek bir kavramla tanımlanmaya çalışılsa da, on beşinci ve yirminci yüzyıllardaki savaşların arasında çok büyük farklar bulunmaktadır.

Savaşı diğer şiddet eylemlerinden farklılaştıran özellikleri vardır. Savaş siyasi gruplar arasında yapılan bir çatışma türüdür. Savaş örgütlenmiş şiddettir. Belirli bir stratejiyle faaliyet gösteren silahlı kuvvetler veya silahlı eğitim almış gruplar tarafından yapılır. Kapsamı ve büyüklüğü açısından çatışma kavramından ayrılır. Savaş tanımı tarih boyunca değişmiş ve içinde bulunulan çağa göre tekrar düzenlenmiştir. Tanımda gerçekleştirilen bu düzenlemeler içinde bulunulan çağın

ihtiyaçlarına cevap vermek maksadıyla yapıldığı için oldukça doğal görülmelidir. Bunun yanı sıra savaşın değişen özelliklerinin dışında değişime uğramayan ve her savaşta görülen bir özü de mevcuttur. Bir eylemin savaş olarak nitelendirilebilmesi için “en az iki tarafın varlığı, şiddetin gerekliliği ve organize insan grupları” var olmalıdır. Bu üç özelliğin çatısı da siyasetin gerekliliğidir. Bir şiddet eyleminin savaş olarak adlandırılması için politik bir hedef olmalıdır.²

2.1. Savaşın Tanımı

Tarih boyunca birçok düşünür savaş kavramı hakkında farklı farklı düşünceler ortaya koymuştur. Düşünürler, dönemin savaşlarını gözlemleyerek birbirine yakın; fakat aynı olmayan birçok savaş tanımı yapmışlardır. Modern dönemde devlet aygıtının güç kazanması ve uluslararası aktörlerin ortaya çıkışıyla birlikte çeşitli kurum ve kuruluşların da savaş üzerine tanımları olmuştur.

Savaşa dair fikirler ilk olarak realist çerçevede dile getirilmiştir. Romalı tarihçi ve aynı zamanda hukukçu olan Hugo Grotius’un *Savaş ve Barış Hukuku* adlı eserinde savaş, “güç kullanarak çarpışanlar arasındaki durum” olarak tanımlanmıştır. Grotius, “devletlerin arasında savaşa yol açmayacak hiçbir anlaşmazlık yoktur” fikrini savunmaktadır. Grotius, savaş kavramını görmezden gelinemeyecek bir gerçeklik olarak adlandırmış, savaş kanunlarının da barış şartlarındaki muhtelif kanunlar gibi hukuki olarak düzenlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu açıdan savaş hukuku fikrine değinen bildiğimiz ilk düşünürlerden biri olduğu için Grotius’un önemi büyüktür.³

Orta Çağın önemli düşünürlerinden Nicolo Machiavelli’ye göre savaş; “ülkenin tüm kaynaklarının, gücünün, zekâsının ve cesaretinin sınındığı canlı bir varlıktır.” Ona göre zorunlu olan her savaş, haklı savaştır. Dönemin İtalyan şehir devletlerini eleştirmiş ve orduların paralı askerlerden değil kalıcı askerlerden oluşturulmasını savunmuştur. Sadece savaşları değil, devletin bekası için yapılan her türlü eylemi meşru görmüştür.⁴

Günümüzde geçerliliğini koruyan ve halen literatürde önemli bir yer tutan çalışma ise Prusyalı General Carl von Clausewitz tarafından yapılmıştır. Clausewitz yazdığı

² Haldun Yalçınkaya, *Savaş, Uluslararası İlişkilere Giriş* (Ankara: Siyasal Kitapevi, 2014), 28.

³ Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, çev. Seha L. Meray (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1967), 17.

⁴ Niccolo Machiavelli, *Prens*, çev. Kemal Atakay (İstanbul: Can Yayınları, 1998), 98.

nl *Savaş zerine* adlı eseriyle savaş kavramını; hem bir sosyal bilimci gibi derinlemesine incelemiş, hem de askeri strateji ve taktikler bakımından bir general gözüyle ele almıştır. Bu açıdan savaş konusunu edinen en kıymetli eserlerin başında gelmektedir. Ona göre savaş, “düşmanlarımıza isteklerimizi şiddet kullanarak zorla kabul ettirme eylemidir.” Clausewitz savaş, politikanın devamı olarak nitelemiş ve politikadan asla ayrı tutmamıştır. Clausewitz savaş; sınırsız fiziksel kuvvet kullanarak iradenin düşmana kabul ettirilmesi olarak görür. Savaşın esas amacı düşmanı etkisiz ve savaşamaz hale getirmektir. Bunu başarmak için de elde bulunan olanakların genişliğine ve iradenin kuvvetine vurgu yapar. Clausewitz’e göre savaş hiçbir zaman birden patlak vermez ve yayılıp genişlemesi bir anlık iş değildir. Bu nedenle bugüne bakarak yarının öngörülebilir olduğunu söyler. Fakat savaşın her zaman mutlak ve kesin sonuçlar doğurmayacağını özellikle vurgulayarak; savaş alanındaki şans faktrn⁵ de göz önünde her zaman tutar. Yukarıda belirtildiği gibi, Clausewitz politik amaca özellikle vurgu yapar. Politik amaç ne kadar zayıf olursa savaşma azminin o kadar az olacağını ve savaşmaktan vazgeçmeye o kadar yatkın olunacağını düşünür. Ona göre politik amaç savaşın ana hedefidir. Politik amaç zayıfladıkça savaşın şiddeti azalacaktır. Kısaca politika amaç, savaş ise araçtır.⁶

Clausewitz savaş bir “*bukalemun*” olarak görür ve her şartın kendi savaşını yarattığını düşünür. Bu nedenle yapılan her savaş eşsizdir ve birbirinden farklıdır. Her savaşın, içinde bulunulan çağın bağlamı çerçevesinde değerlendirileceğini savunur. Teorileştirdiği fikirlerini ünlü üçlemesiyle tamamlar. Kendi ifadeleriyle teorilerini şu şekilde bütünleştirmiştir:

“Savaş gördüğümüz gibi her somut olayda niteliğini bir ölçüde değeristiren sahici bir bukalemun olmakla kalmayıp, aynı zamanda, bir bütün olarak bakıldığında, belirgin eğilimleri bakımından üç yanlı şaşırtıcı bir olaydır: bir yanda niteliğin özünü teşkil eden şiddet, doğal ve kr bir içgüdü sayılması gereken kin ve nefret; öte yanda, savaş ruhunun zgr bir faaliyeti haline getiren ihtimal hesapları ve tesadüfler; son olarak da, savaş salt akla bağlayan bağımlı bir politik araç kimliğidir. Bu üç cephenin birincisi daha çok milleti, ikincisi daha çok komutanı ve ordusunu, üçüncüsü daha çok hükümeti ilgilendirir.”⁷

zerinde durduğu bu üç eğilimi savaş kavramına derinden kök salmış olarak görür. Bunlardan birini göz önünde bulundurmayan ya da bunlar arasında rastgele bir

⁵ Bunu; “*fog of war*” (muharebenin sisi, öngörülemez olasılıklar) ve “*friction*” (sürtünme, muharebe sahasında önceden hesaplayamayacağımız ve başarımıza engel teşkil eden her şey) kavramları ile açıklar.

⁶ Carl Von Clausewitz, *Savaş zerine*, ev. şiar Yalçın (İstanbul: Eriş Yayınları, 2003), 5-33.

⁷ a.g.e, 33.

bağlantı kurmaya girişen birinin gerçeklerle fena halde yüzleşeceğini düşünür. Bu nedenle bu üç eğilim arasındaki denge halini savaş teorisinin ana esası olarak görür.⁸

Savaş üzerine derin çalışmaları olan tarihçi Quincy Wright'a göre ise savaş, kapsayıcı bir tanımla "aynı türün farklı bireyleri arasında gerçekleşen şiddettir." Fakat şiddetin savaş olarak nitelendirilmesi için; düşman olan tarafların bulunması, tarafların organize olmuş silahlı kuvvetlerinin bulunması ve silahlı çatışmaların gerçekleşmesi gereklidir. Wright'a göre bu kriterler bulunmazsa yaşanan durum savaş değil "çatışma" olarak nitelendirilir. Wright; ortaya koyduğu bu kriterlerin gelişip değişmesi sebebiyle bir çatışmanın savaş olup olmadığını tahmin etmenin zor olduğunu farkındadır. Çatışma ve savaş arasındaki geniş aralığın net tanımlarla belirlenmesinin; neye savaş neye saldırı denileceğinin belirlenmeden yapılan çalışmaların verimsiz olacağını görmüştür. Bu sebeple savaşın tanımlanması üzerinde özellikle durmuştur.⁹

Düşünürlerin yaptığı bu tanımlar dışında kurum ve kuruluşların da savaş tanımları bulunmaktadır. Dünyanın en büyük kolektif savunma örgütü olan NATO'nun savaş tanımı şöyledir;

*"Barış yolu ile halledilemeyen mesele veya meselelerin halli için bir devlet veya devletler grubunun diğer bir devlet veya devletler grubuna karşı milli güçlerinin tamamını veya bir kısmını kullanarak yaptıkları bir mücadeledir."*¹⁰

NATO, günümüzdeki uluslararası sistemin ortaya koyduğu bir kuruluş olduğu için özellikle ulus-devlet vurgusu üzerinde durmaktadır.

TDK ise savaşı "devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk, cidal" olarak tanımlanmıştır.¹¹ Türkiye Cumhuriyeti Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'na göre ise savaş;

*"Devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, başta askeri güç olmak üzere devletin maddi ve manevi tüm güç ve kaynaklarının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadeledir."*¹²

Anlaşılabacağı üzere tanımların birbirine yakın olmasına ve savaşın özüne dair kavramların değişmemesine rağmen, uluslararası olarak uzlaşılmış bir savaş tanımı bulunmamaktadır. Savaşa dair kaynakların farklılıklar içermesinin bir nedeni de

⁸ a.g.e, 33.

⁹ Quincy Wright, *A Study of War*, (Chicago: The University of Chicago Press, 1942), 717-735.

¹⁰ Haldun Yalçınkaya, *Savaş* (Ankara: Siyasal Kitapevi, 2008), 259.

¹¹ Türk Dil Kurumu, *Büyük Sözlük*, (Ankara, 2009), 1710.

¹² Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu (6197 S.K.), *Resmi Gazete*, 18215 (Kasım 1983), 2.

analiz seviyelerindeki farklı bakış açıları nedeniyle, savaşların neden ve sonuçları üstüne farklı değerlendirmelerin yapılmasıdır. Örneğin, 1618-1648 tarihleri arasında Avrupa'yı kasıp kavuran Otuz Yıl Savaşları, ilk bakışta Protestanlar ve Katolikler arasındaki güç mücadelesinin sonucu olarak din merkezli savaşlar olarak görülebilir. Fakat savaşa iştirak eden devletlerin sayısı üzerinden değerlendirdiğimizde ittifak savaşları olarak görebilir. Aynı zamanda Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'na bağlı unsurların farklı ittifaklarla iş birliği yapması nedeniyle iç savaş olarak da görülebilir. Aynı savaş Protestan prenslikler için de bağımsızlık savaşıdır.¹³ Bu nedenle savaşı anlamak için analiz düzeyi kavramını da göz önünde tutmak gereklidir.

Söz konusu durum savaş olduğunda analiz seviyesi çoğunlukla devlet düzeyi seçilmektedir. Yukarıda belirtilen kurum ve kuruluşların tanımları, ilk bakışta anlaşılacağı üzere devlet vurgusu içermektedir. Uluslararası alanda temel aktör olarak devleti muhatap gördükleri için hepsinde devlet vurgusu bulunmaktadır ve savaşın tanımına ulus-devlet kavramı üzerinden yaklaşmaktadırlar. Savaş kavramını geleneksel olarak yansıtan bu anlayış, devletlerin yüzyıllarca savaş alanlarında ana aktör olması fikri üzerine kurgulanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet savaş alanında yegâne aktör olma özelliğini kaybetmişse de, yine de ana aktör olarak varlığını devam ettirdiğini söylenebilir.¹⁴ Clausewitz ve Wrigth'ın tanımları ise, analiz seviyelerine nazaran daha derinlemesinedir. Onlar savaşı bir tanımdan öte dinamiklerini analiz ederek sonuca varmışlardır.

2.2. Savaşın Nedenleri

Savaşın nedenlerine yönelik klasikleşmiş iki temel görüş ayrılığı bulunmaktadır. “Realistler ve idealistler”. Bu iki kavram, düşünürler arasındaki temel görüş ayrılıklarını ortaya koyar. Bu düşünürlerin bazıları, savaşın insan doğasındaki kusurlardan kaynaklandığını ileri sürerken, bazıları ise devletin yapısını savaşların ortaya çıkmasındaki neden olarak görür. Bir başka grup ise savaşların nedenini uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklandığını düşünür. Bu tartışma, savaşın insan doğasının kaçınılmaz bir parçası olup olmadığı hakkındaki karamsar ve

¹³ Ali Bilgin Varlık, “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, *Avrasya Terim Dergisi*, C.1, S.2, (2013), 114-129.

¹⁴ Haldun Yalçınkaya, Kadir Tamer Türkeş, “Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.4, S.7, (2008), 55-89.

iyimser olan bakış açılarını göstermektedir. Bu iki yaklaşım biçimi felsefe biliminin köklerine kadar dayandırabilir. Bunların dışında, uluslararası ilişkiler literatüründe aynı görüşleri paylaşmayan ve mevcut durumlara eleştirel olarak yaklaşan “Marksizm, Konstrüktivizm ve Feminizm” gibi alternatif düşünceler de bulunmaktadır. Fakat en çok üzerinde durulan düşünceler realistlerin ve idealistlerin düşünceleridir.

Realistler, içinde bulunduğumuz dünyanın şiddete meyilli olduğuna ve insanların bu durumun ötesine geçmesinin mümkün olmadığına inanır. Diğer taraftan idealistler ise; şiddeti aşmanın ve barışçıl bir yaşam sağlamanın mümkün olduğunu savunur. Konu ile ilgili düşünceler sadece realist ve idealistlerden ibaret değildir. Alternatif düşünceler de mevcuttur. Bu düşünceler, ekonomi ve sosyal bilimlerden yola çıkarak insan zihninin daha derinlerine bakmaya çalışarak işlerin o kadar da basit olmadığını düşünürler. Bu manada ana akım düşünceleri eleştirirler.

Literatürde en çok taraftar bulan görüşler çoğu zaman realizm çerçevesinde olmuştur. Dünya savaşının yıkıcılığını insanoğlu görene kadar ana akım hep realist olmuştur. İdealizm ise 1930’lardan itibaren güç kazanmaya başlamış ve realist fikirler eleştirilmeye başlanmıştır. İdealizm aradığı desteği Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşturulan Milletler Cemiyeti çatısı altında bulmuştur. Fakat İkinci Dünya Savaşı’nın çıkması ideallere ulaşmanın henüz mümkün olmadığını kanıtlamıştır. 1945 sonrası Soğuk Savaş dönemi boyunca realizm tekrar başat hale gelmiştir. Gerginliğe dayalı bu dönemde birçok düşünür, şiddeti insanlığın ve uluslararası ilişkilerin değişmeyen özü olarak görmüştür. Fakat Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte tartışma yeniden başlamıştır. Küreselleşmenin getirdiği ivme ile iyimser görüşler daha çok dile getirilir olmuştur. Bu yeni idealizm düşüncesinin temelinde barışçıl bir küresel sivil toplumun oluşturulabileceği yatmaktadır. Fakat bu fikirler de 11 Eylül Saldırısıyla birlikte tekrar sarsılmış, realizm rüzgârı bir kez daha esmeye başlamıştır. Yine de, Soğuk Savaş dönemi sonrası ortaya çıkan yenilikler, uluslararası ilişkiler alanında yeni tartışmalar ortaya çıkarmış ve yeni yaklaşımlar oluşmuştur. Savaşı anlamak ve engellemek çabası ile ortaya atılan düşünceler tek tek ele alındıklarında, savaşların önüne geçme konusunda eksik kalsalar da; bütünsel olarak ele alındıklarında birbirlerinin eksikliklerini kapatmakta, savaşların engellenmesi için umut vermektedir.

2.2.1. Realist Çerçeve

Realizmin dünya tasavvuru; devletler arasındaki ilişkilerin, ahlaki ve duygusal değerlerden uzak olarak, devletlerin kendi çıkarını öncelikledikleri bir görüşü temsil eder. Bu nedenle realizm fikrinin merkezinde “güç” kavramı vardır. Realizme göre uluslararası ilişkiler tamamen güç ve devletlerin çıkarı ile ilgilidir. O halde gücü elde etmek ve muhafaza etmek birinci öncelik olmalıdır. Güce dayalı siyaset fikri kendi içinde iki ana varsayıma dayanır. Bunlar “klasik realizm” ve “neorealizmdir.”

Klasik realist bakış açısının dayanakları Tukidides’in *Peloponez Savaşları*, Sun Tzu’nun *Savaş Sanatı*, Nicolo Makyavelli’nin *Prens* ve Thomas Hobbes’un *Leviathan*’ına kadar götürülebilir. Klasik realistler insan doğasına vurgu yapmıştır. Klasik realizm, insanın sonu gelmeyen istekleri olmasına rağmen bunları karşılayacak kaynakların kısıtlı olduğunu, bunun da kaçınılmaz olarak şiddetli bir mücadele ve rekabete yol açtığını düşüncesini savunur. Bu düşünceleri disiplin altına alan ve realizmin kurucu babalığını yapan kişi Hasn Morgenthau’dur. Morgenthau, Hobbes’in fikirlerinden etkilenmiş, insanı özünde kötü ve bencil bir varlık olarak tanımlamıştır.

15

Bu düşünceleri biyoloji bilimine dayandıranlar da olmuştur. İnsan bencilliğine yönelik bilimsel çalışmalar, Charles Darwin ve Herbert Spencer gibi bilim adamlarının çalışmalarında da görülür. Aynı izden giden Darwincilere yani evrim teorisine göre bir canlının hayatta kalabilmek için mücadele etmesi gerekir. Bu nedenle “doğada en güçlü olanlar hayatta kalır” fikrini bu manada yorumlamışlardır. Aynı şekilde biyolog olan Konrad Lorenz saldırganlığın tüm canlılarda olan mülkiyet ve cinsellik ihtiyaçları dolayısıyla ortaya çıkan ve özellikle erkeklerde biyolojik olarak programlanan bir olgu olduğunu düşünür.¹⁶ Klasik realistlere göre savaşların temel nedeni insanoğlunun doğasında saklıdır. Savaş insanoğlunun bir parçasıdır ve bu olgu değiştirilemez. Klasik realistler konuyu oldukça karamsar bir şekilde ele almaktadırlar. Uluslararası sistemi, devletlerin neye mal olursa olsun kendini güvene almaya çalıştığı kuralsız bir alan olarak görmüşlerdir. Dünyayı, devletlerin devamlı olarak birbirine üstünlük kurmaya çalıştığı bir mücadele alanı olarak tanımlarlar.¹⁷ Bu düşünceye göre, daimi bir barış ortamının olması olası değildir. Devletlerin tek seçeneği, birinin nispeten güçlenip diğerleri üzerinde hegemonya kurmasını

¹⁵ Bilal Karabulut, *Güvenlik*, (Ankara: Barış Kitapçılık, 2015), 59.

¹⁶ Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, çev. Nasuh Uslu (Ankara: BB101 Yayınları, 2013), 329.

¹⁷ a.g.e, 69-85.

engellemek için, güç durumunu dengede tutmaya çalışmaktır. Realizmindeki bu bakış açısı, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki realist düşüncelere büyük katkı sağlayan Edward H. Carr ve Hans Morgenthau gibi yazarlarca ortaya konmuştur.¹⁸

Neorealizme dair fikirler ise Kenneth Waltz ile ortaya konulmuştur. Fikirlerini daha sistemli açıklamak ve anlaşılır hale getirmek için “analiz seviyeleri” fikrini ortaya atmış, uluslararası ilişkilerdeki davranışların realist çerçevede sebep-sonuç ilişkisini açıklamaya çalışmıştır. Bu seviyeleri üç düzeyde incelemiş ve savaşın nedenlerini “birey, devlet ve sistem” seviyelerinde ele almıştır. Yaşanan mücadele ve savaşları kendi koşulları içerisinde özgün olduğunu düşünmüştür.¹⁹

Walt, neorealizmi tanımlarken, sadece devlet üzerine odaklanılmasını ve durumun insan doğasına indirgenmesini eleştirmiştir. Waltz’a göre asıl üstünde durulması gereken şey, “anarşi” içerisinde olan uluslararası sistemdir. Sistemi düzenleyecek devletler üstü bir otoritenin bulunmamasını, çatışmaların ana nedenini olarak görmektedir. Ona göre devletleri barışa zorlayacak küresel bir otoritenin yokluğu, devletleri güç elde etmeye mecbur bırakmaktadır. Bu anarşik yapı içerisindeki en güvenli hali, iki kutupla dengelenmiş dünya sistemi olarak görür. Çok kutuplu bir dünyada savaş çıkma olasılığının daha yüksek olduğunu düşünür.²⁰ Neorealist düşünürler, güvenlik ya da güvensizliğin uluslararası sistemin bir sonucu olduğu görüşünü benimserler. Onlara göre uluslararası sistemde sürekli bir anarşi vardır.²¹ Bunun anlamı ise, uluslararası düzeydeki politikanın gelecekte de geçmişteki gibi şiddete meyilli olacaktır.

John Mearsheimer, realizmi Waltz’dan ve Morgenthau’dan farklı olarak tanımlar. Mearsheimer, Morgenthau gibi devletlerin güçlerini maksimize etmeye çalıştığına vurgu yapsa da; Morgenthau bu durumu “güç arzusuna” dayandırırken; Mearsheimer, bunu anarşik sistemin bir sonucu olarak görür. Aynı şekilde, Waltz devleti varlığını devam etmesine yetecek kadar güç peşinde koştuğunu varsayarken; Mearsheimer devleti “hegemonya” sağlayacak kadar güç arzusunda olan unsur olarak tanımlar. Mearsheimer’in fikirleri diğer realizm fikirlerinden ayrılarak farklılaşır ve saldırgan (ofansif) realizm olarak tanımlanır. Mearsheimer da Waltz gibi, Soğuk Savaş yıllarını iki kutuplu güç yapısının neden olduğu barış ve istikrar

¹⁸ Heywood, *a.g.e.*, 95.

¹⁹ Kenneth Waltz, *İnsan, Devlet ve Savaş*, çev. Enver Bozkurt (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2009), 12.

²⁰ Bilal Karabulut, *Güvenlik*, (Ankara: Barış Kitapçılık, 2015), 64-68.

²¹ Heywood, *a.g.e.*, 95.

dönemi olarak adlandırmış ve bu sistemin çöküşüyle, dünya savaşlarına yol açan büyük güç rekabeti dönemine dönüş olacağı tahmininde bulunmuştur.²² Mearsheimer için savaş, yağmurun yağması gibi her daim olası bir durumdur. Devletlerin aralarında işbirliği yapabileceği kabul edilebilir. Fakat Mearsheimer'a göre işbirliklerinin sınırları vardır. Bu sınırlar herhangi bir işbirliğinin ortadan kaldıramayacağı güvenlik ihtiyaçlarıyla çizilmiştir. Mutlak barışın sağlanması ve rekabetin olmadığı bir dünyanın inşası mümkün değildir.

Realizme göre devletler, 1648 Westphalia Antlaşmaları'ndan günümüze, uluslararası sistemin tartışılmaz bir şekilde en güçlü ve temel aktörleri olarak kabul edilmektedir. Devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri daha büyük bir otoritenin kurallarına bağlı bulunmadığı için, o halde siyasi meşruiyetin temelinde devletler vardır. Böylelikle güvenlik kavramı devletler için temel kavramlardan biri haline gelmektedir. Devletler kendilerini korumaları ve kendi başlarına bir yeterliliğe sahip olmaları gerektiğini düşünürler.²³ Realizm genel olarak askeri bakış açısı ile şekillenmiştir. Uluslararası ilişkileri sıfır toplamı bir oyun olarak görür. Gücü arttırmayı güvenlik anlayışının temeline oturtur.

Realistler dünyayı gördükleri gibi açıklamayı amaçlarlar. Pozitivist bir anlamda, geleceği öngörebilmek için, kalıcı evrensel kavramlar ve fikirler geliştirmeyi isterler. Tarih boyunca dünya, büyük ölçüde şiddete eğilimli olduğu için, geleceğin de bu şekilde devam etmesi muhtemel olarak görülmektedirler. Geçmişten çıkarılan dersler, güvenliği sağlamanın en iyi yolunun, güçlü olmak olduğunu düşündürmektedir.

2.2.2. İdealist Çerçeve

Ütopyacılık, akılcılık veya liberalizm adıyla da adlandırılan idealizm, temelde; “olan” değil “olması gereken” dünyayı yansıtan fikirler olarak görülebilir. İdealizmin temelleri Aydınlanma Çağı ve sonrasında gelişen liberal fikirlere dayanmaktadır. Bu düşünce “ilerleme” ve “akılcılık” gibi iki önemli olgudan hareket etmek anlamına gelmektedir.

İdealizme göre bireyler temelde rasyonel ve iyidirler. İnsanlar doğası itibarıyla karşılıklı yardıma ve işbirliğine yatkındır. İnsanların kötü davranışlar sergilemesi

²² John J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War." *International Security*, C.15, S.1 (1990), 5-56. —

²³ John, Baylis, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler*, C.5, S.18 (2008), 69-85.

insanların kötü olmasından kaynaklanmamaktadır. Kurumlar ve yapılar insanları bencil davranmaya ve birbirine zarar vermeye itmektedir. Çevresel şartlar değiştirilirse insan davranışları da değişebilir.

Dolayısıyla tarih boyunca meydana gelen savaşlar, devletlerin ve sistemin yapısından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda şiddet olgusu insan varoluşundan değil sistemsel hatalardan dolayı ortaya çıkmaktadır. İdealist düşünceye göre sistemin yeniden düzelmesiyle; yeni savaşların önüne geçilebilir. İdealizm bu fikri gerçekleştirmek için iki temel esası öngörmüştür. Uluslararası hukuk kurallarının geliştirilmesi ve uluslararası örgütlerin kurulması.²⁴ Bu kapsamda silahsızlanma, demokrasi, uluslararası örgütlerin yaygın hale gelmesi ve uluslararası hukuk kurallarının geliştirilmesi bu düşüncenin ana fikirleri olmuştur.²⁵

İdealist görüş, dünya çapında tüm savaşların sona erebileceğini ve yaşanan anlaşmazlıkların barış içerisinde çözülebileceği bir düzeninin ortaya konulabileceğini savunmaktadır. Halkların kendi kendini yönetme hakkını kazanması, küresel ticaretin geliştirilerek uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi ve uluslararası anlaşmazlıkları çözebilen etkili bir yargı sisteminin kurulması küresel barışın temel unsurları olarak görülmüştür. Bu fikirlerin somut karşılığını *Wilson İlkelerinde* görmek mümkündür. İdealistler uluslararası barışın sağlanması için özellikle uluslararası serbest ticaretin önemini vurgulamışlardır. Karşılıklı bağımlılık ilkesine dayanan iktisadi ilişkilerin devletleri barışçıl kararlar almaya sevk edebileceği düşünülmektedir. Serbest piyasa ekonomisinin küresel çapta geçerlilik kazanmasıyla devletler arasındaki ticaretin artacağını ve ortak çıkarların oluşturduğu bir yapının oluşacağı düşünülmüştür. Bu sayede devletlerin karşılıklı ekonomik çıkarları savaşa yönelme eğilimini azaltacak ve barışın devamı için irade göstermesini sağlayabilecektir.²⁶ İdealizm uluslararası sistemi sıfır toplamı bir oyun olarak görmez. Aksine işbirlikleri sayesinde herkesin kazanç sağlayabileceğini söyler.

İdealizmin düşünce temellerinin Immanuel Kant, John Lock ve Jeremy Bentham gibi düşünürler tarafından atıldığı söylenebilir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Wilson'ın liderliğinde bir araya gelen idealistler savaş sonrası sistemin akılcı bir

²⁴ Bilal Karabulut, "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi", *Gazi Akademik Bakış*, C.8, S.15 (2015), 57-72.

²⁵ Karabulut, *a.g.m*, 57-72.

²⁶ Karabulut, *a.g.m*, 57-72.

biçimde düzenlenmesini öngörmüş ve yeni bir uluslararası sistem kurmayı hedeflemişlerdir. Bu fikirler öncülüğünde Milletler Cemiyeti kurulmuştur.²⁷

İdealizm, demokrasi ve barış arasında doğrusal bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. Bu varsayımdan hareketle demokratik devletlerin güvenliğinin daha sağlam temellerle olacağını düşünülmektedir. İdealistlerin Soğuk Savaş döneminde savundukları en büyük düşünce Doğu Bloğunun demokratik olmayışıdır. İdealizm konusunda vurgulanması gereken diğer bir nokta ise aslında idealistlerin kendisini idealist olarak tanımlamamasıdır. İdealizm, realistleri eleştirirken kavramsallaşmıştır.

Bu fikir etrafında şekillenen Milletler Cemiyeti ile “kolektif savunma” yerine “kolektif güvenlik” sistemi kurmaya çalışmışlardır. Bu sistemin barışçıl bir dünya düzeni kuracağına ve savaşları engelleyeceğini düşünmüşlerdir.

Aslında tüm bu düşüncelerin Batı’nın geliştirmiş olduğu ekonomik sistemin destekleyicisi ve devamı niteliğinde olduğu söylenebilir. *Monreo Doktrini*, *Wilson İlkeleri*, *Yalta Konferansı* gibi örneklerde görüleceği üzere en öncelikli konulardan biri serbest ticarettir. Günümüzde bu modele ulaşılmıştır. Ticaretin önünde duran engeller neredeyse tamamen ortadan kaldırılmıştır. Fakat bu ekonomik yapı düşünüldüğü gibi barışı getirmemiştir.²⁸ Aksine, geliştirilen bu model gelişmiş devletlerle gelişmemiş devlet arasında bir bağımlılık ilişkisi kurmuş, varlıklılar ve yoksullar arasındaki gelir farkını derinleştirmiştir. Bu uçurum aynı ülke içinde bile devasa büyüklüğe ulaşmıştır.

İkinci Dünya Savaşı idealizmin iflası olarak görülmüş ve idealizm popülarlığını yitirerek yerini tekrar realizme bırakmıştır. Fakat idealizmin etkisi tamamen ortadan kalkmamış bazı idealist düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) gibi idealist temelli örgütler kurulmuştur. Uluslararası hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Serbest ticaret daha da gelişmiştir. İdealizm yoğun eleştirilere maruz kalmış olsa da uluslararası sistemde her dönem kendine yer bulmuştur.

2.3. Savaş Kavramının Dönüşümü

Tarım dayalı kentsel yaşamın şekillenmeye başlamasından bu yana küçük kabile kavgaları yerini organize olmuş güçlerin mücadelelerine bırakmıştır. İlk dönemlerde

²⁷ Heywood, *a.g.e*, 100-107.

²⁸ Karabulut, *a.g.m*, 57-72.

küçük şehir devletlerinin arasında gerçekleşen savaşlar, teknolojik gelişmelere paralel olarak evrilmiştir. Basit kesici ve delici aletlerle yapılan savaşlar yerini kılıç, kalkan ve mızrağa bırakmıştır. Zamanla at ve fil gibi hayvanlar savaşlarda kullanılmaya başlanmış, mücadeleler karadan denizlere sıçramıştır. Barutun keşfi ve ateşli silahın imali ile savaşın yıkıcılığı devasa boyutlara ulaşmıştır.

Avrupa’da Otuz Yıl Savaşları sona erdiğinde, egemen devletlerden oluşan yeni bir uluslararası sistem ortaya çıkmıştır. Bu dönem, yeni bir uluslararası sistemin başladığını gösterdiği için önemlidir. Savaş sonrasında imzalanan Westphalia Antlaşmaları ile devletlerin egemenlik kavramı ön plana çıkmıştır. Devletler birçok alanda gücü merkezde toplamaya başlamışlardır. Ordu da bunlardan biridir. Daha önceleri içinde birçok aktör bulunduran ve başına buyruk olan ordular, Westphalia Antlaşmalarından sonra giderek merkezi hükümetin kontrolü altına girmişlerdir. Devletlerin diğer alanlarda geliştirdiği modern anlayışlarla beraber meşru şiddeti kullanma hakkı da yavaş yavaş devletlerin eline geçmiştir. Otuz Yıl Savaşları sırasında dahi, ülkelerin askeri gücünün önemli bir kısmı paralı askerlerden ve kiralık birliklerden oluşmaktayken, savaşın ardından oluşan yeni düzen; egemen devletlerin sahip olduğu güçlü orduları doğurmuştur. Yabancıardan oluşan geçici ve kiralık orduların yerine vatandaşlardan oluşan devletin daimi orduları geçmeye başlamıştır. Bu değişimin en büyük kırılma noktası, on sekizinci yüzyıl sonunda başlayan Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları’dır. On sekizinci yüzyılda dahi kiralık askerler bulunmasına karşın, bu yüzyılın sonuna doğru “kralların savaşlarından halkın savaşlarına” doğru bir geçiş olmuştur.²⁹

Modern devlet, belirli bir toprağa hükmetmenin ve sınırların önemli olduğu Westphalia düzeninde, örgütlenme yapısını ordusu ve savaş yapma kapasitesi üzerinden kurgulamıştır. Bu çerçevede en temel ekonomik ve sosyal konular savaşma gücünü ayakta tutacak biçimde şekillenmiştir.³⁰

Savaşın toplumla ne kadar iç içe olduğu düşünülünce, Fransız Devrimi’nin devlet yönetimi, toplumsal yaşam ve kültürel yaşam kadar savaşın değişiminde ne kadar büyük rol oynadığını görülebilmektedir. Savaşın “topyekûn” nitelik kazanması bakımından Fransız Devrimi bir dönüm noktası olarak görülebilir. Fransız

²⁹ W.C. Oman, *Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağ’da Savaş Sanatı 378-1515* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2002), 57.

³⁰ Ersin Embel, “Topyekûn Savaş Uygulamasının Tarihsel Gelişimi”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, C.4, S.1, (2016), 153-171.

Devrimi'nin toplumsal ve siyasal hayatta neden olduğu yenilikler; savaş kavramına daha önce hiç gerçekleşmemiş bir kitlelilik kazandırmıştır. Bu nitelik; günümüzde “topyekûn savaş (*total war*)” ismi verilen savaş tarzının ilk aşamasıdır. Ulus-devlet düzeninin gelişmesiyle birlikte vatani ve ulusu için savaşan vatandaş-asker veya halk-ordu anlayışının oluşması, milliyetçilik anlayışının gelişmesi ve bu çerçevede farklı ulusların düşman olarak görülmesi; savaşın yaygınlaşması ve topyekûn hale gelmesinin temellerini oluşturmaktadır.³¹

Topyekûn savaş fikrinin gelişiminde diğer bir önemli gelişme on dokuzuncu yüzyıldaki sanayi devrimidir. Sanayi devriminin getirdiği rekabet ve çıkar çatışmalarının yarattığı düşmanlıklar topyekûn savaşın alt yapısını oluşturmaktadır. Bu nedenle, topyekûn savaşın en büyük örnekleri olan dünya savaşlarının yaşanmasındaki temel nedeninin, sanayi devrimi ile artan üretim kapasitesinin yol açtığı hammadde ve pazar ihtiyacı olduğunu söylenebilir.³²

Savaş, on dokuzuncu yüzyıla kadar sadece savaş alanındaki askerleri ilgilendirmekle birlikte, Napolyon Savaşları'nda devletin tüm fertlerinin askere alınabilmesinin önü açıldıktan sonra, askerlik toplumun tamamını kapsar hale gelmiştir.³³

Bu dönemde savaş kavramı hakkında en kapsamlı teorik fikirleri ortaya koyan, önceki bölümde daha ayrıntılı ele alınan Clausewitz'dir. Napolyon Savaşları'nı yaşamış ve bu savaştaki tecrübelerini *Savaş Üzerine* isimli kitabında toplayarak savaşın teorik çerçevesini oluşturmuştur. Clausewitz'in düşüncesine göre, “savaş politikanın başka araçlarla devamıdır.” Clausewitz savaşın teorisini tanımlarken bir üçleme kullanır. Buna göre “halk, ordu ve hükümet” savaşın üç temel ayağını oluşturur ve bu kavramların arasındaki denge ve uyum zaferin anahtarıdır.³⁴

Savaşın devletin menfaatleri adına yapılan politik bir araç olduğu düşüncesi, savaşların devletler arasında yapıldığı dokuzuncu yüzyılda kabul gören bir düşünceydi. Savaşlar ordular tarafından yapılmaktaydı. Sivil kayıpların az olması nedeniyle savaşın maliyeti de sınırlıydı. Savaşın maliyetini hesaplamak ve sonucunu öngörebilmek zor değildi. Fakat sanayi devrimi sonrası artan üretim kapasitesi tarihte hiç görülmediği kadar devletleri güçlendirmiş ve savaşın doğasını kökünden etkilemiştir. Sanayi devriminin sebep olduğu hammadde ihtiyacı iki büyük dünya

³¹ *a.g.m*, 153-171.

³² *a.g.m*, 153-171.

³³ Yalçinkaya, Türkeş, *a.g.m*, 55-89.

³⁴ Clausewitz, *a.g.e*, 33.

savaşına neden olmuş ve bunların sonucunda son imparatorluklar da yıkılarak dünya tamamen ulusların temsil ettiği bir sisteme geçiş yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri BM'yi kurarak ulus-devleti ve uluslararası sistemi koruma altına almışlardır.

1945 sonrasında mevcut sistem iki büyük gücün etrafında toparlanmış ve “Soğuk Savaş” olarak adlandırılacak bir sürece girmiştir. İki büyük ideolojik güç etrafında kutuplara ayrılan uluslar güvenlikten ekonomiye, spordan sanata kadar her alanda mücadele etmişlerdir. Bu dönemde nükleer “dehşet dengesi” üzerine kurulan mücadele nedeniyle ulus-devletler arasında savaşlar sınırlı sayıda yaşanmıştır. Savaşların yerini düşük yoğunluktaki şiddet eylemleri almıştır. Bu dönemde “terörizm” ve “gerilla” faaliyetleri ön plana çıkmıştır. Bu durumda, “dekolonizasyon” döneminin de etkisi büyüktür. Mücadelenin bu yönde evrilmesi neticesinde şiddet üreten yeni aktörler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte tek kutuplu hale dönüşen dünyada şiddet üreten aktörler hızla artış göstermiştir. ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) arasındaki mücadelenin ortadan kalkmasıyla; bu ülkelerin güvenlik şemsiyesi altından çıkan bölgelerde, daha önce askıya alınan, genellikle etnik veya dini kimlik çatışmalarından motivasyon alan ve şiddet üreten birçok küçük oluşum ortaya çıkmıştır.

Tam da bu noktada 1990'lı yıllardan itibaren bir grup düşünür yeni bir tartışmayı gündeme getirmiş ve günümüzdeki savaşların yeni bir karakter ve yapıya sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu yeni dönem savaşları; “Post Modern Savaş”, “Üçüncü Tip Savaş”, “Dördüncü Nesil Savaş”, “Yeni Savaş” ve “Hibrit Savaş” gibi farklı isimlerle adlandırmışlardır. Bütün bu düşünceler farklı yaklaşımlar taşımakla birlikte hepsinin ortak paydası; savaş olgusunun geçmişe nazaran farklılaştığı ve dönüşüm geçirdiği, günümüzün savaşları ile geçmiş savaşlar arasında bir kopuş olduğu düşüncesidir.

Post Clausewitzci da olarak adlandırabileceğimiz bu düşünceler savaşların doğasının değiştiğini ve yeniden tanımlanması gerektiğini savunmaktadırlar. Savundukları teze göre Soğuk Savaş sonrası savaşların büyük bir çoğunluğu devletlerin birbirleriyle değil, devlet içinde gerçekleşmiştir. Klasik savaşlar; ulus-devletlerin arasında devlet politikasının bir aracı olarak örgütlü ve savaş hukuku kavramları (resmi savaş

ilanları, tarafsızlık, barış anlaşmaları vs.) çerçevesinde şekillenirken, yeni savaşlar “iç savaş” olma eğilimdedir. Savaşların değişiminde iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte kapsayıcı kimliklerin erozyona uğraması etkilidir. Günümüzün savaşlarında kimlik sorunları çoğu zaman belirgindir. Sivil ile asker arasındaki ayrım neredeyse ortadan kalkmıştır. Özgürlük mücadeleleri, iç savaşlar, terörizm ve hatta etnik temizlik kavramları yeni savaşlar içerisinde anlamlandırılabilir.

Başlarda belirli savaş alanlarında çarpışan ordular, sanayi devrimiyle birlikte bütün dünyayı savaş alanına çevirmişlerdir. Yirmi birinci yüzyıla doğru yaklaşıldığında savaşlar daha sınırlı hale gelmiş ve farklı niteliklere sahip birçok unsur savaş alanlarında görülmeye başlanmıştır. On dokuzuncu yüzyılda muhabirler, Kızılây ve Kızılhaç gibi yardım kuruluşları savaş alanlarında görülmeye başlanmıştır. Yirminci yüzyılda da asker olmayan unsurların savaş alanlarında görülmesi artarak devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise BM vb. uluslararası örgütler, çeşitli hükümetlerin temsilcileri, medya unsurları ve sivil toplum kuruluşları gibi birçok unsur savaş alanlarında görülmeye başlamıştır. Her bir unsurun farklı bakış açısı ve amaçlarının bulunması işlerin karmaşıklaşmasına neden olmaktadır. Savaşları sevk ve idare eden askeri ve siyasi liderler için savaş alanında bulunan bu unsurları dikkate almamak düşünülemez hale gelmiştir.³⁵

Nükleer silahların ortaya çıkarması ve yarattığı yıkımın felaket boyutlarında olması, 1914-1939 arasında gerçekleştiği gibi bir topyekûn savaşın çıkması ihtimalini bir hayli azaltmıştır. Soğuk Savaşın en büyük krizleri bile topyekûn bir savaşa sebep olmamıştır. Ancak bu olumlu gelişme, dünya savaşı çılgınlıklarından sonra insanoğlunun dünyaya barışı egemen kıldığı manasına gelmemektedir. Savaş az gelişmiş dünya ülkelerine sıçramıştır. Daha sınırlı olan, konvansiyonel silahlarla yapılan, kaynakları yok eden onlarca yerel savaşta milyonlarca insan ölmüştür.

2.4. Günümüzde Savaşa Dair Fikirler

Savaş, tarih boyunca farklı kavramlar etrafında tasnif edilmeye çalışılmıştır. Bular; büyüklüklerine göre (topyekûn, bölgesel, sınırlı), ana hedefine göre (bağımsızlık, toprak, din), kullanılan güç unsura göre (psikolojik, ekonomik, siber, soğuk), kullanılan silahlara göre (konvansiyonel, nükleer) ve kullanılan taktiklere göre (gerilla, konvansiyonel, hibrit) şeklinde sıralanabilir. Zaman içerisinde birçok alanda

³⁵ Yalçinkaya, Türkeş, *a.g.m*, 55-89.

yaşanan değişiklikler, savaş kavramının da yeniden tasniflemesi ihtiyacına neden olmaktadır.

İki dünya savaşı da, aydınlanma dönemi ile başlayan bilimsel, siyasal ve toplumsal devrimlerin doruk noktasını göstermektedir. Birey ile devlet arasındaki vatandaşlık ilişkisi daha da gelişmiş, bireylerin devlete olan bağlılığını güçlenmiştir. Devlet zorunlu askerlik uygulamasıyla, vatandaşların tamamı üzerinde büyük bir kontrol yeteneğine ulaşmıştır. Bu şartlarda savaş da daha “demokratik, ideolojik ve duygusal” olmuş, örgütlenme şeklinde, seferberlikte anında, kapsamı ve amacında topyekûn bir biçime dönüşmüştür. Bu fikir artan üretim kapasitesiyle birleşince, dünya savaşları görülmemiş bir yıkıma sahne olmuştur.³⁶

Daha önceki yüzyıllarda yaşanan savaşlarda, insan gücünün neredeyse tamamının seferber edilmesi istisnadır. Yirminci yüzyıldaki savaşlarda ise savaş neredeyse tüm vatandaşları kapsamış ve eli silah tutan herkes orduya alınmıştır. Dünya savaşları korkunç bir yıkıma neden olmuştur. Savaşlar muazzam miktarlarda askeri donatımla gerçekleştirilmiş, tüm ekonomiyi askeri araç ve gereçler üretecek şekilde düzenlemeyi gerektirmiştir.³⁷

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru tankların savaş meydanlarında görünmeye başlanmasına rağmen asıl sonuç kitlesel piyade saldırılarıyla elde edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda ise savaş araç ve gereçleri sürekli olarak değişmiş ve daha ölümcül hale gelmiştir. Milyonlarca insanın savaşır duruma geldiği Birinci Dünya Savaşı da topyekûn bir savaştır. Fakat yine de asker ile sivil arasında bir ayrım vardır. Oysa İkinci Dünya Savaşı, tüm toplumu savaşın içine sokmuş, asker ve sivil arasındaki ayrımı ortadan kaldırmıştır.³⁸

Günümüzde ise savaş kavramı farklı bir aşamaya girmiştir. Birçok bilim adamına göre savaşın stratejisi, taktikleri ve normları değişmeye başlamıştır. Savaş olgusu giderek asimetrik bir biçime bürünmüştür. Yeni ortaya çıkan aktörler devletlerden farklı organizasyonlar olduğu için stratejiler de farklılaşmıştır. Savaşta taktik olarak sivilleri hedef alma ve etnik temizlik gibi hareket tarzları yaygınlaşmıştır.

Savaşlar hakkında ortaya atılan yeni kavramlar birçok açıdan klasik savaş özelliklerinden ayrılmaktadır. Konvansiyonel ve düzenli muharebe yerini

³⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih, 1. Cilt* (Ankara: İmge Yayınevi, 2016), 123.

³⁷ Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl* (İstanbul: Everest Yayınları, 2006), 57.

³⁸ Sander, *a.g.e.*, 112-113.

düzensizliğe bırakmıştır. Daha öncekilerden farklı askeri strateji ve taktikler uygulanmış; toprak fethetme yerine nüfusu kontrol altına alma gibi yöntemler gözlenmiştir. Farklı savaşçı unsurlardan faydalanılmıştır; meşru silahlı kuvvetlere ilave olarak özel şirketler, suç çeteleri ve yerel çıkar unsurları gibi silahlı güçler ortaya çıkmıştır. Merkezi güçler yerine merkezi olmayan güçler ön plana çıkmıştır.³⁹

Yeni nesil savaşlarda değişimi tetikleyen en önemli şey küreselleşmenin önünde durulamayan değiştirici gücü olmuştur. Üretim kapasitesinin küreselleşmesi ile savaşların yapısı da tekrar şekillenmiştir. Böylece savaş kavramı yeni bir aşamaya geçmiş ve yeniden şekil alarak mevcut duruma uyum sağlamıştır.⁴⁰

Savaşların dikkat çeken yeni özelliklerine bakıldığında ilk göze çarpan durumun yeni savaşların daha yıkıcı ve son derece ucuz olmalarıdır. Yeni savaşlar, kolayca geniş bir coğrafyaya yayılabilmesi, zaman açısından ucunun açık olması ve toplumsal düzene derinlemesine etki etmesi nedeniyle klasik savaşlara göre daha vahim sonuçlar doğurmaktadır.

Güvenlik çalışmaları ve savaş üzerine araştırmalar yapan Patrick Mello'ya göre yeni savaş fikrinin temel hipotezleri bulunmaktadır. Bu temel düşünceler çerçevesinde yeni savaşlar ile eski savaşlardan farklılaşmaktadır. Bu hipotezlerden ilki; güç kullanımında devlet tekelinin aşılması fikridir. Bu fikre göre Max Weber'in tanımından ⁴¹ bu yana, devletin zor kullanma tekeline sahip olması anlayışı değişmektedir. Devlet tekeli zayıflamıştır. Clausewitz'den beri süre gelen savaş anlayışı ve karakteristiği, savaşanların sivillerden ayrılması ve savaşlarda cephe kavramı gibi konular günümüzün savaşlarda ortadan kalkmıştır. Devletin kurumları güç kaybederken, diğer yandan devlet dışı aktörler güçlenmeye başlamıştır. Yeni nesil savaşlara örnek olarak gösterilen Bosna Savaşı'nda meşru kuvvetler dışında, paramiliterler gruplar, paralı askerler, milisler ve suç grupları gibi birçok devlet dışı aktör görülmüştür. Yeni savaşlarda ileri düzeyde barbarlık tespit edilmiş ve sivil halk bilinçli ve toplu katliama uğramıştır.⁴²

³⁹ Sinisa Melasevic, "The Sociology of New Wars? Assessing the Causes and Objectives of Contemporary Violent Conflicts", *International Political Sociology*, C.2, S.2, (2008), 98-112.

⁴⁰ *a.g.m.*, 98-112.

⁴¹ Max Weber devleti şu şekilde tanımlamıştır. "Devlet, belli bir arazi içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğudur."

⁴² Patrick A. Mello, "In Search of New Wars: The Debate about a Transformation of War", *European Journal of International Relations*, C.16, S.2, (2010), 297-309.

İkinci hipotez savaşların ekonomi politiği hakkındadır. Yeni savaşların ana taşıyıcısı ekonomik süreçlerdir. Eski savaşların temel dayanağı olan politik ve ideolojik fikirler, günümüzde daha az rol oynamaktadır. Bununla ilişkili olarak ekonomik bakış açısı, yeni savaşları anlamada temeldir. Yakın geçmişteki araştırmalar bölgesel çatışma alanları ile küresel savaş ekonomileri arasındaki bağlantılara odaklanmıştır. Bu bağlantılar silah ticareti, uyuşturucu ticareti gibi yasa dışı işlere ve yolsuzluğa bulanmış kurum ve kuruluşları ortaya çıkarmaktadır.⁴³

Üçüncü hipotez; yeni savaşların “kimlik” üzerine kurgulanmasıdır. Kimlik nedeniyle ortaya çıkan çatışmaların yükselişi küreselleşmenin yol açtığı devlet yapısındaki yıpranma ve oluşan güvensizlik ortamından güç almaktadır. Kimlik algısı, sorunların temel kaynaklarından birisidir. Etnik ve dini farklılıklar toplumu şiddete daha eğilimli hale getirmektedir. Kimlik temelli çatışmalar Yugoslavya’nın parçalanması ile doruğa ulaşmış ve daha sonra Ortadoğu, Keşmir, Somali ve Eritre gibi birçok yerde gözlenmiştir. Mevcut örneklerin yaşandığı ülkelerin ortak özellikleri; meşruiyeti ve gücü azalmış politik liderlik ve bununla birlikte hızla çöküşe geçen yolsuzluğa batmış ekonomidir. Bu örneklerdeki güç unsurları iktidarı sürdürebilmek için kimlik üzerinden politika uygulamışlardır.⁴⁴

Dördüncü hipotez; yeni savaşlar bağlamında terörizmdir. Terörizmin uluslararası bir hal alması yeni bir durumdur. Klasik terörizmden farklı olarak terörizmin bu yeni yüzü, demokratik toplumlara stratejik bir meydan okuma niteliğindedir. Bu yeni strateji, yeni savaşlar tezinde asimetrik savaş ve örgütlü suç metotlarını kullanarak hedefe ulaşmaya çalışmaktadır. Klasik terörizmde, savaşanlar odaklandıkları kısıtlı hedeflere saldırmakta ve sivil ölümlerinden çekinmektedir. Fakat terörizmin bu yeni şeklinde farklı politik stratejiler mevcuttur. Sivil kayıplardan çekinilmemektedir. Teröristler özellikle toplumu ve ekonomik yapıyı hedef olarak seçmektedir.⁴⁵

Yeni savaş kavramını özetleyecek olursak ilk olarak; günümüzdeki savaşlar devletler arası değil çoğunlukla devlet içi savaşlardır. Devletler arasında yapılan savaşların sayısı azalırken, iç savaşların sayısı artmaktadır. İkinci olarak; devletlerin yönetimdeki başarısızlıkları; kaynaklar üzerinde rekabetin, yasadışı ticari girişimlerin ve her türlü suç unsurlarının sayısının artmasına yol açmaktadır. Diğer öne çıkan nokta; yeni savaşlar politik fikirler yerine, etnik ve dinsel ayrışmalar tarafından

⁴³ a.g.m, 297-309.

⁴⁴ a.g.m, 297-309.

⁴⁵ a.g.m, 297-309.

şekillendirilmektedir. Ayrıca; 1990'dan beri yaşanan çatışmalarda sivil halkın ölümleri askerlere oranla artış göstermektedir. Yeni savaşlarda siviller kasten öldürülmekte ve toplumu etnik veya dini olarak homojenleştirme hedeflenmektedir. Son olarak; devlet otoritesinin zayıflaması ile meşru silahlı kuvvetler ile diğer silahlı güçler ve siviller arasındaki farklılık giderek yok olmaktadır.

2.4.1. Yeni Savaş Kavramı

Yeni Savaşlar tezine ismini veren ve en önde gelen savunucusu olan Mary Kaldor'a göre yirmi birinci yüzyılın örgütlü şiddeti ile yirminci yüzyılın savaşları arasında fark vardır. Yirminci yüzyıldakiler eski savaş, yirmi birinci yüzyıldaki ise yeni savaşlardır. Yeni savaşlar küreselleşme çağının savaşlarıdır. Kaldor'a göre eski savaşların ana aktörleri devletlerin meşru ve düzenli orduları iken, yeni savaşlarda aktörler ise devlet dışı oluşumlardır. Bunlar özel güvenlik şirketleri, paralı askerler, cihatçılar, savaş lordları ve paramiliter güçlerdir.⁴⁶

Kaldor, eski savaşlar ile yeni savaşlar arasında hedef farklılıklarının da önemli olduğunu ettiğini belirtmektedir. Eski savaşlar genellikle jeopolitik çıkarlar ve farklı ideolojiler arasında yaşanmıştır. Günümüzde ise savaşlar etnik veya dini kimlik mücadeleleri çerçevesinde yaşanmaktadır. Kimlik politikasının, politik çıkarlardan farklı bir mantığı vardır. Yeni savaşlarda hedef belirli gruplar için çıkar elde etmek iken, eski savaşlarda hedef toplumu genel olarak ilgilendiren politika ve program uygulamaktır. Kimlik politikasının yükselişindeki en önemli etkenler; gelişen iletişim teknolojileri, kapsayıcı ve birleştirici özelliğe sahip politik ideolojilerin erozyona uğramasıdır. Kimlik politikaları savaş vasıtasıyla inşa edilmektedir. Kimlik üzerine yapılan politika savaşın amacını oluşturmaktadır.⁴⁷

Kaldor yeni savaşlar ile eski savaşlar arasındaki yöntem farklılıklarına değinmiştir. Ona göre eski savaşlarda ana hedef askeri yöntemlerle ve araçlarla belirli bir toprak parçasının kazanılmasıdır. Yeni savaşlarda ise toprak kontrolü daha az bir öneme sahiptir. Toprak politik araçlarla kazanılmaya çalışılmaktadır. Nüfusun kontrol edilebilmesi, toprak fethetmekten daha öncelikli bir hedeftir. Bunu elde etmek için şiddet eylemleri düşman unsurlarla birlikte sivil halka da kasıtlı olarak uygulanmaktadır.⁴⁸

⁴⁶ Mary Kaldor, "In Defence of New Wars", *Stability*, C.35, S.2, (2013), 1-16.

⁴⁷ a.g.m, 1-16.

⁴⁸ a.g.m, 1-16.

Kaldor son olarak eski ve yeni savaşlar arasındaki farklılığın aktörlerin finanse edilme biçimlerinden ötürü olduğunu düşünmektedir. Eski savaşlarda giderlerin neredeyse tamamı meşru devletler tarafından sağlanmıştır. Devletler bu ihtiyaçlarını vergi sistemi ya da borçlanarak gidermişlerdir. Bunun temel nedeninin devlet ekonomilerinin merkezi olarak yönetilmesidir. Yeni savaşlarda özellikle devlet dışı aktörler, küreselleşmiş dünya ekonomisinin parçası olarak kendilerini finanse edebilmektedir.⁴⁹

Kaldor’a göre savaşın yeni tanımı “iki veya daha fazla örgütlü grubun siyasi hedeflerle gerçekleştirdiği şiddet eylemidir.” Yani geleneksel tanımdaki devlet artık savaşların olmazsa olmazı değildir. Savaşlar artık hem çıkar mücadelesi hem de karşılıklı girişimdir. ıkar mücadelesinden kastedilen; ekonomik kâr elde etmek için savaşılan bir düşmanın var olmasıdır. Karşılıklı girişim ifadesiyle kastedilen ise; savaşan tarafların savaşı devam ettirmek, savaş ekonomisi yaratmak, bunu sürdürmek ve bu durumdan faydalanmak için birbirlerine ihtiyaç duymasıdır. Yeni savaşlarda düşmanın yok edilmek istenmemesinin ana nedeni budur. Savaş aktörlerinin doğrudan mücadele ettikleri nadiren görölürken sivillerin kasten hedef alınması bunun kanıtıdır.⁵⁰

Küreselleşme sürecinde devletler, hem yukarıdan hem de aşağıdan olmak üzere çift yönlü bir aşınmaya maruz kalmıştır. Kaldor’a göre yukarıdan aşınma; devletlerin arasındaki karşılıklı bağımlılık, silah ticareti, istihbarat paylaşımı, ittifaklar ve savunma sanayindeki işbirliğinin sonucunda görölür. Aşağıdan aşınma ise; meşruiyeti sorgulanan devlet içinde suç örgütlerinin, paramiliter grupların, çete ve gayrimeşru ekonomik faaliyetlerde bulunan organizasyonların türemesi ve bozulan iktisadi yapının yolsuzlukla anılmasıdır. Bu yeni tür, örgütlü şiddetin siyasi doğasını vurgulandığı halde, yeni savaşlarda; örgütlü suç ve insan hakları ihlalleri gibi hukuk dışı davranışların arasındaki ayrımların giderek bulanıklaştığı belirtilmektedir.⁵¹ Gücünü yitiren devlet otoritesinin karşısına güçlenerek çıkan bu yeni aktörler; savaşların ana aktörlerinden birine dönüşmektedir. Bu durum devletin otoritesinin aşınmanın göstergesi olup, yeni savaş durumuna geçildiğini işaret etmektedir.

⁴⁹ a.g.m, 1-16.

⁵⁰ a.g.m, 1-16.

⁵¹ Mary Kaldor, *Old and New Wars: Organized Violence in A Global Era* (Cambridge: John Wiley & Sons, 2013), 2.

Soğuk Savaş döneminde bu tür mücadelelere *düşük yoğunluklu çatışma*, *iç çatışma* veya *iç savaş* denilmiştir. Fakat yeni savaşlar, bölgesel mücadelelere işaret eden çatışmalardan farklı olarak; alışlageldik kavramları bulanıklaştıran ulus ötesi bağlantılar içermektedir.⁵²

Savaşın icra ediliş şeklinin kendi dönemine has özellikler barındırmasına rağmen, savaşın motivasyonları ve hedefi konusunda Clausewitz'in tanımladığından farklı olmadığını düşünen birçok kişi, Kaldor'un fikirlerini eleştirmiş ve savaşın aslında değişmediğini vurgulamışlardır. Kaldor ise yeni savaş kavramına yöneltilen eleştirilere cevap olarak bu kavramdaki “yeni” ifadesinin yanlış yorumlandığını belirtmektedir. Bunu kendi ifadeleriyle şu şekilde açıklamıştır.

“Yeni savaşlar ampirik olarak (örneğin sivillerin ölümü) mutlaka yeni olması gerekmez, daha ziyade onlar savaşın politik teorisinde ortaya konulan eski savaşlardan farklı bir mantığa sahip olduğunu göstermektedir. Yeni savaşlar kavramın kullanılmasındaki esas amaç, eski kuramsal çerçevenin dışında kalan günümüz örgütlü siyasi şiddetinin küreselleşmiş yönlerini anlamak ve incelemek için aydınlatıcı bir kavramsal çerçeve geliştirmektir. Bu anlamda ‘yeni savaşlar’ ifadesi betimleyici bir kategorizasyondan ziyade, kavramsal bir çerçevedir.”⁵³

Çoğu eleştirmenin indirgemeci yorumlar yaptığını ve küreselleşme çağında savaşın daha öncekilerden farklı olduğu görüşündedir. Devlet-devlet dışı, devlet-özel sektör, ekonomi-politika, iç siyaset-dış siyaset ve hatta savaş-barış arasındaki çizgilerin artık keskin olmadığı; aktörlerin, hedeflerin, metotların ve finansman yönteminin değiştiği görüşündedir. Bu nedenle klasiklerin kendisine çeki düzen vermesi gerektiğini savunur.⁵⁴

2.4.2. Dördüncü Nesil Savaş

Daha çok askeri teorisyen olarak anılan ve eski bir ABD askeri olan William Lind, savaşın evrimini dört aşamada modellemiştir. Westphalia'dan günümüze kadar olan aşamayı açıkladığı modelde, klasik ulus-devlet savaşlarını Birinci Nesil Savaş olarak adlandırmıştır. Sanayi Devrimi ile gelişen teknolojik gelişmeler ve silahların artan yıkıcı gücünün savaşı değiştirdiğini söyler ve bunu İkinci Nesil Savaş olarak adlandırmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nı İkinci Nesil Savaş'ın zirve yaptığı nokta olarak görür. Birinci Dünya Savaşı'ndaki yüksek ateş gücünün cephelerde manevra imkânını kısıtlaması nedeniyle hızın ve baskının öne çıktığı savaş modelini ise

⁵² *a.g.e.*, 2.

⁵³ Christine Chinkin, Mary Kaldor, *International Law and New Wars* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 6.

⁵⁴ Kaldor, *Stability a.g.m.*, 1-16.

Üçüncü Nesil Savaş olarak adlandırır. Lind günümüzün savaşlarını ise *Dördüncü Nesil Savaş* olarak adlandırmaktadır. Lind yeni savaş kavramına muhafazakâr şekilde yaklaşarak ordu temelli tanımlamalardan uzaklaşmamaktadır. Lind'e göre; Dördüncü Nesil Savaş “düşmanın toplumu tamamen içermektedir”. Dördüncü Nesil Savaş'larda manevra kavramı daha önemli hale gelmiştir. Yüksek ateş gücü önemini yitirmiş aksine dezavantajlı duruma gelmiştir. Şimdiye kadar merkezi olarak yapılan lojistik desteği yerini merkezi olmayan bir yapıya bırakmaktadır. Küçük gruplar daha etkili şekilde hareket etmekte ve daha iyi manevra yapmaktadırlar. Düşmanı fiziksel olarak yenmek yerine içeriden parçalamak esas hedef haline gelmiştir. Bunu başarmak için düşmanın zayıf noktalarının doğru belirlenmesi önemlidir. Savaş ve barış arasında sınır rahatça belirlenemediği gibi sivil ile asker arasında da ayrım yapmak zorlaşmıştır. Savaş, artık fiziksel düşmandan çok toplumun kültürel yapısı ile ilgilidir.⁵⁵

Sonuç itibari ile buraya kadar sıralanan karakteristik özellikleri çoğaltmak mümkündür. Temel olarak Dördüncü Nesil Savaş'ın, hedef ülkeyi yıpratmak, hedef ülkenin yönetimi ile halkının arasına açmak, savaşı uzun süre boyunca, askeri, siyasi, ideolojik, ekonomik, kültürel, toplumsal ve hatta Lind'in tabiriyle “yaşamın tamamını kuşatan” hamleleri, karakteristik özellik olarak bünyesinde barındığını ifade edilebilir.

2.4.3. Bilgi Savaşı

Bilgi teknolojilerinin günlük yaşamın sıradan bir parçası haline gelmesi ve haberleşme araçlarındaki değişim, sadece iletişim yönünde bir gelişme sağlamamış; bunun yanında her seviyedeki topluluk ve kuruluşun karar verme sürecinde de köklü değişimlere neden olmuştur.⁵⁶ Veri üretiminin ve veriye ulaşma hızının baş döndürücü şekilde artması her alandaki rekabetin doğasını değiştirmiş, algoritmalar yaşamımızın vazgeçilmez parçası olmuştur. Bu durum veriye ulaşmayı kolaylaştırırken, aynı zamanda bilgi kirliliğini de beraberinde getirmiştir. Devasa veri yığınları arasında doğru bilgiyi bulabilmek önem kazanmıştır.

İletişim araçlarının gelişmesi, toplum ile karar alıcılar arasında daha önce görülmemiş iki yönlü bir iletişim kanalı oluşturmuştur. İlki bireylerin karar alıcılara

⁵⁵ William S. Lind, “Understanding Fourth Generation War”, *Military Review*, C.84, S.5, (2004), 12-16.

⁵⁶ Vahit Guntay, “Uluslararası Sistem ve Güvenlik Açısından Değişen Savaş Kurgusu; Siber Savaş Örneği”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C.6, S.2, (2017), 81-108.

etki edebilmesi, ikincisi ise karar alıcıların toplumsal tepkinin ölçülmesi ve takip edilmesi imkânına kavuşmasıdır. Bu durumu erken fark edenler karar alıcılar uzman ekipler oluşturarak bu yeni alanda süratle yerlerini almışlardır.⁵⁷

Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte savaş kararının verilmesi sürecine artık kamuoyu da dâhil olmuştur. Eric Hobsbawm bunu “CNN etkisi” olarak ifade etmektedir. Kitle iletişim araçları, bir yandan dünyanın dört bir yanındaki olayları toplumlara aktarırken; diğer yandan da kamuoyunun fikirlerini yönlendirerek hızlı bir şekilde harekete geçirmek için kullanılabilir. Burada asıl vurgulanması gereken şey, bilginin istenilen şekilde yönlendirilmiş ve kamuoyunun görmesi gerektiği şekilde aktarılmasıdır.⁵⁸ CNN etkisinin yanı sıra, 2000’li yıllarla beraber asıl yükseliş alternatif haber vasıtalarında olmuştur. Yeni gelişen medya türü geleneksel medyanın bilgiye ulaşmasındaki tekeli kırarak, iletişim yöntemlerinde alternatif seçeneklerin gelişmesini sağlamıştır.

İletişim teknolojileri; politik gündem oluşturmak, siyasi karar verme sürecini hızlandırmak ve kararlara etki etmekte kullanılır hale gelmiştir. Fakat sürecin amaçlandığının tersine işlediği de görülmüştür. 1993 tarihinde Somali Mogadişu’da görev alan Amerikan askerinin bazıları yapılan bir operasyonda hayatını kaybetmiştir ve yerel halkın eline geçmiştir. CNN’nin ölü askerlerin Mogadişu sokaklarında sürüklenme görüntülerini yayınlanmasıyla kamuoyu ayağa kalkmış ve hükümete yapılan baskısı sonucunda dört ay içerisinde ABD askerleri Somali’den çekmiştir. CNN etkisi, adını yaşıyan bu olaydan almıştır. Bu örnek iletişim araçlarının kamuoyunu seviyede etkileyebileceğini açık bir şekilde göstermektedir.⁵⁹

Günümüzde kriz döneminden savaşın sonuna kadar medya araçlarının etkin şekilde kullanılması, silah kullanımı kadar önemli bir hâl almıştır. Modern savaşların başarıya ulaşmasında yalnızca askeri güç yeterli olmamaktadır. Kitle iletişim araçlarının gücü her alanda olduğu gibi çatışma alanlarında da etkisini arttırmıştır. Özellikle iç ve uluslararası kamuoyunu savaşın gerekliliğine ikna etmek başarıya doğrudan etki etmektedir. Savaş sonrası hedeflenen istikrarı yakalamak için iletişimin kanallarının etkili şekilde kullanılması gerekmektedir.

⁵⁷ *a.g.m.*, 81-108.

⁵⁸ Eric Hobsbawm, *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm* çev. Osman Akınhay (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 26-27.

⁵⁹ Yalçinkaya, Türkeş, *a.g.m.*, 55-89.

Günümüzdeki teknolojik gelişmeler ve medyadaki ilerleme ele alındığında, kuvvet çarpanı olarak değerlendirilebilecek medya, planlamalara mutlaka dâhil edilmesi gereken ve bir güç unsuru olarak savaş alanlarında yerini almıştır. Çöl Fırtınası Harekâtını komuta eden General Norman Schwarzkopf, canlı yayın aracılığı ile haber yapmanın da harekât planlamasına alınması gerektiğini belirtmiştir. Savaş zamanında ordular medyayı dışarıda bırakmak yerine medya ile yakın işbirliği kurarak kontrolü sağlamalıdır.⁶⁰

Medyanın gücüyle yapılan bu yeni tür mücadele “bilgi savaşı” olarak adlandırılmaktadır. Kamuoyunu etkileme çabasıyla başlayan bilgi savaşı, zamanla farklı bir alana da evrilmiştir. Dünyanın en değerli kaynağını artık sadece petrol olmadığına inanılmaktadır. Yakın bir geçmişte insanlığın ürettiği devasa miktardaki veri de artık petrol kadar değer görmektedir. Veriler alınıp satılan bir ticaret ürününe dönüşmüştür. Veriler, çağımızın petrolü olarak da adlandırılmaktadır. Google, Amazon, Apple, Facebook ve Microsoft gibi şirketler bu devasa veri okyanusunun oluşmasında öncülük etmektedirler. Bu şirketlerinin hayatımıza dair tüm verileri kontrol etmesi, onlara çok büyük bir güç kazandırmaktadır. Klasik ticarete göre tasarlanmış olan eski düşünme tarzları, artık yerini “veri ekonomisi” olarak isimlendirilen bambaşka bir sürece bırakmaktadır. Verilerin bu kadar bol olması her alandaki rekabetin doğasını kökünden değiştirmektedir. Fakat bunun öncülüğünü devletler değil, özel şirketler yapmaktadır. Eğer devletler veri ekonomisinin tekel haline gelmesini ve belirli sayıdaki teknoloji devinin bu alana yön vermesini istemiyorsa, ellerini çabuk tutmaları gerekmektedir. Eğer bu denge sağlanmazsa çok ciddi güvenlik ve egemenlik sorunlarının oluşacağı düşünülmektedir.⁶¹

2.4.4. Siber Savaş

Siber kelimesi sibernetik kökeninden gelmektedir. Sibernetik kelimesi ilk olarak, makineler ve canlıların arasındaki iletişim kavramını araştıran ve sibernetik biliminin kurucusu sayılan Louis Couffignal tarafından 1958 yılında kullanılmıştır. TDK sözlüğünde “güdümlü bilimi” olarak ifade edilmiştir.⁶² Günümüzde ise siber kelimesi “bilgisayara, internete ait olan” veya “sanal gerçeklik” anlamında kullanılmaktadır. “*Siber savaş*” kavramı ise sanal ağ ortamında yapılan mücadeleleri kapsamaktadır.

⁶⁰ Yalçınkaya, Türkeş, *a.g.m.*, 55-59.

⁶¹ Fahrettin Özdemirci, “Bilgi-Değişim-Siber Güvenlik-Bağımsızlık”, *Bilgi Yönetimi Dergisi*, C.1, S.1, (2018), 78-83.

⁶² Türk Dil Kurumu, *Büyük Sözlük*, (Ankara,2009), 582.

Siber saldırı ise; “bilgisayar ağlarını bozmaya yönelik geniş kapsamlı ve kasıtlı internet tabanlı saldırılar” olarak ifade edilmektedir. Dar çerçevede bakıldığında bireylerin sanal unsurlarına gerçekleştirilen sosyal, dinî, ideolojik, politik ve mali amaçlarla gerçekleştirilen, buna ek olarak can ve mal zararına neden olan ağ saldırıları siber saldırı kapsamına girmektedir.⁶³ Bu açıdan değerlendirdiğimizde; bilgi savaşı kavramı ile iç içe geçmiştir. Aslında tam olarak birbirinden ayrılmadan icra edilmektedirler.

Siber saldırılar sanal ortamda gerçekleşse de geri dönüşü olmayan maddi ve fiziksel kayıplara yol açmaktadır. Siber savaş kavramının en can alıcı noktası, yapılan eylemin hem bireysel hem de ulusal ve uluslararası aktör seviyesinde çok kolaylıkla icra edilebilmesidir. İhtiyaç duyulan tek şey internet bağlantısı olan bir bilgisayar ve yetişmiş insandır. Özellikle terörizmi savaş metodu olarak kullanılan aktörler için bulunmaz bir fırsat oluşturmaktadır. Bu nedenle siber alan devletler için yeni bir savaş alanı anlamına gelmektedir.

Özellikle kritik altyapıların hedef alınması, uluslararası güvenlik açısından siber saldırıların ne kadar önemli olduğunu ispatlamıştır. Bu kritik unsurlar devletin ve toplumun düzenini sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için gerekli olan ve kendi aralarında ilişkileri olan fiziksel ve sanal sistemlerdir. Enerji üretimi ve dağıtımı, iletişim altyapısı, bankalar, su ve kanalizasyon alt yapıları, güvenlik hizmetleri, sağlık altyapısı ve ulaştırma sistemleri en önemli kritik altyapılar olarak adlandırılabilir.⁶⁴ 2011 sonrasında ABD’deki kritik altyapı ağlarına yapılan izinsiz girişler %1700 artmıştır.⁶⁵ Kritik altyapı kavramı özel bir öneme sahiptir. Söz konusu altyapılarda kullanılan bilginin gizliliği, bütünlüğü veya ulaşılabilirliği bozulduğunda devasa ölçekteki ekonomik kayıplara, ulusal güvenliği tehdit edecek bilgilerin çalınmasına, kamu düzeninin bozulmasına ve can kaybına dahi neden olmaktadır.

Bu yapılara olan bağımlılığımız arttıkça savaş kavramı da giderek sanallaşmıştır. Tüm bu gelişmeler klasik jeopolitik anlayışın temeli olan coğrafi mesafeleri ve zaman kavramlarını kısaltmış ve esnek hale getirmiştir. Artık gelişen teknolojiler sayesinde savaşın niteliği ve tanımı değişmeye başlamıştır. Bu nedenle yeni

⁶³ Vahit Güntay, “Uluslararası Sistem ve Güvenlik Açısından Değişen Savaş Kurgusu; Siber Savaş Örneği”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C.6, S.2, (2017), 81-108.

⁶⁴ *a.g.m.*, 81-108.

⁶⁵ Peter W. Singer, Allan Friedman, *Siber Güvenlik ve Siber Savaş* (İstanbul: Buzdağı Yayınevi, 2015), 136.

savaşların yeni olmasının en önemli sebeplerinden biride teknolojik gelişmeler olarak gösterilebilir.⁶⁶ Bu kapsamda ABD 2018 yılında, Strateji Komutanlığı'nın alt birimi olarak teşkil edilen Siber Komutanlığı'nı Kuvvet Komutanlığı seviyesine yükseltmiş ve siber alanı, ayrı bir harekât alanı olarak tanımlamıştır.

Siber saldırı konusundaki en önemli örnek, Nisan 2007 yılında Estonya'ya gerçekleştirilen siber saldırıdır. Saldırıda ulaştırma, enerji dağıtımı, banka gibi kritik konumdaki tüm alt yapı ve finans merkezleri sistematik olarak hedef alınmıştır. Hedef alınan saldırılar, toplumun ve devletin ana fonksiyonlarını aksatacak ve hatta yıkıcı etkiler bırakacak şekilde gerçekleşmiştir.

Siber saldırılar çoğunlukla toplumsal yaşamı sekteye uğratacak sivil kuruluşlara karşı gerçekleştirilmektedir. Saldırana asimetrik imkân tanımaktadır. Günlük yaşamın ve kamusal alanın ağ bağlantısına olan bağımlılığı arttıkça siber tehditlerin önemi giderek artacak ve yakın gelecekte siber saldırı yeteneği çok daha caydırıcı hal alacaktır.

2.4.5. Hibrit Savaş

Son olarak günümüzün en popüler savaş türü olarak kabul edilen “Hibrit Savaş” kavramından bahsedebiliriz. Bu konuda birçok çalışması bulunan Frank Hoffman, kendi ifadeleriyle hibrit tehdit kavramını şöyle tanımlamıştır;

“Politik hedeflerine ulaşmak için eş zamanlı olarak konvansiyonel silahların, konvansiyonel olmayan taktiklerin, terörizmin ve kriminal davranışın uygun bir karışımı ile savaş alanını kullanan herhangi bir hasım unsurdur.”

Birbirlerinden oldukça farklı yapıdaki metotların tek bir aktör tarafından icra edilebileceği gibi, farklı aktörler tarafından da gerçekleştirilebileceğini ifade eden Hoffman; asıl önemli olanın, icra edilen faaliyetlerin aynı hedefe yöneltip, senkronize ve etkili bir şekilde kullanılmasını vurgulamaktadır. Yani hibrit savaş; düzenli ve düzensiz tüm unsurların aynı amaca hizmet edecek şekilde disipline edilmesi olarak tanımlanmıştır.⁶⁷

Hibrit savaşın öne çıkan özellikleri şunlardır: düzenli ve düzensiz birliklerden oluşan ve otonom olarak hareket kabiliyeti bulunan karma bir askeri yapılanma; esnek ve her türlü gelişen duruma ayak uydurabilecek bir strateji; aşırı şiddetin kullanıldığı

⁶⁶ Bilal Karabulut, “Savaş Olgusunun Yaşadığı Dönüşüm: Hibrit Savaş ve Rusya Örneği” *Karadeniz Araştırmaları*, C.14, S.55, (2017), 115-130.

⁶⁷ Frank G. Hoffman, *Hybrid threats: Reconceptualizing The Evolving Character of Modern Conflict* (Washington DC: Institute for National Strategic Studies, 2009), 1-8.

korkutucu terör eylemleri, bilgi teknolojilerinden etkin şekilde yararlanan propaganda araçları ve siber saldırılar, kanun dışı bütün yolları menfaatine kullanan bir suç ağı ve son olarak, uluslararası hukukunun değerlerini görmezden gelen anarşik uluslararası hukuk anlayışı.⁶⁸

Hoffman'ın gelecek için öne sürdüğü bu çoklu model devlet ve devlet dışı tüm aktörler tarafından uygulanabilir. Her bir metot aynı veya farklı aktörler tarafından uygulanabilir. Hibrit savaş konusunda özellikle vurgulanması gereken konulardan biri de; bu taktikleri kullanmak sadece düşmanın zayıflığını göstermediğidir. Bu taktikler savaştaki verimi arttırdığı için de yapılabilir. Günümüzün savaş algısı değiştiği için devletler sadece düzenli orduları ile hareket etmemektedir. Konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan unsurlar, terörist ve kriminal gruplar gibi her türlü aktöre sıklıkla başvurulmaktadır. Bu hibrit savaş modelini temelinde yatan fikirdir.⁶⁹

Hibrit Savaş kavramının isim babası Hoffman olsa da, Rusya Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov Hibrit Savaş fikrini 2013 yılında yayınladığı makalesi⁷⁰ ile doktrine etmiştir. Makalesinin giriş cümlesinde “artık savaşla barış arasında bir çizgi bulunmadığı ve savaşların ilan edilmeden başladığını” vurgulamıştır. Savaşların tarih sayfalarında okuduğumuz alışlageldik tarzda gerçekleşmediğini söylemektedir. Bu farklılıkları şöyle sıralamıştır. Günümüzün muharebeleri belirli cepheler üstünde icra edilmemektedir. Yüksek manevra kabiliyetine sahip müşterek askeri güçler tarafından icra edilmekte ve doğrudan düşmanla temas kurmaktan sıklıkla kaçınılmaktadırlar. Hassas hedefleme yeteneğine sahip silahlar ve özel kuvvetler ön plandadır. Sadece fiziksel etki değil bilginin gücü de ön plana çıkmıştır. Asimetrik ve endirekt operasyonlar öne çıkmıştır. Vekâlet veya milis güç kullanımının önemini vurgulamaktadır. Sadece insanları ve toprak parçasını korumanın ötesinde kitle iletişim araçlarının da korunması gerektiğini vurgulamıştır. Askeri olmayan ama düşmanın savaşma azmini kıran her türlü enstrümana, askerler ve silahları kadar önem atfetmiştir.⁷¹

⁶⁸ Karabulut, *a.g.m*, 115-130.

⁶⁹ Hoffman, *a.g.m*, 1-8.

⁷⁰ “Öngörüle Bilimin Değeri” isimli makalesi Şubat 2013 yılında *Voyenni-Promyshlennyy Kurier* dergisinde Rusça olarak yayımlanmıştır.

⁷¹ Valery Gerasimov, “The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations,” çev. Robert Coalson, *Military Review*, Şubat (2016), 23-29.

Kırım ve Donesk bölgelerinde yaşanan çatışmalarda Gerasimov'un vurguladığı hususlar vücut bulmuştur. Rusya, Kırım'ı işgal etmeden çok önceleri savaş dışı metotlarla bölgeye müdahale etmeye başlamıştır. Bölgedeki Rus azınlığı tahrik etmiş, milis güç olarak örgütlemiş, Ukrayna hükümetine karşı muhalifleri ve her türlü hükümet karşıtı eylemleri desteklemiş, dezenformasyon kampanyaları ile toplumun algısını yönlendirmeye çalışmış, tek bir kurşun atmadan müdahalenin alt yapısını hazırlamıştır. Müdahaleyi de uluslararası kamuoyunun dikkatini çekecek konvansiyonel birlikleri ile yapmak yerine, önce bölgede örgütlediği ve silahlandığı “*little green men*” adı ile literatüre geçen rütbesiz ve işaretli vekalet savaşçıları, ÖAŞ'ler ve kriminal unsurları vasıtası ile gerçekleştirmiştir.⁷²

2.5. Savaşın Bugünü

Tüm bu fikirler ışığında muharebe alanının güncel durumunu şu şekilde özetleyebiliriz. Devlet dışı şiddet aktörleri (paramiliter gruplar, milis kuvvetler, radikal militanlar, eşkıyalar, yağmacılar, savaş tüccarları, ayaklanmacılar, paralı askerler, ÖAŞ'ler ve genellikle yerel halktan oluşan vekâlet savaşçıları) sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu unsurlar çoğu zaman disiplinden uzak ve askeri düzende olmayan asimetrik unsurlardır. Kendileri gibi metotları da asimetriktir. Düzenli ordu gibi devletin menfaati yerine genellikle politik, dini, etik veya kişisel motivasyon ve çıkarlar ile hareket ederler. Metotları düzenli ordular gibi değildir. Sivil halkı (hastaneler, su kaynaklarını ve pazar alanları gibi yerler) hedef alabilirler. Bu aktörler vasıtası ile suç çok kolay bir şekilde sınır aşarak diğer ülkeye sıçrayabilir. Çünkü bu aktörler takip edilmesi ve belirlenmesi zordur. Daha önce savaşlar sınırlı, disiplinli ve anlaşılabilirken; günümüzde sınırsız şiddet üreten, tahmin edilemez ve kontrol edilemez bir hal almışlardır.

Bu değişim hali hazırda devam etmektedir. Bilgi teknolojilerindeki kesintisiz değişim ve gelişimler yepyeni aktörler yaratmakta ve durumu tarihin görmediği kadar karmaşık hale getirmektedir. Siber alan, otonom sistemler ve yapay zekâ üzerine yoğun çalışmalar devam etmektedir. Ortaya çıkan yeni aktörleri sindiremeden bunlara yenileri eklenmek üzeredir.

⁷² RAND, “Lessons From Russia’s Operations in Crimea and Eastern Ukraine”, www.rand.org/t/RR1498 [Erişim Tarihi:12.12.2018].

Yirminci yüzyılda yaşanan savaşlara dair ayırt edici özelliklerden bahsedilebilir. Savaşların büyük çoğunluğu devletler arasında yaşanmıştır. Bulaşıcı nitelikte değildir. Ekim Devrimi'nin ardından Rusya'da görülen veya Çin İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla yaşanan iç savaşlar bile, eski paradigmlar çerçevesinde ele alınabilir. Latin Amerika'da özellikle 1960'lardan 1990'lara kadar yaşanan iç çatışmalar belirli gruplar arasında belirli hedefler için yapılmıştır. Oysa yirmi birinci yüzyılın itibariyle artık devletler tarafından yürütülmediği, çatışan tarafların ortak özelliklere, statüler ve hedeflere sahip olmadıkları bir dünya söz konusudur.⁷³

Diğer taraftan, savaşçılar ile siviller arasındaki çizgi gittikçe ortadan kalkmaya başlamıştır. Savaşın yükü giderek silahlı kuvvetlerden sivil halka kaymaya başlamış; siviller artık sadece savaşın mağdurları olmaktan çıkıp yapılan harekâtın doğrudan ve kasıtlı olarak hedefi haline gelmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nda yaşamını yitirenlerin %5'i sivillerden oluşurken; İkinci Dünya Savaşı'ndaki sivil kayıp sayısı tüm kayıplar içerisinde %66'ya yükselmiştir. Günümüzde savaşlardan etkilenenlerin %80-90'ının siviller olduğu aşîkârdır. Buna ilave olarak, sivillerin çektiği sıkıntılar ve acılar tarif edilemez boyutlardadır.⁷⁴

Önemli olan bir diğer nokta da, savaş ile barış arasındaki keskin ayrımın ortadan kalkmış olmasıdır. Günümüzde savaşlar; ne savaş ilanlarıyla başlamakta, ne de barış antlaşmalarıyla son bulmaktadır. Çünkü yaşananlar ne savaş ne de barış sınıfına sokulabilmektedir.

1970'lere kadar, yaklaşık iki yüzyıl boyunca modern devletin yükselişi devamlılık göstermiştir. Artık bu gelişim tersine dönmüştür. Hemen hemen tüm alanlarda, güçlü devletlerin bile ulusal ekonomilerini kendi kendine denetlemesini ve kontrol etmesini sınırlayan çokuluslu özel şirketler, uluslararası arenada neredeyse devletler kadar güçlü konumuna erişmişlerdir. Sadece şirketler değil devlet dışındaki tüm aktörler devlet karşısında güçlenmişlerdir. Sonu gelmeyen terörizmle mücadele bunun en net örneğidir. İngiltere ve İspanya gibi istikrarlı ve güçlü ülkeler dahi ordularına nazaran çok küçük olan silahlı grupların tehdidini yok etmekte oldukça zorlanmaktadırlar. Dünyanın en büyük askeri gücüne sahip olan ABD bile terörist bir saldırıya uğradığında, toprağı ve ordusu olmayan devlet dışı bir örgüt karşısında zora

⁷³ Hobsbawm, *a.g.e.*, 3-4.

⁷⁴ Hobsbawm, *a.g.e.*, 4-5.

düşmüştür. Bu durum, içinde bulunduğumuz yeni dönemi çarpıcı bir şekilde göstermektedir.⁷⁵

Geçmiş dönemde silahlı çatışmaya yol açmış olan anlaşmazlıklar aynı etkiyi yaratma gücünü artık kaybetmiştir. Fakat iç çatışmalar rahatlıkla yaygın şiddete dönüşebilmektedir.⁷⁶

Geçmişte olduğu gibi bugün de halen silahlı çatışmaları kontrol altına alacak ve sonlandıracak dünya genelinde bir otorite bulunmamaktadır. Küreselleşme ekonomik, teknolojik, kültürel, dilsel boyutlarda büyük gelişme kaydetmiştir. Ancak siyasal ve askeri alanlarda bu denli başarılı olamamıştır. Dünyada uluslararası sistemi yönlendirme kapasitesine sahip sadece birkaç tane devlet vardır. ABD tabi ki bunların ilkidir. Ancak dünya tek bir güç tarafından kontrol altına alınamayacak kadar büyük ve karmaşıktır. Bu nedenle tek bir devletin bütün dünyada hegemonya kurup, bunu devam ettirebilmesi ihtimali halen çok denecek kadar azdır. Sistemi oluşturan devletler halen en etkili aktör konumundadırlar.⁷⁷

Bazı düşünürler küresel değişimi yadsımamakla beraber savaşın düşünüldüğü gibi bir değişime maruz kalmadıklarını söylemektedirler. Edward Newman, “yeni savaş” kavramını farklı kılan özelliklerin aslında yeni olmadığını ve en az yüz yıldır yaşanmakta olduğunu düşünmektedir. Savaşın amaçları ve aktörleri, savaşların yapıldığı yerler, insanlar üzerinde bıraktığı etki, savaşın ekonomik nedenleri ve çatışmaların sosyal arka planı, yeni savaş fikriyle belirtildiği gibi değişmemiştir. Yeni olan sadece, bu kavramlara eskisine nazaran daha çok önem vermesidir. Newman’a göre; vurgulanan ve yeni olarak tanıtılan bu fikirler üzerinde bu kadar durulmasının asıl nedeni; iletişim teknolojilerindeki yaşanan gelişmeler nedeniyle savaşların iç yüzünün eskisinden nazaran daha görünür olması ve tüm dünyanın savaş alanında neler olup bittiğini rahatlıkla takip edebilmesidir. 1960’larda Çin’de, Soğuk Savaş süresince Afganistan’da da yaşanan olaylarda da insanlar zorla yerlerinden edilmişlerdir. Benzer şekilde Belçika Kralı İkinci Leopold’ün özel mülkü olan Kongo’da ve Meksika Devrimi’nde en az bugünün iç savaşlarındaki kadar sivil hayatını kaybetmiştir.⁷⁸

⁷⁵ Hobsbawm, *a.g.e*, 13-14.

⁷⁶ Hobsbawm, *a.g.e*, 18.

⁷⁷ Hobsbawm, *a.g.e*, 23.

⁷⁸ Edward Newman, "The 'New Wars' Debate: A Historical Perspective is Needed." *Security Dialogue* C.35, S.2. (2004), 173-189.

Yeni savaş kavramını eleştiren düşünürlerden bir diğeri de Colin M. Fleming'dir. Fleming yeni savaş kavramının savaşın asıl nedenini açıklamakta yetersiz kaldığı görüşündedir. Ona göre yeni savaşlar; devlet dışı aktörlerin neden irrasyonel davrandıklarını, savaşların politik amaçtan ne sebeple yoksun olduklarını ve savaşın arkasındaki etnik ve dini motivasyon asıl nedenlerini açıklamadığını düşünmektedir.⁷⁹

Lind, Creveld ve Kaldor gibi yeni savaş kavramını savunan düşünürlerin ortak fikri; savaşların yapısının, metotlarının ve motivasyonlarının değişmiş olmasıdır. Fakat Fleming'e göre savaş halen Clausewitz'in tarifinden uzaklaşmamıştır. Adına yeni denilen her şey halen politik bir rasyonellikte ve belirli bir amaç için yapılmaktadır. Savaşların nedeni etnik, kültürel veya dini sebeplerden ötürü gözükme zorunda olduğu için öyle gözükmektedir. Devlet dışı aktörlerin arka planına net olarak bakıldığında; mutlaka politik ve askeri hedefleri olan devletlerin izi bulunmaktadır. Clausewitz'in "her çağ kendi savaşını yaratır" fikri halen geçerliliğini korumaktadır. Sadece, savaşa alet edilebilecek araçların sayısı arttığı için her şey daha karmaşık gözükmektedir. Ama savaşların nedenleri ve hedefleri halen Clausewitz'in üçlemesiyle açıklanabilir.⁸⁰

Yine de Fleming yeni savaşlar kavramını tamamen faydasız bulmamaktadır. Günümüzde yaşanan yeni savaşa dair olguların, eski savaş anlayışı içerisinde yeri tam olarak doldurulamayan; iç savaşın dinamikleri, çevre güvenliği, sosyoekonomik problemler, kitlesel göçler ve insan hakları ihlalleri gibi kavramları algılamamıza ve anlamamıza yardımcı olduğunu düşünmektedir.⁸¹

Literatürde yer alan tüm bu düşünceleri göz önüne aldığımızda şöyle bir sonuca varabiliriz. Dünya savaşları ve Soğuk Savaş döneminin uluslararası sisteme kattığı bakış açısı ile değerlendirdiğimizde; büyük güçler arasında konvansiyonel veya nükleer savaşın çıkması olası gözükmemektedir. Böyle bir savaştan tarafların tamamının zararlı çıkacağı ortadadır. Bu nedenle düzensiz savaşlar ve vekâlet savaşları önümüzdeki süreçte devam edeceğini öngörülebilir. Gelişen teknoloji ise tüm bu tartışmalara farklı bir bakış açısı katmaktadır. Yapay zekâ ve otonom olarak hareket edebilen savaş sistemlerinin savaşın doğasına ne gibi bir katkıda bulunacağı

⁷⁹ Colin M Fleming, "New or Old Wars? Debating a Clausewitzian Future." *Journal of Strategic Studies*, C.32, S.2, (2009), 213-241.

⁸⁰ *a.g.m.*, 213-241.

⁸¹ *a.g.m.*, 213-241.

merak konusu oluşturmakta ve yeni tartışmaların yapılacağını bize işaret etmektedir. Otonom sistemlerin geleceğin savaşlarının karar verme sürecine katılması ve insanın yerini alıp almayacağı sorusu tartışma konularının en büyüğü olacağı değerlendirilmektedir.⁸²

2.6. Şiddetin Yeni Aktörleri

Savaşın değiştiğine dair tüm bu tartışmalar sürerken, ulus-devletin meşru güçleri karşısına birçok dışlı rakip çıktığı su götürmez bir gerçektir. Birçok farklı sınıflandırma ve isimle karşımıza çıkmaktadırlar. Bakış açısına göre isimleri ve sıfatları değişmektedir. Kimine göre terörist, kimi ne göre demokrasinin savunucusu, kimine göre azılı bir suç örgütü, kimi ne göre isyancı olarak adlandırılmaktadırlar. Bazen paralı asker olarak anılmakta veya tüm bu sıfatları aynı anda barındırabilmektedirler. Oluşan bu karmaşık tablo; hem devletleri hem de uluslararası hukuk kurallarını zora sokmaktadır. Bu durum uluslararası sistemin görmezden gelinemeyecek bir sorunu haline gelmiştir. Yakın dönemdeki şiddet olaylarının büyük bir çoğunluğunda taraflardan biri mutlaka devlet dışı aktörlerdir.

Devlet dışı savaşan aktörlerin barındırdığı özellikler ele alındığında dört temel özellik dikkat çekmektedir. İlk olarak “değişim” konusunu ele alırsak; bazı aktörler mevcut durumun değişmesini isterken ve bu yönde mücadele ederken, bazılarının da mevcut yapının değişmesine direnmektedirler. Bunlar teröristler, isyancılar, ayaklanmacılar, gerilla savaşçıları veya aşiret reisleri, kabile liderleri ve mafya gibi yapılar olabilmektedir.⁸³

Göze çarpan ikinci husus “toprak denetimidir”. Gerilla mücadeleleri, ayaklanmacı gruplar ve kabile gibi yapılar sürekli olarak toprak kontrolünü amaçlarken; terör örgütleri ve mafya gibi suç unsurları toprak denetimini önemsemez ve yıldırma politikası uygulamaktadırlar.⁸⁴

⁸² Frank G. Hoffman, "Will War's Nature Change in the Seventh Military Revolution?." *Parameters* C.47,S.4, (2017), 19-31.

⁸³ Fatma Taşdemir, “Devlet Merkezli Uluslararası Hukuk Sistemi ve Devlet Dışı Silahlı Aktörler”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.11, S.2, (2016), 85-120.

⁸⁴ *a.g.m.*, 85-120.

Üçüncü nokta ise “şiddet” konusudur. İsyancılar ve gerilla hareketleri gibi aktörler hedeflerine fiziksel şiddet uygulayarak ulaşmaya çalışırken; terör örgütleri hedef toplumu psikolojik olarak yıldırmaya çalışmaktadır.⁸⁵

Son özellik ise “motivasyonlar” konusundadır. Gerilla mücadeleleri, milisler, aşiretler ve terör örgütleri sosyopolitik hedefler için ekonomik kaynaklara ihtiyaç duyarken; savaştan kar sağlayan suç örgütleri ve paralı askerler ise bireysel çıkarları için bu işi yapmaktadır.⁸⁶

Adı geçen tüm bu aktörler farklı bakış açılarıyla, benzer birçok sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Fakat bu işi zor kılan ilk husus; devlet dışı aktörlere atfedilen rollerin, ulus-devletlerin sübjektif bakış açısıyla şekillenmesidir. İkinci husus ise bu aktörlerin çok çabuk şekil değiştirip dönüşebilmesiyle ilgilidir. Bu iki durum nedeniyle; devlet dışı aktörler her zaman gri bir alan içerisinde barınmaktadırlar.

Ulus-devletlerin bu durumun üstesinden gelebilmesi için alışılmış güvenlik aktörlerinin tek başlarına yeterli olacağını söylemek zordur. Devletin, meşru silahlı kuvvetlerinin askeri bakış açısı dışında, her disiplinden fikir taşıyabilecek sivil bir bakış açısına ihtiyaç duyduğunu söylenebilir.

2.7. Savaş Hukuku

Ulus-devletler, uluslararası hukukun temel aktörüdür. Fakat günümüzdeki uluslararası hukuk sistemi yalnızca ulus-devletlerin oluşturduğu bir sistem olmaktan çıkmıştır. Uluslararası örgütler yanında, sivil toplum örgütleri ve çokuluslu şirketler gibi devlet dışı aktörler de sistemin önemli unsurları haline gelmişlerdir. Küreselleşmenin hız kazanması ve teknolojinin yaygın hale gelmesiyle devlet dışı aktörler uluslararası sistemde güç kazanmışlardır. Şiddet üreten devlet dışı aktörler, ulus-devlet temelinde oluşturulan hukuk sistemine meydan okumaktadır.⁸⁷

Bu durum savaş hukuku kurallarının uygulanmasında zorluk çıkarmaktadır. Savaş hukuku başlıca üç temel konuyu incelemektedir. Birincisi, “savaşa başvurma hukuku (*jus ad bellum*)”, ikincisi, “savaşanların ve savaşa maruz kalanların hukuku (*jus in bello*)”, üçüncüsü ise “savaşın sonlandırılması ve barış anlaşmalarının yapılması hukuku (*jus post bellum*)” dur. Hukuk ihlalleri ülkelerin iç hukuk kuralları, Lahey

⁸⁵ a.g.m, 85-120.

⁸⁶ a.g.m, 85-120.

⁸⁷ a.g.m, 85-120.

Uluslararası Adalet Divanı (*International Court of Justice-ICJ*), özel uluslararası mahkemeler (*Ad hoc* mahkemeler) ve Uluslararası Ceza Divanı (*International Criminal Court-ICC*)’nın yetki alanına girmektedir.⁸⁸

Jus in bello Cenevre Sözleşmeleri, *jus ad bellum* ise Lahey Sözleşmeleri ve BM Anlaşması ile şekillenmektedir. Lahey Sözleşmeleri savaş hukukunun geçerli olabilmesi adına, savaşın ne zaman başladığını ve ne zaman bittiğini düzenlemiştir. Bu sözleşmeler kapsamında, savaşın devletler tarafından ilan edilmesi zorunlu hale gelmiş ve İkinci Dünya Savaşı’na kadar bu kural geçerli olmuştur.⁸⁹ İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra imzalanan BM Anlaşması’nda kasıtlı olarak savaş kelimesi kullanılmamıştır. Sadece giriş bölümünde yaşanan iki büyük dünya savaşına vurgu yapmak amacıyla bir kez savaş kelimesi kullanılmıştır. Yasaklanmış eylemin tanımlanmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Savaş sözcüğü BM Antlaşmasının giriş bölümünde bir kere yer almış sonrasında “kuvvet kullanma” kavramı kullanılmıştır. Savaş yerine kuvvet kullanma kavramı kullanılarak savaş kavramının sınırları genişletilmiş ve savaş kavramından daha kapsayıcı bir bakış açısı kazandırılmıştır. Bunun nedeni; savaş çıkmadan önceki, savaş olarak nitelendirilmeyen eylemlerin ve çatışmaların da yasaklanarak barışı sürekli kılmaktır.⁹⁰

Kuvvet kullanma yasağı *jus cogens* bir kuralıdır. Yani uluslararası hukukun emredici bir kuralıdır. BM Antlaşması’nın 2. maddesinin 4. fıkrasında kuvvet kullanmak net şekilde yasaklanmıştır. Fakat bu durumun iki istisnası bulunmaktadır. İlki meşru müdafaa hakkı, ikincisi ise BM Güvenlik Konseyinin vereceği kararla kuvvet kullanılmasıdır.⁹¹

Meşru müdafaa hakkı, uzun süredir hukukun içinde olan evrensel ve doğal bir haktır. Saldırıya maruz kalındığında, saldırıyı defedecek kadar karşı kuvvet kullanma hakkı doğmaktadır. Bu kuralın uluslararası hukuktaki karşılığı BM Antlaşması’nın 51. maddesinde düzenlenmiştir. 51. maddeye göre bir devlete silahlı saldırı yapılması halinde, BM Güvenlik Konseyi uluslararası gerekli önlemleri alıncaya kadar, meşru müdafaa hakkı vardır. Meşru müdafaa hakkı kullanılırken devletin aldığı tedbirleri

⁸⁸ Varlık, *a.g.m*, 114-129.

⁸⁹ Varlık, *a.g.m*, 114-129.

⁹⁰ *Birleşmiş Milletler Antlaşması*, 1945, Giriş Notu.

⁹¹ *Birleşmiş Milletler Antlaşması*, 1945, Md.2/4.

BM Güvenlik Konseyi'ne bildirmesi gerekmektedir. Devlet, Güvenlik Konseyi karar verene kadar meşru müdafaa hakkını kullanabilir.⁹²

Meşru müdafaa hakkına başvurmak için iki unsurun varlığı şarttır. Bunlar “gereklilik” ve “orantılık” ilkeleridir. Gereklilik ilkesine göre, yalnızca zaruri hallerde kuvvet kullanılabilir. Yani, bir saldırı başladığında bunu engellemenin tek yolunun sadece, saldırıya uğrayan devletin kuvvetlerine bağlı olması gerekir. Orantılılık ilkesine göre ise; yapılan karşı saldırının, saldıran devletin kuvvetine denk olması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, meşru müdafaada kullanılan kuvvetler arasında bir orantının olması gerekir. Örnek verecek olursak; saldıran devlet konvansiyonel silahlarla ile saldırırken, bunu def etmek için nükleer silah kullanmak meşru müdafaa kapsamına girmez. Meşru müdafaa yapan devletin sadece saldırının def edilmesi için kuvvet kullanması şarttır.⁹³

Kuvvet kullanmanın diğer istisnası ise BM Güvenlik Konseyi'nin kararına bağlıdır. Uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi veya bir saldırının bulunması halinde, Güvenlik Konseyi kuvvet kullanılmasına karar verebilir. Tehdit oluştuğunda Güvenlik Konseyi ilk olarak, BM Antlaşması 39. Maddesinde belirtildiği üzere uluslararası barışın bozulduğu, tehdit edildiği veya saldırı fiilinin gerçekleştiği konusunda durum tespiti yapar. Güvenlik Konseyi; durumun daha da kötüye gitmemesi için 40. madde gereğince geçici önlemler alabilir. Barışın korunması ve tehdidin giderilmesi için, 41. maddede yer alan ekonomik (ambargo, abluka, vb.) ve diplomatik (diplomatik ilişkilerin kesilmesi, üyelikten çıkarma, vb.) tedbirlere başvurabilir. Zorlayıcı tedbirler ile istenilen durum sağlanamazsa barışın yeniden tesis etmek için, 42. madde gereğince askeri tedbirlerin alınmasına karar verebilir.⁹⁴

Ancak bu düzenlemeler de savaşı engelleyememiş, bu durumda da savaş hukukunun ne zaman ne şekilde uygulanacağı sorununu tekrar tartışma konusu olmuştur. Çünkü devletler meşru müdafaa hakkını kullandıklarını iddia ederek savaflara müdahil olmuşlardır. Diğer hukuksal sorun ise savaflara devlet dışı aktörlerin sıklıkla müdahil olmalarıdır.⁹⁵ Devlet dışı aktörlerin hukuksal bağlamda kurallara tabi olup olmayacağı, olaksa hangi kurallara tabi olacağı hakkında kapsamlı bir mevzuat bulunmamaktadır. Halen geçerliliğini koruyan bu güvenlik sisteminde devletler

⁹² *Birleşmiş Milletler Antlaşması*, 1945, Md.51.

⁹³ *Birleşmiş Milletler Antlaşması*, 1945, Md.51.

⁹⁴ *Birleşmiş Milletler Antlaşması*, 1945, Md.39,40,41,42.

⁹⁵ Yalçinkaya, a.g.e, 273-274.

dışındaki hiçbir aktör muhatap olarak alınmamaktadır. Bu sistemde kuvvet kullanma yetkisi sadece devletlere tanınmıştır. Fakat günümüzde değişen güvenlik ihtiyaçları ile birlikte mevcut kurallar yetersiz gelmeye başlamıştır. Konseyi'nin hali hazırdaki karar alma sisteminde aksaklıklara sahip olmasına ek olarak günümüzün değişen güvenlik anlayışı nedeniyle Konsey etkin çözümler üretemez hale gelmiştir.⁹⁶

Uluslararası hukukunun savaşı yasaklaması, savaşların çıkmasını engelleyemediği için; savaşma ve savaşanların hukukunu da yok sayılmamıştır. Bu nedenle; kaynağını geleneksel hukuk kuralları ve teamüllerden alan “Silahlı Çatışma Hukuku”, “İnsancıl Hukuk” veya “Çatışma Hukuku” adlarıyla anılan ve oldukça kapsayıcı olan savaş hukuku kanunları bulunmaktadır.⁹⁷

Savaşın hukuki bağlamı üzerinde ortaya çıkan tüm bu sorunlar *jus in bellum*'un uygulanmasını zorlaştırmış, bu durum nedeniyle de savaş hukuku ifadesi yerine daha genelleyici bir ifade olan “silahlı çatışma hukuku” ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumun hukuksal bir yansıması olarak da savaş ifadesi yerine “*silahlı çatışma*” ifadesinin kullanımı daha yaygın hale gelmiştir. Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi'nin silahlı çatışmayla ilgili tanımı şöyledir:

“Devletlerarasında silahlı güce başvurulduğunda veya hükümet güçleri ile organize olmuş silahlı gruplar arasında süre giden silahlı çatışma halinde veya bir devletin içinde bulunan silahlı gruplar arasında çatışma meydana geldiğinde oluşan durum silahlı çatışmadır.”

Tanıma bakıldığında hukuksal bağlamda çatışmayı esas aldığı ve çatışan aktörlerin devletler veya devlet dışı aktörler olabileceğini görülmektedir.⁹⁸

⁹⁶ Güvenlik Konseyinin karar alabilmesi için 5 daimi üye olan Amerika, Çin, Rusya, İngiltere ve Fransa'dan hiçbirisinin olumsuz oy kullanmaması ve 15 geçici üye devletten 9'unun olumlu oy vermesi gerekmektedir. Daimi üyelere verilen bu yetkiye “veto yetkisi” denilmekle birlikte; bu yetki daimi üyelerin BM sistemini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasına ve dünya barışının korunmasında BM etkisiz hale gelmesine neden olmaktadır.

⁹⁷ Varlık, *a.g.m.*, 114-129

⁹⁸ Ali Gök, “Savaşın Bukalemun Doğası: Düşük Yoğunluklu Çatışma Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.64, (2017), 515-528.

3.ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN SINIFLANDIRILMASI, SUNDUKLARI HİZMETLER VE DÜNYADAN ÖRNEKLER

Özel askeri sektörün günümüzdeki halini almasının arkasında birçok etken bulunmaktadır. Bunları incelenmeden önce ÖAŞ'lerin atası olarak görülen paralı askerlik ve askeri alandaki özelleşme konularının tarihi arka planını değerlendirmek gereklidir.

3.1. Tarihte Paralı Askerlik

Paralı askerlik, profesyonel olarak icra edilen ve maddi kazanç sağlanan tarihi bir meslektir. Kadeş Savaşı'ndan bu yana Mısır'da, Yunanistan'da ve Anadolu'da paralı askerlerin kullanıldığı bilinmektedir. Roma İmparatorluğu'nda da ortaya çıkan paralı askerler, ileriki yıllarda feodal yapı içerisinde ücreti karşılığında kiralanın şövalyeliğe kadar uzanan bir değişim geçirmişlerdir. Paralı askerlerin organize şekilde birlikler kurmasıyla birlikte, ordu kiralama kavramı ortaya çıkarmıştır. Westphalia sistemi teşkil edilene kadar her coğrafyada varlık göstermiş, bazı ülkeler için ana muharebe unsuru dahi olmuştur. Tarihi süreçte paralı askerlik, kuvvet kullanımının büyük avantajları nedeniyle kendi kendilerine örgütlenmiştir. Örgütlenme biçimleri farklılık gösterse de, temel motivasyon kaynakları maddi kazanç elde etmek olmuştur. Bu bağlamda, savaşın ve savaştan kazanç sağlama düşüncesinin, insanlık tarihinin erken dönemlerinde dahi mevcut olduğunu belirtmek gerekmektedir.⁹⁹

Antik çağ boyunca savaşmaları için tutulmuş çok sayıda yabancı birliğin bulunduğu ilişkin bilgilere kutsal kitaplarda dahi örnekler gösterilmiştir. İncil'de bahsedildiğine göre, Davud ve adamları, Gat Kralı Akiş'in Filistin ordusunda görev almış; Firavun, İsrailileri Mısır dışına sürmek için yabancı savaşçıları da içeren bir ordu kullanmıştır.

¹⁰⁰ Yunan şehir devletlerinde, Sparta gibi istisnai birkaç yer dışında, vatandaşların oluşturduğu orduların bulunmadığı bilinmektedir. Yunanlı paralı askerlerin o dönemde Anadolu'nun büyük kısmını işgal etmiş olan Pers

⁹⁹ Peter W. Singer, *Kiralık Ordular: Özel Askeri Şirketler*, çev. Gözde Aral (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 43.

¹⁰⁰ a.g.e, 43.

İmparatorluğu'nun bir iç savaşına karışmaları ve bulundukları taraf yenilince hayatlarını kurtarmak için Mezopotamya'dan savaşarak çekilişleri ve paraları ödenmeyince zor durumda kalan bu birliğin Anadolu boyunca savaşmak zorunda kalarak geri çekildiği ifade edilmektedir.¹⁰¹

Zaman zaman paralı askerlere olan bağıllığın olumsuz sonuçları da olmuştur. Örneğin Kartaca İmparatorluğu'nun neredeyse tamamının paralı askerlerden oluşan birliklere bağlı olduğu bilinmektedir. Birinci Kartaca Savaşı'nın sonunda, paraları ödenmemiş ve dağıtılmakla tehdit edilmiş ordu başkaldırmış ve "Paralı Asker Savaşı"¹⁰² başlamıştır. İsyan eden paralı askerler Kartaca İmparatorluğu'nun başka paralı asker birliklerini tutmasıyla bastırılabilmiştir. İkinci Kartaca Savaşı'nda imparatorluk paralı askerlerden oluşan birlikle sözleşme yapmış ve Roma'nın kendi vatandaşlarından oluşan ordusuna karşı başarı sağlamıştır. Roma ordusunun nihai olarak yenilgiye uğratılamamasının nedeni, Kartaca'nın paralı askerlerden oluşan ordunun masraflarını karşılayamamasından kaynaklanmıştır. Machiavelli'nin yorumuna göre ise, Kartacalılar, Romalılara karşı ilk savaşlarından sonra kendi paralı askerlerince neredeyse alt edileceklerdir. Paralı askerlerin komutanı Kartacalı yani kendi yurttaşları olmasına rağmen böyle bir tehlikenin doğmuş olması, Machiavelli'ye göre paralı askerlik kurumunun olumsuz yönlerini göstermektedir.¹⁰³

Orta Çağ toplumunda devlet ve şiddet ilişkisi için söylenmesi gereken ilk cümle; bu toplumda şiddetin devlet tarafından kontrolünün zayıf olduğudur. Modern devlet yapılanması henüz ortaya çıkmadığı için vatandaşlar arasındaki şiddetin önlenmesi adına oluşturulan merkezi organları bulunmamaktadır. Askerler ise, ne disipline ne de birlikte hareket etme alışkanlığına sahip olmadıklarından, birçok küçük birliğin hareketini birleştirmek neredeyse imkânsızdır. Küçük çaplı savaşlar yeterince anlaşılamamıştır ve askeri birlikler stratejiden yoksundur. Dolayısıyla, ordu bir bölgeye girdiğinde stratejik bir noktayı vurmak için değil; sadece yakıp yıkmak için hareket etmiştir. Örgütlü bir levazım sınıfı olmadığı için, en zengin bölgelerdeki

¹⁰¹ *a.g.e.*, 44.

¹⁰² Pön Savaşları sırasında Kartaca tarafından tutulmuş olan paralı askerlerin Kartaca'ya karşı günümüzdeki Libya bölgesindeki yerli halkla beraber giriştikleri ayaklanmaların genel adıdır. Savaş, Kartaca saflarında Birinci Pön Savaşında savaşmış olan paralı askerlerin maaşlarının ödenmemesi üzerine yaşanan gerilimler sonucunda patlak vermiştir. Savaşın ardından ekonomik olarak iflas etmiş durumda çıkan Kartaca, Roma Cumhuriyeti ile ağır bir barış antlaşması imzalamak durumunda kalmıştır. Alacaklarını alamayan paralı askerler Kartaca yönetimindeki Tunus kentini zorla ele geçirecek ve Kartaca şehrini tehdit eder hale gelecektir.

¹⁰³ *a.g.e.*, 45.

kaynaklar dahi kısa sürede tüketilmiş ve istilâ eden birlik, yiyecek bulmak için bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştır.¹⁰⁴

Orta Çağ Avrupası'nda, feodal sistemden kaynaklanan toplumsal temeller nedeniyle parayla tutulan askerlerin sayısının oldukça fazladır. Feodal dönem boyunca paralı askerlik önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Özellikle on dördüncü yüzyılın sonlarına gelindiğinde Avrupa'daki özel orduların temelini oluşturan *condottiere*¹⁰⁵ sistemi uygulanmaya başlanmıştır. İtalya'da *condottieri* olarak bilinen kişiler, en yüksek teklifi verenin hizmetine askeri birlikler ve yabancılardan oluşan paralı askerlerden meydana gelen orduları sağlamışlardır. Bu sözleşme sistemi sayesinde, birçok yabancı paralı askerden oluşan ordu kullanılmış ve başka devletlerde de bu sistem uygulanmıştır.¹⁰⁶

Orta Çağ Avrupası'nda devlet yönetiminde dinin yeri büyüktür. Fakat erken dönemlerde Hristiyanlık için savaşmak uygun bir davranış olarak kabul edilmemektedir. Bu durum Aziz Augustine tarafından “haklı savaş (*just war*)” kavramı ile meşrulaştırılmıştır. Müslüman topraklarına icra edilen Haçlı Seferleri bu kavramla meşruiyet kazanmıştır. Yine de Orta Çağ bitene kadar Hristiyanlık için savaşmak ve askerlik yapmak halk tarafından talep görmemiştir. Para için savaşmak bu dönemde daha sık rastlanır bir durum olmuştur.¹⁰⁷

Bu sistemin varlığını günümüze aktaran Machiavelli olmuştur. Machiavelli, para kazanma arzusundan kaynaklanan aksaklıkları ortadan kaldırmak maksadıyla ortaya koyduğu düşüncelerini “Savaş Sanatı” kitabında ortaya koymuştur. Machiavelli eserinde paralı askerlik yerine, Roma İmparatorluğu'ndan örnek alarak, vatandaşlardan kurulu ordunun kullanılmasını önermiştir. Bu ordu, sadece devlete hizmet eden subayların yönettiği vatandaşlardan oluşmaktadır. Bu sayede paralı askerlikten kaynaklanan problemlerin ortadan kalkacağını değerlendirmiştir. Machiavelli'nin bu tip bir orduyu önermesinin asıl nedeni, tek amacı para kazanmak olan *condottiere*'nin canla başla savaşmaması ve askerlik sisteminin etkin olarak

¹⁰⁴ W.C.Oman, *Ok,Balta ve Mancınık: Ortaçağda Savaş Sanatı 378-1515*, çev. İsmail Yavuz Alogan, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013), 122.

¹⁰⁵ 13. ve 14. yüzyıllarda İtalya şehir devletleri olan Venedik, Cenova ve Floransa özellikle ticaretten ötürü çok zengin olmuşlar da etkilerinin çok gerisinde düzenli ordulara sahiptirler. Yabancı bir gücün askeri işgal tehdidi veya komşu devletlerin saldırıları söz konusu olduğunda iktidardaki asiller kendileri adına savaşmaları için paralı askerlere başvururlardı. Devletle askerler arasında savaşın koşulları ve hizmet bedelinin belirtildiği bir sözleşme (*condotta*) yapılır, askerlerin komutanı da böylelikle *condottiere* olarak adlandırılırdı.

¹⁰⁶ Singer, *a.g.e.*, 47.

¹⁰⁷ Yalçınkaya (2006), *a.g.e.*, 247-277.

işlememesidir. Hatta bu dönemde savaşlar çözüme ulaşmadığı için diplomasi kavramı gelişmiştir. Modern diplomasinin yapı taşlarından biri olan daimi elçilik sistemi bu dönemde ortaya çıkmıştır.¹⁰⁸ Machiavelli, kitabında söylediği tarzda bir ordu kurmuş, fakat bu ordu yenilgiye uğramıştır. Machiavelli'nin hayata geçirmek istediği bu sistem, Westphaila Antlaşmaları sonrası kurulan modern siyasal yapıyla hayata geçmiştir.¹⁰⁹

On altıncı yüzyıldan itibaren ekonomik yönden zayıf devletlerin, kendi ordularını başka devletlerin savaşları için kiralayarak kazanç elde etmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu sayede askerî açıdan zayıf olan devlet de, parasını vermek koşuluyla bir orduya sahip olabilmektedir. Buna en güzel örnek Alman Prenslikleridir. Venedik, Hollanda ve Birleşik Krallık gibi devletlerle yaptığı anlaşmalar ile Alman Prensliklerinin askerlerini kiralamıştır. Örneğin Birleşik Krallık, “*Hessian Birlikleri*” olarak adlandırılan 30.000 Alman askerini kiralayarak Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında kullanmıştır.¹¹⁰

Günümüze kadar bu örneklerden çokça verilebilir. Bu örnekler ışığında kuvvet kullanma tekelinin, tarihten bu güne kadar uluslararası sistemin bir istisnası olduğu söylenebilir. Zaman içerisinde ortaya çıkan ulus-devlet kavramıyla oluşan teorik fikirler, pratikte savaşın değişmesine yol açmıştır. Zaman içerisinde, devletin ülkesinde yaşayan insanların, vatandaşlık bağından kaynaklanan hak ve yükümlülükleri olduğuna ilişkin yeni bir düşünme tarzı ortaya çıkmıştır. Ulus- devletin yarattığı bu algı nedeniyle, feodal düzene ait olan savaş algısı değişmiş, insanlar devletleri için vatandaş olarak savaşmaya çok daha istekli davranmışlardır. Yani kurulan Westphalia sistemi, savaş tarihinin bir istisnasıdır. Paralı askerler ulus- devlet kavramı oluşana kadar her platformda var olmuşlardır. Günümüzdeki modern ordu sistemi, Napolyon döneminin bize mirasıdır.

Geçtiğimiz yüzyılda yaşadığımız değişimlerin sonucu olarak; günümüz ordularının ulusal kimliğe sahip olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Meşru ordular dışındaki güçler olağandışı olarak yorumlanmaktadır. Fakat ulusal ordular Napolyon'un liderliğinde kabul edilen bir kanun olan “*levee en masse*” yani seferberlik (zorunlu askerlik) kanunu ile ortaya çıkmıştır. Napolyon’dan günümüze kadar geçen zamanda ordular ve savaşlar ulusal kavramlar olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle savaşların

¹⁰⁸ Yalçınkaya (2006), *a.g.e*, 247-277.

¹⁰⁹ Machiavelli, *a.g.e*, 11-12.

¹¹⁰ Oman, *a.g.e*, 126.

özelleşmesi, düşünüldüğünün aksine çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Tüm yazılı tarih göz önüne getirdiğimizde; para karşılığı hizmet veren kuvvetlerin kullanılması normal bir durum olarak görülmektedir.¹¹¹

Otuz Yıl Savaşları'nın son bulmasıyla mutlak monarşiler yetkileri tek elde toplamaya başlamıştır. Yeni dönemde feodalite zayıflamış, hanedanlar kendilerini ve devleti korumak için sadece kendilerine bağlı ordular kurmaya başlamışlardır. Bu sayede ordular giderek profesyonelleşmiş ve daimi olarak yapılan bir meslek haline gelmiştir. Bu ordular ulusal orduların temelini oluşturmaktadır. Daimi ordularla birlikte, askeri disiplin daha etkin bir hale gelmiştir. Düzenli ve disiplinli ordular kurulmasıyla birlikte sivil-asker ayrımı yapılmaya başlanmıştır. Devlete itaat etme fikri yeşermeye başlamıştır. Savaş alanlarındaki bireysellik yok olmaya başlamış, askeri hiyerarşi güçlenmiştir. Silahlı kuvvetlerin devletin hizmetine sokulması bu dönemde gerçekleşmiştir.¹¹²

Millî ordu anlayışı ile şekillenen bu süreçte, kiralık ordu uygulaması da büyük ölçüde ortadan kalkmış; fakat bireysel olarak paralı askerlik az olsa da devam etmiştir. Buna ek olarak; yirminci yüzyıldaki dekolonizasyon döneminde, sömürge olan ulusların self determinasyon ilkesi gereğince başlattıkları bağımsızlık mücadelelerinde de paralı askerler görülmüştür. Menfaatlerini devam ettirmek isteyen sömürgeci devletler, uluslararası hukukun etrafından dolaşarak çıkarlarını korumak için paralı askerleri kullanmışlardır. Nitekim paralı askerliğin altın çağı olarak nitelendirilen 1960'lı yıllarda Afrika ve Latin Amerika başta olmak üzere oldukça yaygınlaşmış, bir anlamda zirve noktasına ulaşmıştır. Bağımsızlıkları için mücadele eden sömürge idaresi altındaki halklara karşı uygulanan vahşet, paralı askerliğe karşı güçlü bir kamuoyunun oluşmasına neden olmuş ve uluslararası toplumda paralı askerliğin yasaklanmasını ve paralı askerlerin cezalandırılmasını gündeme taşımıştır. Bu kapsamda paralı askerlerin hukuki statüsünü şekillendiren bazı düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Bu uygulamayı önlemeye yönelik olarak paralı askerliği yasaklayan sözleşmeler yapılmıştır.¹¹³ Günümüzde paralı askerlik uluslararası hukuk içerisinde yasaklanmıştır.

¹¹¹ Yalçınkaya (2006), *a.g.e.*, 247-277.

¹¹² Yalçınkaya (2006), *a.g.e.*, 247-277.

¹¹³ Uluslararası hukukta paralı askerlere ilişkin üç tane düzenleme bulunmaktadır. Bunlar; 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I No.lu Protokol, 1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Sözleşmesi ve 1989 tarihli Paralı Askerlerin Çalıştırılması, Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitimini Yasaklayan BM Sözleşmesi'dir.

3.2. Askeri Endüstrinin Özelleşmesi ve Özel Askeri Şirketlerin Ortaya Çıkışı

Ulus sistemi ile şekillenen dünyada güvenlik; öncelikli ve devredilmeyecek bir devlet görevi olarak görülmüştür. Bu konudaki temel bakış açısı; milli savunma görevinin telafi edilemez ve devredilemez bir yetki olarak değerlendirilmesidir. Özel sektör, son yıllara kadar fazla kârlı görülmeyen ve riskli olan güvenlik alanına yatırım yapma konusunda çok hevesli olmamıştır. Zaman içerisinde savunma sanayinin ihtiyaç duyduğu silah ve sistemlerinin üretimi konusunda görev almış; kara, hava ve deniz araçları üretmiştir. Özel sektör bilgi birikimini arttırdıkça lojistik destek konusunda adımlar atmaya başlamış, hizmetlerini savaş alanlarına kadar taşımışlardır. Fakat fiilen muharebede görev almak 1990'lı yıllara kadar akla dahi gelmemiştir. Muharebenin kendisine yönelik hizmetlerin özelleştirilmesi ve bu konuların şirketlere ihaleye verilmesi 1990'lı yıllardan itibaren ortaya çıkmıştır.

Uzun yıllardır devletlerin tekelinde bulunan kuvvet kullanma ve kamu güvenliğini sağlama görevi özel sektörle beraber paylaşılmaya başlanmıştır. Kamunun görevini etkin ve yeniliklere açık olarak icra edilemediği ve rekabet eksikliği düşüncesiyle, özel sektörün bu alana el atışı hızlanmıştır. Bürokratik yapılanma nedeniyle kamu çalışanlarının verimi istenilen seviyeye taşınamamaktadır. Güvenlik sektöründeki devlet tekeli; kalite, verimlilik ve rekabet konularında devletin zayıf kalmasına neden olmakta ve hizmet kalitesi düşük kalmaktadır.¹¹⁴

Ancak günümüz ekonomik anlayışı çerçevesinde, birçok ihtiyacını özel sektör aracılığı ile karşılamakta olan devletler, vazgeçilmez ve devredilmez olarak görülen güvenlik ihtiyacını da özel sektörden sağlamaya başlamışlardır. Devletler her alanda olduğu gibi savunma alanında da, en az kaynakla en çok verimin elde edilmesini sağlayacak çözümler aramaktadırlar. Fakat savunma söz konusu olduğunda para her zaman tek başına belirleyici bir etken değildir. Medya, kamuoyu, uluslararası toplumun baskıları, hükümet dışı organizasyonların etkisi, değişik menfaat grupları ve oy kaygıları gibi birçok unsur savunma planlaması sürecinde dikkate alınmaktadır. Bu nedenle bazı ihtiyaçların özelleştirilmesi veya dış kaynaktan temin edilmesinde, sadece ekonomik fayda değerlendirmeye alınmamalıdır.

¹¹⁴ Ümit Ercan, “Güvenlik Faaliyetlerinde Özelleştirme: Paralı Askerlik Mi? Özel Askeri Birlikler Mi?”, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, (2014), C.5, S.1, 51-67.

Özelleştirmenin ekonomik avantajının dışında sosyal, politik ve hukuki alanlardaki faydası da değerlendirmeye alınmalıdır.¹¹⁵

Bahsettiğimiz hususlar çerçevesinde değerlendirme yapıldığında; ÖAŞ'ler bir dönüşümü temsil etmektedirler. Bu şirketlerin en önemli özellikleri modern anlamdaki bir şirket yapısında olmalarıdır. Tarihte görülmemiş bir yapıyı temsil etmektedirler. Paralı askerlerden farklıdırlar. Birçok farklı alanda hizmet vermektedirler. Sadece devletler değil; uluslararası örgütler, hükümet dışı kuruluşlar ve çok uluslu şirketler de kendi stratejik çıkarlarını korumak için bu tip şirketlere başvurmuş ve bunun sonucunda ÖAŞ'ler küresel pazarda talep edilen bir sektör haline gelmiştir. 11 Eylül 2001'den sonra ise, ÖAŞ sektöründeki büyüme tavan yapmış ve Irak'ın işgalinin ardından bölgede pek çok ÖAŞ çalışanı boy göstermiştir.

Günümüzde özel sektörün güvenlik sektöründen uzak kalması düşünülemez hale gelmiştir. Özel sektör kriz ve çatışma dönemlerinde gelişmeleri yakından takip ederek, başarılı uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında birçok yenilik ortaya koymuştur.¹¹⁶ 1980'lerde yaygınlaşan neoliberal kapitalizmin benimsediği temel anlayışlardan biri olan özelleştirmenin, güvenlik sektörüne uygun olmadığı düşünülmüştür ama özelleştirme kavramı zamanla yerini “dış kaynak kullanımı” kavramına bırakmıştır ki güvenlik sektörü için bu büyük bir açılım olmuştur. Dış kaynak kullanımı; bir kuruluşun, asıl ilgi alanı dışında kalan tali konuların, bu alanda profesyonelleşen farklı kuruluşlar vasıtasıyla hizmet sağlaması ve asıl ilgi alanına odaklanarak daha verimli olmayı sağlayan bir sistemdir. Yani dış kaynak kullanımı, bir yönetim anlayışı ve metodu olarak kullanılmaktadır.¹¹⁷ Dış kaynak kullanımındaki ana amaç; devredilmesinde mahsur olmayan işlerin farklı kuruluşlara yaptırılarak, ana uzmanlık alanlarına yoğunlaşmaktır. Bunun nedeni; aynı hizmeti veren firmaların arasında kaliteli ve tercih edilen hizmeti sağlamaktır.¹¹⁸

Bu alanda özel sektörü en iyi şekilde kullanan devletlerden biri ABD olmuştur. ABD'de devlet ve özel sektörün karışımından oluşan bir savunma ve silahlanma sistemi geliştirilmiştir. Özel şirketler savunma sanayisinin büyük bir kısmını oluşturmakta ve üretilen mal ve hizmetleri öncelikle kendi ordusuna, daha sonra

¹¹⁵ a.g.m, 51-67.

¹¹⁶ Kadir Düzgün, “Savunma ve Güvenlik Organizasyonlarında Yürütülen Lojistik ile Özel Sektör Lojistiğinin Entegrasyonu”, *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (2016), C.2, S.1, 120-143.

¹¹⁷ a.g.m, 120-143.

¹¹⁸ a.g.m, 120-143.

hükümetin uygun gördüğü şartlarda diğer devletlere pazarlamışlardır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde hız kazanan silahlanma yarışıyla birlikte, özel sektör devletin kurumlarını yakalamış ve geçmiştir. Devlet bürokrasinin yenilik ve değişime ayak uydurmadaki hantallığına meydan okuyan şirketler, çoğu sektörde devlet kurumlarını geride bırakmıştır. Önceleri silah üretimi konusunda ortaya çıkan özel şirketler daha sonra, orduların yemek, temizlik, taşıma, inşaat gibi lojistik ihtiyaçlarını karşılar hale gelmiştir. Güvenlik ve lojistik sektörü arasındaki işbirliği zamanla giderek artmış ve yaygınlaşmıştır. Gelecekte de bu artışın devam edeceği düşünülmektedir. Fakat bu işbirliği akla bazı soruları da getirmektedir. Devlet hangi hizmetleri vermekten vazgeçecek ve hangi hizmetleri özel sektör vasıtasıyla karşılayacaktır? Özel sektöre tamamen devredilemeyecek hususlar nelerdir? Hizmetlerin tamamen devredilmesine gerek var mıdır? Yoksa eşgüdümlü yürütülebilir mi? Bu soruların cevabını vermek kolay değildir. Güvenlik hizmetinin doğası gereği de mutlak bir doğru bulunmamaktadır. Her hizmet kendi içerisinde değerlendirilmelidir. Bu nedenle en uygun kararı vermek için doğru analizler yapılmalıdır. Temelde harekât ve risk analizi yapılarak karar verilmektedir. Söz konusu hizmetin harekât alanı içerisinde mi yoksa dışında mı bir yetenek olduğuna karar verilmekte, daha sonra performans ve risk analizi yapılmaktadır.¹¹⁹

Son aşamada ise muharip askeri hizmetler olarak kabul edilen; ulaşım güvenliği, üs ve tesis koruma ve askeri eğitim gibi birçok alanda hizmet veren ÖAŞ'ler ortaya çıkmıştır. İkinci Körfez Savaşı ve Afganistan'a yapılan harekât, özel şirketlerin en çok görüldüğü yerler olmuşlardır. Savaş alanlarında görev alan unsurlar içerisindeki asker-sivil oranı, tarihte hiç görülmediği kadar yüksek seviyelere ulaşmıştır. Ekonomist dergisi İkinci Körfez Savaşını "ilk özel savaş" olarak tanımlamıştır. İlk Körfez Savaşı'ndaki 1/50 olan sivil asker oranı İkinci Körfez Savaşı'nda 1/10'lar seviyesine kadar yükselmiştir. Ancak yürütülen faaliyetler ve yapılan sözleşmelerdeki gizlilik gerekçesi bu konuda elde edilen rakamların gerçek rakamlardan daha yüksek olduğu değerlendirilmektedir.¹²⁰

ÖAŞ'lerin ortaya çıkışı tek başına güvenlik hizmetlerinin serbest piyasaya şartlarına uyum sağlaması ile açıklanamaz. Derinlemesine bakıldığında bunun yanında birçok neden daha görülmektedir. Bu nedenlerden ilki Soğuk Savaş'ın bitişinden itibaren

¹¹⁹ Ercan, *a.g.m.*, 51-67.

¹²⁰ Ercan, *a.g.m.*, 51-67.

tüm dünyada çatışma düzeylerinde görülen büyük artıştır. Daha önceki dönemde iki süper güç, düzen ve istikrarı sağlamış ve çatışmalara sahne olan yerleri sıkı denetim altında tutmuştur. Bu dönemde birçok iç ayaklanma ya çatışma çıkmadan engellenmiş veya kısa süre içinde bastırılmıştır. Soğuk Savaş'ın bitişi, bir yandan çatışmalar üzerindeki denetimi kaldırmış, bir yandan da çözülmemiş gerilimlerin ve yeni baskıların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Soğuk Savaş'ın bitişinden beri iç savaşların görülme sıklığı genel ortalamanın beş katı kadar artmış ve daha geniş çatışma bölgelerinin sayısı ise kabaca iki katına çıkmıştır. İç savaşlarda kullanılmak için; ÖAŞ'ler giderek artan bir ivme ile aranan aktörler haline gelmişlerdir.¹²¹

Diğer bir sebep ise devletlerin üzerindeki kamuoyu baskısıdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle devletler, istikrarı sağlamak için bir başka ülkeye doğrudan müdahaleye istekli olmamışlardır. Çünkü ülkelerin, askeri müdahaleler için kamuoyundan destek almaları, Soğuk Savaş'ın bitimiyle eskiye göre daha da zorlaşmıştır. İşte, bu dönemde, ÖAŞ'ler ortaya çıkan boşluğu doldurmuş ve bu husus devletlere politik rahatlık sağlamıştır.¹²²

Askeri endüstrinin oluşumuna neden olan bir başka etken ise savaşın doğasında görülen geniş çaplı dönüşümlerin ÖAŞ'ler için yeni pazar olanakları yaratmasıdır. Soğuk Savaş'ın son bulması, dünya çapında bir askeri küçülme hareketini başlatmıştır. ABD Ordusu Soğuk Savaş dönemine kıyasla üçte bir oranında azalmıştır. İngiliz Ordusu da iki asırdır sayıca en az seviye inmiştir. Ordudaki bu büyük çaplı küçülme yanında profesyonel subaylar için ilerleme ve terfi etme olanakları da azaltılmıştır. Dünya pazarı adeta askeri personele boğulmuş ve bu durum özel askeri endüstri için askeri emek anlamında ihtiyaç fazlası bir arzın oluşmasına neden olmuştur. Böylece özel askeri emek havuzu hem çatışma grupları, hem de özel şirketler için genişlemiş ve ucuzlamıştır. Sovyetlerin Alpha birliği ve Güney Afrika 32. Keşif Taburu gibi terhis edilen bazı birlikler hiç dağılmadan kendi kendilerine ÖAŞ'ler oluşturmuşlardır.¹²³

Orduların küçültülmesi sadece personel ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda her türlü şiddet kullanımına uygun araç ve silahlara özel sektörün erişimini de kolaylaştırmıştır. Özellikle Sovyetler ve uydu devletleri tarafından boşa çıkartılan

¹²¹ Singer, *a.g.e.*, 91.

¹²² Filiz Culha Zabcı, "Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler" *Mülkiye*, (2004), C.28, S.243, 21-48.

¹²³ Singer, *a.g.e.*, 95-96.

askeri teçhizat piyasaya arz edilmiştir. İki Almanya'nın birleşmesinin ardından Doğu Almanya mevcut Sovyet teçhizatını açık arttırma düzenleyerek satmıştır. Böylece silah ve gereçler için oldukça ucuz maliyetli bir ikinci el pazarı oluşmuştur. Makineli tüfekler 60 dolara, reaktif zırh ile güçlendirilmiş bir T-55 tankı 40.000 dolara, savaş gemileri 200.000 dolara satılmıştır. Bu tür teçhizatın serbest piyasada alınıp satılması ile sadece askeri pazar değil, devlet ve toplum arasındaki askeri denge de temel olarak değişmiştir.¹²⁴

Askeri hizmet endüstrisinin oluşmasını sağlayan üçüncü etken ise çalışmada daha önce bahsedildiği gibi devletin etki alanında olan pazarların özelleştirmeye açılmasıdır. Keynesyen politikalar ve refah devleti uygulamaları yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar baskın ekonomik ilkeler olmuşlardır. Ancak yirminci yüzyıl sonlarına yaklaşıldığında neoliberal perspektifte piyasanın üstünlüğü inancına doğru kademeli bir değişim ortaya çıkmıştır. En büyük ekonomik devrimlerden biri olarak nitelenen özelleştirme ile uzun yıllar devlet tekelinde bulunan eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, posta ve telekomünikasyon, demiryolları ve havayolu taşımacılığı ve enerji gibi hizmetler giderek artan bir şekilde piyasaya devredilmektedir. Böylece özelleştirme sayesinde devletin geleneksel rolü ve görevlerinin önemli ölçüde ortadan kalktığına ilişkin bir inanış oluşmuştur. Günümüzde gelişmiş ekonomilerde kamu kurumları için iş yapmak artık sözleşme yapmakla özdeşleşmiştir. ABD kamu kuruluşları bütçelerinin yaklaşık olarak %80'ini sözleşmeli şirketlerle yaptıkları anlaşmalara harcamaktadır. Sağlık, eğitim, iç güvenlik, hapisane hizmetleri, çöp toplama, posta hizmetleri, vergi toplama, elektrik, su, doğalgaz ve benzer örnekler, devletin sorumluluğundan özel sektöre doğru kaymaya başlamıştır. Özelleştirme trendi devletin hâkim olduğu en karakteristik kurumlar olan adalet, eğitim, iç ve dış güvenlik gibi alanlara da sıçramıştır.¹²⁵

Aslında askeri dış kaynak kullanımının benzeri, iç güvenlik piyasasında çoktandır görülmektedir. Özel güvenlik işi, dünya çapında büyümektedir ve birçok ülkede en hızlı gelişen sektörlerden biri olmuştur. Özel güvenliğin ülke içindeki gelişimi, devletin polis teşkilatının bazı iç güvenlik görevlerden çekilmesiyle oluşmuştur. İç güvenlik piyasası en çok yatırım yapılan, en çok büyüyen ve en büyük istihdam alanı yaratan sektörlerden biri haline gelmiştir. ABD'de özel güvenlik alanında

¹²⁴ Singer, *a.g.e.*, 97.

¹²⁵ Singer, *a.g.e.*, 122.

Çalışanların sayısı polis sayısının üç katına, Hong Kong’da ise beş katına ulaşmıştır. İngiltere’de özel güvenlik piyasasında çalışan sayısı 500.000 civarındadır. Buna karşın polis teşkilatında çalışan personel sayısı 136.000’dir.¹²⁶

Özel güvenlikteki artışın büyük bir kısmı devlet tarafından kendilerine verilen görevler ile gerçekleşmiştir. Örneğin ABD’de çalışan özel güvenlik görevlilerinin yaklaşık üçte biri hükümet tarafından istihdam edilmektedir. Bu eğilimle bağlantılı olarak dört tarafı duvarlarla ve güvenlik sistemleriyle çevrili, güvenli giriş kapıları olan konut siteleri artık normal haline gelmiştir. ABD’de bu şekilde inşa edilen her yeni beş siteden dördü özel güvenlik teşkilatlarınca korunmaktadır. Benzer uygulamalar dünyanın her yerinde görülmektedir.¹²⁷

Kimi aktörlerin uluslararası arenada hukuk kurallarından kaçınmak ve menfaat sağlamak için ÖAŞ’leri kullandıkları bilinmektedir. Askeri hizmetlerin hızla özelleştirilmeye başlanması ve ÖAŞ’lerin ortaya çıkması ile özellikle yurtdışına ihraç edilen askeri mal ve hizmetlerin kontrol edilebilmesi için gerekli hukuki düzenlemelerin yapılmaması nedeni ile ihtiyaç duyulan yasal çerçeve ne uluslararası ne de ulusal düzeyde oluşturulmuştur. ÖAŞ’lerin para karşılığında askeri mal ve hizmet arzında bulunmasının yaratabileceği sorunlara karşı mevcut düzenlemeler, hesap verilebilirlik ve şeffaflık ilkeleri ile bağlı olmamaları nedeniyle yeterli çözümü sunabilecek durumda değildir. Özel askeri sanayinin küreselleşmesinin de getirmiş olduğu nedenlerden ötürü ulusal çapta kontrol edilme imkânının bulunmaması ancak uluslararası normların oluşturulması ile mümkün olmasına rağmen, siyasi irade eksikliği yüzünden bu tür gerekli düzenlemeler günümüze kadar yapılabilmiş değildir.¹²⁸

ÖAŞ’lerin kullanım alanını genişleten iki önemli gelişme Soğuk Savaş sonrasında yaşanmıştır. Bunlardan ilki, uluslararası terörizme karşı küresel savaş söylemi ve pratiğidir. Terörizmle mücadelenin doğası gereği uzmanlaşma ve profesyonellik gerektiren konularda ÖAŞ’lere ihtiyaç doğmuştur.¹²⁹ ÖAŞ’lerin en çok arttığı ve kullanıldığı Afganistan ve Irak savaşları buna örnektir. ÖAŞ’ler teröristlerin asimetrik tehditlerini bertaraf etmek için kritik tesislerin korunması ve istihbarat

¹²⁶ Evren Balta, "Güvenlik Endüstrisi ve Güven(siz)liğin inşası: Bir Toplumsal Paranoyayı Anlamak" *Toplum ve Bilim* (2009), 204-225.

¹²⁷ Singer, *a.g.e.*, 122-123.

¹²⁸ Zabcı, *a.g.m.*, 21-48.

¹²⁹ Caroline Holmqvist, "Private Military Companies", Stockholm International Peace Research Institute, (2005), 35.

toplama başta olmak üzere çok sayıda uzmanlık isteyen alanda profil yükseltmişlerdir. Nitekim 11 Eylül Saldırısı istihbarat zafiyetinden dolayı engellenememiştir. Dünyanın en gelişmiş istihbarat örgütlerinin bile yetersiz olduğuna dair kanının oluşması, karar alıcıları yeni arayışlara itmiştir. Devlet kurumlarının aksine merkezi ve hiyerarşik olmayan esnek kuruluşlar tercih edilmeye başlanmıştır. İstihbarat toplayan ÖAŞ'lerin çoğu aslen bilgi teknolojileri ve telekomünikasyon şirketlerdir.¹³⁰

ÖAŞ'lerin kullanım alanını genişleten ikinci gelişme ise çoğunlukla Afrika'daki zayıf devletlerdeki asayiş eksikliklerinin artmasıdır. 1990'larda BM'nin barışı korumadaki zayıflığından dolayı ÖAŞ'lere çok iş düşmüş olup, özellikle Ruanda'dan sonra ÖAŞ'lere yönelik eleştiriler azalmıştır. BM başta olmak üzere, hem devlet kuruluşları hem de özel yardım kuruluşları ÖAŞ'leri kullanmışlardır. Fiziksel koruma, risk analizi, kriz yönetimi, mayın temizleme, insani yardım, ulaştırma vb. pek çok konuda ÖAŞ'lerin görünürlüğü artmıştır.¹³¹

ÖAŞ'ler günümüzde daha çok en güçlü devletlere ve en güçlü ordulara hizmet sunmaktadır. Devletler ellerinde askeri teçhizat bulunmadığında ya da yapılacak işlerin özellik arz etmesi durumunda ve onu yapacak yeterli kalifiye personel bulunmadığında ÖAŞ'lere yönelmekte giderek daha az çekingen davranmaktadırlar. Değişen karmaşık güvenlik problemlerine hızlı cevap verebilen ve profesyonel yönetilen ÖAŞ'ler devletlere avantaj sağlamaktadır.¹³²

3.3. Özel Askeri Şirketlerin Sınıflandırılması ve Sundukları Hizmetler

ÖAŞ'lerin muharebe sahasındaki veya yakınındaki icraatları hakkında cari bilgi toplamak zordur. Aktörler istihbarat çekincelerinden dolayı kamuoyu ile sağlıklı bilgiler paylaşmamaktadır. Ayrıca ÖAŞ'lerin çok çeşitli hizmetler sunması ve birçoğunun da sıcak operasyonlarda yer almaması onların tanımlanmasını ve sınıflandırmasını zorlaştırmaktadır.

ÖAŞ kavramı açıklanırken bir çerçeve çizmek mümkündür; ancak çeşitli yazarların ve kuruluşların farklı şekilde sınıflandırdıkları bu şirketlerin tamamı için müşterek bir tanım yapmak zordur. Bu şirketler ne birbirine benzemekte ne de aynı pazara

¹³⁰ Holmqvist, *a.g.e*, 36.

¹³¹ Zabcı, *a.g.e*, 18-19

¹³² Andreas Kruck, Theorising the use of private military and security companies: a synthetic perspective, *Journal of International Relations and Development* S.17, (2014), 112–141.

hizmet etmektedirler. Piyasa değeri, personel sayısı, şirket geçmişi, kurum içi ilişkiler, çalışanların deneyimi ve nitelikleri birbirinden çok farklı olabilmektedir.

ÖAŞ'ler yalnızca askeri alanlarda hizmet veren şirketler olarak görülmemelidir. Bu şirketler, birçok sektörde hizmet veren şirketler grubunun bir alt dalı olarak da teşkilatlanmışlardır. Kimileri birçok alanda hizmet veren ve aynı zamanda askeri alanlarda da yer alan portföyün sadece bir bölümünü oluştururken, kimileri küçük bir ofise sığacak kadardır. Yani ÖAŞ'ler askeri hizmetlerden çok daha fazlasını ifade etmektedir.¹³³

ÖAŞ kavramına ışık tutmak maksadıyla ilk resmi adım 2002 yılında İngiltere tarafından atılmıştır. *Green Paper* adını taşıyan bu çalışma Sierra Leone'de görülen paralı askerlik aktiviteleri konusunda Dış İlişkiler Komitesi'ne tavsiyelerde bulunmak maksadıyla Avam Kamarası tarafından hazırlanmıştır. Şirketlerin yasal olarak kontrol altına alınması ve şirketleri ayrıntılı şekilde inceleyerek hukuki tavsiyelerin yapıldığı bir belgedir. Giriş bölümünde öncelikle "paralı askerlik", "özel askeri şirket" ve "özel güvenlik şirketi" kavramlarının birbirinden farklı olduğunu vurgulayarak işe başlamıştır. Yani doğrudan ÖAŞ'lere ayrı bir statü kazandırmıştır. Raporda ÖAŞ'ler şu şekilde tanımlanmıştır.

"ÖAŞ'ler çatışma operasyonları, stratejik planlama, istihbarat toplama, lojistik destek, eğitim, satın alma ve bakım dâhil olmak üzere savaş ve ihtilaf konularıyla ilgili uzmanlaşmış hizmetler veren işletmelerdir. ¹³⁴"

Bu tip şirketlerin ayırt edici özellikleri ise şu şekilde belirtilmiştir:

"Örgütsel yapı: ÖAŞ'ler tüzel yapıya sahip kayıtlı işletmelerdir. Motivasyon: ÖAŞ'ler hizmetlerini öncelikle politik nedenlerle değil, kâr amacıyla sunmaktadır. ¹³⁵"

Green Paper tanım yapmasına rağmen, bu hususun uluslararası olarak standartlaşmasının zor olduğunu ve bahsi geçen kavramların pratikte sık sık birbirlerinin sınırlarını ihlal ettiğini de kabul etmiştir.¹³⁶

İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın ÖAŞ'lere uyarıda bulunduğu tek husus muharebe sahası içerisinde doğrudan taraf olarak yer almamalarıdır. Bunun dışında kalan eğitim, lojistik ve pasif koruma gibi faaliyetler uygun hizmetler olarak

¹³³ Carlos Ortiz, *"The private military company: an entity at the center of overlapping spheres of commercial activity and responsibility."* Private Military and Security Companies. (VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007), 55-68.

¹³⁴ House of Commons, *a.g.r.*, 6-8.

¹³⁵ House of Commons, *a.g.r.*, 6-8.

¹³⁶ House of Commons, *a.g.r.*, 9.

değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, muharebeye doğrudan katılımı içeren veya muharebe dışı hizmetler arasındaki ayrımın belirlenmesinin zor olduğu da vurgulanmıştır.

Bu girişim haricinde ÖAŞ'ler, üzerlerindeki gölgeyi kaldırmak için kendi kendilerine örgütlenerek, sektördeki davranış kurallarını belirleme çabası içinde de olmuştur. Bazı şirketler, uluslararası hukuk ve insancıl hukuk konularında hukuk normlarına uyacaklarını taahhüt eden, ilk adı “Uluslararası Barış Operasyonları Birliği'nin (IPOA)¹³⁷” şimdiki adı “Uluslararası İstikrar Operasyonları Birliği (ISOA)¹³⁸” olan uluslararası kuruluşu kurmuşlardır. ¹³⁹ Bu kuruluş önde gelen şirketlerin bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur. Öncelikle ilgi alanı Afrika'daki Barışı Destekleme Operasyonları olmuştur. Afganistan ve Irak müdahalelerinden sonra tam anlamıyla uluslararası faaliyet gösteren bir kuruluşa dönüşmüştür. ISOA ÖAŞ'leri üçe ayırmaktadır. Birincisi mayın temizleme, lojistik ve danışmanlık alanlarda hizmet veren ÖAŞ'lerdir. İkincisi kamu hizmetlerinde kullanılan ve pasif koruma hizmeti veren özel güvenlik şirketleridir. Üçüncüsü ise askeri eğitim, istihbarat ve aktif olarak çatışma alanlarında hizmet veren ÖAŞ'lerdir. ¹⁴⁰ ISOA eski başkanı Doug Brooks, ÖAŞ'nin doğrudan muharebede kullanılmasını saldırgan bulurken, savunmada kullanılmasının pasif ve doğal bir hizmet olduğunu savunmaktadır. Bu kuruluşla beraber ÖAŞ'lerin kendilerini toplumda ve uluslararası alanda kabul ettirmek için öne çıkardıkları yönleri belirginleşmeye başlamıştır.

ISOA benzeri bir örgüt de 2006 yılında İngiltere'de kurulmuştur. “İngiliz Özel Güvenlik Şirketleri Derneği (BAPSC)¹⁴¹” adındaki kuruluş ISOA'nın İngiltere'deki karşılığıdır. Resmi sitesinde 23 kayıtlı şirket bulunan bu örgüt yeterli ilgiyi görmemiştir. BAPSC feshini ilan etmemiştir, ancak resmi sitesindeki yapılan güncellemeler göz önüne alındığında hâlihazırda faal olmadığı anlaşılmaktadır. ¹⁴²

¹³⁷ International Peace Operations Association

¹³⁸ International Stability Operations Association

¹³⁹ İnsan hakları, şeffaflık, denetlenebilirlik, işçi güvenliği, angajman kuralları vb. işlerde standartlaşma sağlamak ve kamuoyuna güven aşılamak için Sierra Leone'de yaşanan ÖAŞ deneyimlerinden sonra 2001 yılında kurulmuştur. Yasal yaptırımı olmayan özel bir kuruluştur. ISOA'nın resmi sitesindeki ülkeler bazında tasnifle göre; ABD 77, BAE 8, Irak 2, Kenya, Bahreyn, İngiltere, Fransa, Afganistan, Pakistan, Güney Sudan, Ukrayna 1'er adet olmak üzere toplam 95 üye bulunmaktadır.

¹⁴⁰ “ISOA Code Of Conduct” <https://stability-operations.org/pa.g.e/Code>, [Erişim Tarihi:10.06.2019].

¹⁴¹ British Association of Private Security Companies.

¹⁴² https://bapsc.org.uk/about_us.asp, [Erişim Tarihi 10.06.2019].

ÖAŞ pazarının tek bir trendi bulunmamaktadır. Birbirinden farklı birçok alana hizmet vermektedirler. Kimisi kendini kamuya açmış ve tam bir şeffaflık içinde çalışmakta, kimisinin adı bile bilinmemektedir. Yüzlerce ofisi olan çok uluslu bir şirketten, küçük bir ofiste çalışan üç beş kişilik bir ekibe kadar çok çeşitli alanlarda uzmanlık sağlamaktadırlar. Örneğin *MineTech* ve *Olive Group* gibi sadece mayın temizleme hizmeti sunan ISOA'ya kayıtlı ÖAŞ'ler mevcutken; *DynCorp* gibi dünya çapında kullanılmak üzere insani yardım operasyonları için “Ani Müdahale Kuvveti” barındıran şirketler de mevcuttur. Askeri dünya ile iş yaşamının hiç görülmemiş bir karmasını temsil etmektedirler. Sadece askeri eğitim ve elle tutulur askeri hizmetler değil; doğal afet vb. acil durumlarda en gerekli olan organize olabilme kabiliyeti gibi hizmetleri de karşılamaktadırlar. Örneğin 2010'daki Haiti depreminden sonra *Unity Resource Group* süratle karşılıksız olarak deprem bölgelerine sağlık, lojistik ve güvenlik hizmeti sağlamıştır. Bu sayede hem yeteneklerini test etmiş hem de reklamını yapmıştır. İnsani yardım faaliyetlerine katılarak da bir nevi kendilerini yasallaştırma yoluna gitmiştir. Hızla gelişen bu sektör sonucunda 1990'larda askeri hizmetleri içerisinde çalışan sivil oranı 1'e 60 iken günümüzde neredeyse 1'e 1'e ulaşmıştır.¹⁴³

ÖAŞ'ler, askeri alan içerisinde hareket ettikleri için ve askeri operasyonlara katılacak şekilde teşkilatlanıp donatıldıkları için özel güvenlik şirketlerinden farklı yapılar olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁴ Peter W. Singer'da ÖAŞ'ler için birleştirici olan tek unsurun, sektörde yer alan tüm şirketlerin askeri alanda yer alması olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵

ÖAŞ'lerin çeşitliliğine ve farklı sınıflandırmalara rağmen ortak noktaları, şirketlerin bir sektör oluşturduğu ve askeri nitelikte hizmet verdikleridir. Bu bağlamda, ÖAŞ denildiğinde genellikle tek başına devletin veya BM gibi uluslararası örgütlerin başvurduğu, askeri eğitim ve askeri harekât gibi hizmetler veren şirketler anlaşılmaktadır. Bu çerçevede askeri hizmet sektöründeki şirketlerin tümü için ortak bir tanım vermek mümkün değildir. Şirketlerin öncelikle ne şekilde

¹⁴³ Jutta Joachim, Andrea Schneiker “New Humanitarians? Frame Appropriation through Private Military and Security Companies” *Millennium: Journal of International Studies* C.40, S.2, (2012), 365-388.

¹⁴⁴ Caroline Holmqvist, “Private Military Companies”, Stockholm International Peace Research Institute, (2005): 12.

¹⁴⁵ Singer, a.g.e., 149.

sınıflandırılabileceğine ve bu tasnif neticesinde şirketlerin temel özelliklerine değinmek gerekmektedir.

Muharebe sahasında aktif hizmet vermeyen ve daha geri plandaki işlere odaklanan şirketler serbest piyasa şartlarında ihtiyaç duyulan lojistik hizmetlerin karşılanması için ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. Aktif olarak savaş alanında görev alan şirketlerin ise belli durumlarda öne çıktıkları görülmektedir. ÖAŞ'ler üzerine en kapsamlı çalışmalardan birini yapan Singer, özel şirketlerin öne çıktığı durumları dört kategoride açıklar.

İlk durum, savaşın nitelik ve nicelik açısından hangisini daha önemli olduğu üzerinedir. Başarı için niteliğin ön plana çıkması gerektiriyorsa ÖAŞ'lere duyulan ihtiyaç artmakta ve bunlar daha sık kullanılmaktadır. Çünkü bunlar kalifiye personeldir, tecrübe sahibidirler ve yetiştirmeleri uzun zaman alır. Savaşlarda sayısal üstünlük öne çıktığında ise vatandaşlardan oluşan, profesyonel olmayan ve daha az tecrübeli askerler yeterli olacağından ÖAŞ'lerin önemi azalmaktadır.¹⁴⁶

İkinci durum, bir bölgedeki yoğun askerleri gücün terhis edilmesiyle birlikte farklı bölgelerdeki savaşlar arasındaki tamamlayıcı ilişkidir. Özellikle bir bölgedeki fonksiyonunu kaybederek buradan ayrılmak durumunda kalan askeri güçlerin, niteliğe ihtiyaç duyulan bölgelere kayması bu duruma sebebiyet verir. Napolyon Savaşları'nda deneyim kazanan askerlerin Latin Amerika'nın İspanya'dan ayrılmak için verdiği bağımsızlık mücadelesinde kullanılmaları, Avrupa'da başarısızlıkla sonuçlanan 1848 İsyanından kaçan askerlerin Amerikan İç Savaşı'nda kullanılmaları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok sayıda Almanın Cezayir'de ve Vietnam'da Fransızlarla birlikte görev yapması gibi olaylar bu durumlar için bazı örneklerdir.¹⁴⁷

Üçüncü durum ÖAŞ'lerin özellikle yönetimin zayıf olduğu ve tam olarak kontrolü sağlayamadığı bölgelerde gelişmesidir.¹⁴⁸

Dördüncü ortak özellik ise askeri örgütlenmeler ile diğer ticari girişimler arasındaki yakın bağlardır. Bu tür ticari ittifaklar askeri başarıları ve daha büyük ticari getirileri mümkün kılan sonuçlara neden olmuştur. Bu tip yakın bağlantılar özellikle zayıf

¹⁴⁶ Singer, *a.g.e.*, 72.

¹⁴⁷ Singer, *a.g.e.*, 72.

¹⁴⁸ Singer, *a.g.e.*, 73.

devletlerin olduğu bölgelerde geçerli olmaya ve etkili sonuçlar vermeye devam etmiştir.¹⁴⁹

ÖAŞ’lerin sınıflandırılmasında da pek çok farklılık ortaya çıkmıştır. Çeşitli açılardan yapılan sınıflandırmalardan hangisinin daha doğru olduğunu belirlenmesi konusu tartışmaya açıktır. Ancak askeri sektörün anlaşılması ve buna ilişkin bir değerlendirme yapabilmek için sınıflandırma konusundaki çeşitlilik üzerinde durulması gerekmektedir.

Söz konusu sınıflandırmalardan biri, şirketlerin operasyonlarda gerçekleştirdikleri görevler temel alınarak yapılan “pasif” ve “aktif” şirketler şeklindedir. Bu tasnife göre, *Executive Outcomes* gibi askeri harekâta doğrudan taraf olan veya toprak ele geçirebilen şirketler aktif, *MPRI* gibi toprakların savunulmasına yardımcı olan, doğrudan çatışmanın tarafı olmayan, eğitim ve tavsiye veren şirketler ise pasif olarak değerlendirilir. Ancak bu sınıflandırma, pasif ve aktif şirketlerin kavramsal açıdan değişebilir olduğu için ve yine bu ayrımın öznelliği nedeniyle eleştirilmiştir.¹⁵⁰

Diğer bir ayrım, “özel askeri şirketler” ve “özel güvenlik şirketleri” şeklinde yapılan ayrımdır. Burada, özel güvenlik şirketlerinin pasif rol üstlendiklerine yani silahsız olduklarına vurgu yapılmaktadır. Bu çok genelleştirilmiş bir yaklaşımdır. Bir özel güvenlik şirketinin eylemleri de askeri sonuçları olan durumlara kadar varabilir. Özellikle bu şirketler kendi toprakları dışında bir yerde görev aldıklarında kendilerini koruma ihtiyacı nedeniyle ister istemez askeri tedbirler geliştireceklerdir.¹⁵¹

Singer ise, ÖAŞ’leri “askeri hizmet tedarikçisi şirketler”, “askeri danışmanlık şirketleri” ve “askeri destek şirketleri” olmak üzere üçe ayırmıştır.¹⁵² Böyle bir ayrımın, sadece ÖAŞ sektöründeki çeşitliliği değil, şirketlerin örgüt yapılarındaki, icra ettikleri faaliyetlerindeki ve etkilerindeki farklılıkların da incelenebilmesine olanak sağlamaktadır. Çalışmada ÖAŞ’lerin fayda ve mahsurları değerlendirildiği için Singer’in ortaya koyduğu tasnifleme şekli, bu çalışma için daha uygun olduğu değerlendirilmiştir. Fakat savaş alanlarında görülen askeri şirketlerle, sivil alanlarda kullanılan güvenlik şirketleri aynı çatı altına koyulmamalıdır. Aksi halde bir alışveriş

¹⁴⁹ Singer, *a.g.e.*, 73.

¹⁵⁰ Singer, *a.g.e.*, 151.

¹⁵¹ Singer, *a.g.e.*, 152.

¹⁵² Singer, *a.g.e.*, 154.

merkezinde hizmet veren şirketle Irak veya Afganistan’da askeri üslere koruma hizmeti veren şirketi aynı sınıfta değerlendirmek gerekir.¹⁵³

3.3.1. Askeri Hizmet Tedarikçisi Şirketler

ÖAŞ denildiğinde akla ilk gelen şirket türü askeri hizmet tedarikçisi şirketlerdir. Asıl hizmet alanı savaşmak olan ve muharebe sahasında ön saflarda muharip unsurlarla birlikte veya onlar gibi hareket eden ÖAŞ’lerdir. Bu şirketler, taktik sahadaki hizmetleriyle tanınırlar. Askeri manada “temas hattı birlikleri” veya çeşitli uzmanlık alanlarında kullanılmak üzere doğrudan temastaki birliklerinin emrinde, harekât alanındaki ihtiyaç duyulan hizmetleri verirler. Bunun yanında, konvoyların güvenliği, önemli kişilerin korunması ve hatta tesis ve belirli bölgelerin alanların ele geçirilmesi gibi hizmetlerde verebilmektedirler.¹⁵⁴

Askeri hizmet tedarikçisi şirketlerin müşterileri genelde, zayıf askeri kapasitesi bulunan ve baş edemeyeceği bir tehdit ile karşı karşıya olan ülkeler olarak ifade edilmektedir.¹⁵⁵ Bu sektörde hizmet veren şirketler, müşterilerine “genel birlik paketleri ve özel kuvvet artırıcı” olmak üzere iki türde sözleşme sunmaktadırlar. İlk durumda şirketler müşteriye donanımlı ve kendi başına harekât icra etme kabiliyetine sahip askeri birlik temin eder. Bu tip bir hizmetin içeriği, müşterinin hazır bulunan birliklerini tamamlamak değil aksine mevcut birliklerin yerini almaktır. Kuvvet artırıcılar olarak ifade edilen sözleşmelerde ise, şirket çalışanları, müşterilerin mevcut çalışanlarının yanında hareket ederek güçlü bir birlik oluşturmak için aktif rol üstlenmektedirler.¹⁵⁶

Bazı şirketler, kamudan olumsuz tepki aldıkları için, sadece askeri danışmanlık yaptıklarını, daha doğru bir deyişle aktif olarak askeri çatışmaların içinde bulunmadıklarını iddia etmektedirler. Bu noktada, sektörde yer alan pek çok şirketin hangi türe dâhil edileceği konusunda kuşklar bulunmaktadır. Ancak, doğrudan savaşın içinde yer almasalar da, savaşın olduğu bir ortamda güvenliği sağlarken karşılaşılan askeri tehditlere aynı yöntemle karşılık verileceğini düşünülürse, bu ayrıma gitmek her durumda kolay değildir.¹⁵⁷

¹⁵³ Burak Tangör, Haldun Yalçınkaya, “Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.7, S.25, (2010), 127-154.

¹⁵⁴ Yalçınkaya, *a.g.m.*

¹⁵⁵ Yalçınkaya, *a.g.m.*

¹⁵⁶ Singer, *a.g.e.*, 158.

¹⁵⁷ Singer, *a.g.e.*, 154.

Executive Outcomes, *Sandline* ve *SCI, Academi* (eski adıyla *Blackwater*), pek çok bölgede (Angola, Sierra Leone, Papua Yeni Gine, Endonezya, Afganistan ve Irak) savaşan bu tip ÖAŞ'lerin bilinen ilk örnekleridir. *Executive Outcomes* isimli şirket ise, onlarca sayıya ulaşmış bu tip şirketler arasında ilk tam teçhizatlı özel ordu olarak kabul edilmektedir. Şirket 1989'da kurulmuş ve 1999'da kendini resmi olarak feshetmiş olmasına rağmen ÖAŞ faaliyetleri konusu işlenirken üzerinde önemle durulan bir oluşumdur. *Executive Outcomes*'ın bu denli ünlenmesini sağlayan iş, Angola'ya gerçekleştirilen müdahaledir.¹⁵⁸ Bunun yanında şirket, Uganda, Kenya, Güney Afrika, Endonezya ve Kongo dâhil birçok ülkede operasyonlar düzenlemiştir. Ancak, Angola ve Sierra Leone'ye gerçekleştirilen müdahaleler özel bir askeri şirketinin savaşın gidişatını ve sonucunu nasıl etkileyebileceğini gösterdiği için önemlidir. Şirketin başarısız olarak nitelendirilebilecek tek operasyonu ise Kongo'da gerçekleşmiştir. Burada da, savaşın kaybedilmesi gibi bir durum söz konusu olmamış sözleşme imzalanan hükümet ile yaşanan sorunlar nedeni ile başarılı olunamamıştır.¹⁵⁹

Irak denildiğinde akla ilk gelen özel şirket *Blackwater*, yeni adıyla *Academi*'dir. ABD Deniz Kuvvetleri birimi olan SEAL ile birlikte Bosna, Haiti ve Ortadoğu'da çalışmış emekli asker Erik Prince tarafından kurulmuştur. Şirket, ABD'de yüksek güvenliğini koruma hizmeti, polislerin eğitimi, bomba arama köpeği yetiştirme gibi hizmetleri, ayrıca Afganistan ve Irak'ta, ABD askeri ve sivil personeli için hizmet vermektedir. Şirket pasif bir tutumla askeri danışmanlık ve koruma hizmetleri verildiği hususunu özellikle vurgulamaktadır. Fakat 2007 yılında Irak'ta yaşanan sivillerin öldüğü olaydan sonra bu durum sorgulanmaya başlanmış ve bu ayrımın kolay kolay yapılamayacağı anlaşılmıştır. Bazı *Blackwater* şirketi personeli, 2007 yılında herhangi bir tehlike bulunmadığı halde kasten sivilleri hedef almak ve 17 sivili öldürmekle suçlanmış ve ABD'de yargılanmışlardır. 4 kişi suçlu bulunarak hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu olaydan sonra şirket kötü imajdan kurtulmak için ismini 2009 yılında *Xe Service*, 2011 yılında ise, *Academi* olarak değiştirmiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Yalçınkaya, Türkeş, *a.g.m.*

¹⁵⁹ Singer, *a.g.e.*, 193.

¹⁶⁰ "Blackwater Davasında Mahkûmiyet Kararı Bozuldu", <https://www.amerikaninsesi.com/a/blackwater-davasinda-mahkûmiyet-karari-bozuldu/3972930>, [Erişim Tarihi: 18.06.2019].

3.3.2. Askeri Danışmanlık Şirketleri

Bu şirketlerin temel özellikleri askeri doktrin geliştirme, ordunun yeniden yapılandırılması, silah sistemleri eğitimi, lider ve birlik eğitimleri ve danışmanlık gibi hizmetler vermektir.¹⁶¹ Askeri hizmet şirketlerine nazaran varlıkları geçmiş yıllara uzanmaktadır. Bu tip şirketler, müşterilerinin silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılandırılmasını sağlamaktadır. Zira şirket, savaş alanında bizzat yer almamaktadır. Bu bağlamda, mevcut gücü yeniden yapılandırma aracılığıyla strateji ve taktik üzerinde etkili olsa da savaş alanında asıl mücadeleyi veren müşteridir. Bir askeri danışmanlık şirketinin müşterisi için gerekli olan, mevcut askeri birliklerin yeniden yapılandırılmasıdır. Genellikle çatışma veya savaş durumu dışında kalan, acil olmayan zamanlarda bu tip şirketlere başvurulmaktadır. Bu nedenle sözleşme şartları da genellikle daha uzun vadeli olmakla birlikte, şirketler için daha kazançlı sonuçlar elde edilmektedir. Dışarıdan bu şekilde danışman bir şirkete başvurmanın en önemli avantajı, dünya standartlarındaki askeri tecrübeye ve uzmanlığa rahatlıkla ulaşabilmek olduğu ifade edilmektedir.¹⁶²

En ünlü askeri danışmanlık şirketi *Military Professional Resources Incorporated (MPRI)*'dir. Şirket 1987 yılında kurulmuştur. Çalışanlarının %95'i Amerikan ordusundan emekli olan askerlerdir. Şirketin uluslararası pazara açılması Birinci Körfez Savaşı'ndan çıkarılan derslerin ihraç edilmesiyle gerçekleşmiştir. Tayvan ve İsveç ordularının modernleştirme aşamasında yer almışlardır. Nijerya'daki Barışı Koruma Güçlerine de eğitim vermişlerdir.¹⁶³

Şirket Yugoslavya'da verdiği hizmetlerle savaşın tüm gidişatını değiştirmiştir. Bu şirketin ana prensibi hiçbir suretle savaşa doğrudan katılmamaktır. Yugoslavya'da iç savaşın başlamasından sonra BM, 1991 yılında savaş katılan taraflara silah satışını yasaklayan bir ambargo koymuştur. Güvenlik Konseyi'nin aldığı bu kararda ABD'nin de imzası vardır. Fakat ABD, bölgenin Sırp kontrolü altına geçmesini istemediği için Hırvat ve Boşnakları desteklemiş, bölgeye doğrudan destek yapamayan ABD çareyi bölgede *MPRI*'i kullanmakta bulmuştur. *MPRI* altında yeniden teşkilatlanan Hırvat güçleri, kimsenin beklemediği bir başarıya imza atarak

¹⁶¹ Yalçinkaya, Türkeş, *a.g.m.*

¹⁶² Singer, *a.g.e.*, 160.

¹⁶³ Yalçinkaya, Türkeş, *a.g.m.*

birçok toprağı Sırlardan geri almıştır. Bu yaşananlar savaşın kırılma noktası olmuştur.¹⁶⁴

Bir diğer ünlü şirket *Vinnell*'dir. Şirket Suudi Arabistan ile yaptığı büyük anlaşmalar ile tanınır. 1975 yılında Suudi Arabistan'ın Ulusal Muhafızları'nı eğitmek için 75 milyon dolarlık anlaşma yapmıştır. Ayrıca 1979 yılında muhaliflerce ele geçirilen Mekke'deki Mescid-i Haram'a yapılan operasyona katılan askerleri eğitmiştir.¹⁶⁵

Vinnell ve *MPRI*'e benzer, *DynCorp*, *Cubic*, *Betac*, *Ronco*, *Science Applications International Corporation (SAIC)* ve *Strategic Communication Laboratories* gibi şirketler askeri danışmanlık kapsamında Sri Lanka, Angola, Peru, Ruanda, Tayvan, Macaristan ve İsveç'te faaliyetlerde bulunmuştur. Macaristan, ABD şirketi *Cubic*'i ordusunun tekrar teşkilatlanması ve NATO standartlarına ulaşması için eğitici olarak kiralamıştır. Endonezya ülke içinde başa çıkamadığı ayrılıkçı ve din temelli örgütlere karşı ordusunu eğitmek için *Strategic Communication Laboratories* şirketinden hizmet almıştır.¹⁶⁶

Askeri danışmanlık şirketlerinin daha fazla kar getirmeleri nedeniyle diğer ÖAŞ'ler de bu alana yönelik dönüşüm için harekete geçmişlerdir. Fakat askeri hizmet tedarik hizmeti ile askeri danışmanlık hizmeti arasındaki çizgi çok da net değildir. Örneğin, Birinci Körfez Savaşı'nda *Vinnell*, Suudi Arabistan'ın bazı mücadelelerinde aktif şekilde rol oynamıştır. Bu nedenle şirketlerin verdikleri hizmetlerin denetlenebilmesi için yakinen takip edilmeleri gerekmektedir. Bir ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilisi iki türü ÖAŞ arasındaki farkın, "aralarındaki tek fark *MPRI*'in henüz tetiği çekmemiş olmasıdır" şeklinde ifade etmektedir.¹⁶⁷

3.3.3. Askeri Destek Şirketleri

Tamamlayıcı nitelikte hizmetler veren askeri destek şirketleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana varlık göstermekte ve ÖAŞ sektörün en köklü temsilcilerini barındırmaktadır. Bu şirketler istihbarat, lojistik hizmetleri, teknik yardım ve destek, tedarik ve ulaşım gibi doğrudan askeri niteliğe sahip olmayan hizmetleri

¹⁶⁴ Singer, *a.g.e.*, 210.

¹⁶⁵ Fred Schreier, Marina Caparini. *Privatising Security: Law, Practice And Governance Of Private Military And Security Companies*, (Geneva 2005), 35.

¹⁶⁶ Schmitt, Michael N. "Military necessity and humanity in international humanitarian law: preserving the delicate balance." *Essays on Law and War at the Fault Lines* " (2011), 89-129.

¹⁶⁷ Singer, *a.g.e.*, 200.

sağlamaktadırlar.¹⁶⁸ Askeri destek şirketlerinin faaliyet süresi, askerin muharebe sahasına gönderilmeden önce, harekâtın icra edileceği bölgenin yakınına yerleşerek birlikleri karşılamakla başlamakta ve son asker muharebe sahasından ayrılıncaya kadar devam etmektedir.¹⁶⁹ Bu şirketlerin müşterileri, genellikle saldırı yeteneğine sahip ama lojistik kabiliyetini güçlü tutmak isteyen kuvvetlerdir. Bu tip şirketler, muharebe sahasındaki sıcak görevlerde değil, arka planda yapılacak görevlerde uzmanlaşmışlardır. Şirketin verdiği hizmetin işlevi ikincil nitelikte olup, barınma, yemek, temizlik, çamaşır gibi temel yaşam ihtiyaçları ve bakım, onarım, inşaat hizmetleri gibi diğer destek hizmetlerini içermektedir.¹⁷⁰

Özel askeri sektörün en geniş ve en çok gelir getiren bu alanında, istihbarat ve bilgi savaşı gibi ilgi çekici alt sektörler de yavaş yavaş yer bulmaktadır. İstihbaratı sağlamak için karşı taraf hakkında bilgi edinme savaşın ve çatışmanın her aşamasında büyük önem taşımaktadır. Zira bu gibi işlevlerin yerine getirilmesi ile savaşın sonucunun değiştirilmesi veya saldırının önlenmesi mümkün olabilmektedir. Özel şirketler de kontrolsüz siber dünyanın oyuncularına arasına katılmışlardır. İnternet üzerinden kurulan haberleşmenin arttığını da dikkate alacak olursak, ÖAŞ'lerin gördüğü bu işlevin önemli olduğu görülmektedir.

Askeri destek şirketleri içinde en bilinen ve sektörünün şekillenmesinde önemli rol oynayan *Kellogg Brown & Root (KBR)* şirkettir. Şirket askeri hizmetlerin yanı sıra enerji sektörleri ve “Apollo 13” gibi uzay çalışmalarında dahi girişimlere sahiptir. *Halliburton* grubuna dâhildir. Şirket, yüksek rakamlara ulaşan cirolarıyla ve askeri birliklerden önce destek verilecek olan bölgeye gitmeleri ve bölgeden askerlerden sonra ayrılmaları ile ünlüdür.¹⁷¹

3.4. Özel Askeri Şirketlerin Hizmet Verdikleri Aktörler

Dekolonizasyon dönemi sonrasında filizlenen ÖAŞ'lerin en büyük müşterileri her zaman devletler olmuştur. Fakat Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile değişen dünya düzeni neticesinde pazar, uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler ve hatta bireylerin hizmetine açılmıştır. Soğuk Savaş bittiğinde Etiyopya, Liberya, Somali, Kongo gibi ülkeler SSCB'den gelen büyük desteği ve askeri yardımları bir anda

¹⁶⁸ Singer, *a.g.e.*, 162.

¹⁶⁹ Yalçinkaya, *a.g.m.*

¹⁷⁰ Yalçinkaya, Türkes, *a.g.m.*

¹⁷¹ Yalçinkaya, Türkes, *a.g.m.*

kaybetmişlerdir. Bunun en büyük sonucu, etnik ve dini ayrılıkçı çatışmalar olmuştur. Bu nedenle ÖAŞ'nin ilk büyük pazarını bu ülkeler oluşturmuştur. Gücünü kaybeden hükümetlerin etkin bir ordu sistemini sürdürememeleri ve kısa sürede bu ülkelerin karışıklığa sürüklenmesi bunun en büyük nedenidir. Etkin bir ordu kurmak ve bunun devamlılığını sağlamak çok pahalı bir hizmet olduğu için ordular kısa sürede yetersiz hale gelmiş ve işlemez olmuşlardır. Bu durumda dışarıdan gelecek yardımlar öne çıkmıştır. Dışarıdan alınacak hizmetler etnik ve dini çatışmaların tarafı olmaması sebebiyle, bu tür hizmetler çekici hale gelmiştir.

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan kimlik temelli çatışmalar BM gibi uluslararası örgütlerin de olaylara dâhil olmasına neden olmuştur. Bunun ana sebebi çatışmalara son vermekten ziyade, çatışma sonrası barış ortamının sağlanması, ihtiyaçların karşılanması ve vatandaşları koruyarak bölgedeki istikrarı tesis etme çabalarıdır. Fakat söz konusu ülkelerdeki istikrarsız ortam, BM'nin barışı tesis etmek amacıyla icra ettiği misyonları sık sık tehlikeye düşürmektedir. Bunun bir diğer nedeni de BM üyesi devletlerin, BM'ye askeri birlik sağlama konusunda gönülsüz davranmalarıdır. Devletler, dünyanın uzak köşesinde kendi ulusal çıkarları ile bağdaşmayan BM misyonlarına asker göndermekte isteksizdirler. Bu nedenle BM'nin ÖAŞ'ler ile ilişkileri giderek artmıştır.¹⁷²

ÖAŞ'lerin BM'nin görevini devralması ve onu ikame etmesi gibi bir durum yoktur. BM tarafından kullanılan ÖAŞ'ler, ön hatlarda savaşmak için kullanılmamakta, özel yetenekleri için kullanılmaktadırlar. Genelde eğitim, lojistik ve istihbarat alanlarında hizmet vermektedirler. BM, ÖAŞ'ler için hizmet etmesi en zor müşteridir. Standartları çok yüksektir. Özellikle insan haklarına saygı hususunda çok katı kurallar koyulmaktadır. ÖAŞ'ler BM misyonlarının güvenliği tehlikeye düştüğünde, hizmet verilen ülke zamanında ve yeterli koruma sağlayamadığında; misyonların aksamaması ve kaynakların boşa gitmemesi için tercih edilmeye başlamıştır. Özellikle insani yardım malzemelerinin yağmalanmasını engellemek için konvoy koruma görevinde sıkça tercih edilmişlerdir.¹⁷³ Otorite boşluğu oluşan ülkelerde misyon çalışanlarını soymak adeta bir geçim kaynağı haline geldiği için personel güvenliği için de çok tercih edilir hale gelmiştir. BM ve Kızılhaç personelleri Somali,

¹⁷² Ase Gilje Ostensen, "In The Business of Peace: The Political Influence Of Private Military and Security Companies on UN Peacekeeping", *International Peacekeeping*, C.20, S.1, (2013), 33-47.

¹⁷³ BM'nin 2000-2013 arası hizmet aldığı bazı ÖAŞ'ler: TLF Defence-İngiltere, ArmourGroup International, Control Risk Group, DynCorp, L3 Communication Security, MPRI ve Norhtrop Group-ABD, Hart Security Ltd.-Güney Kıbrıs, Selex-İtalya.

Ruanda Çeçenistan ve Sudan'da defalarca soyulmuş ve birçok çalışan hayatını kaybetmiştir.¹⁷⁴

BM ile ÖAŞ ilişkisinin karmaşık yönleri de bulunmaktadır. Dünyada birçok kişi ÖAŞ'leri paralı asker gibi görmektedir. ÖAŞ'lerin statüleri uluslararası seviyede henüz kabul görmemiştir. BM'nin de paralı askerliği yasaklayan anlaşması bulunmaktadır. Bu durum da BM'nin kendisi ile çeliştiği eleştirilerine neden olmaktadır. Diğer yandan incelendiğinde BM'nin ÖAŞ'leri kendi normlarından dışarı çıkmayarak misyonları çerçevesinde kullandığı görülmektedir. Bunu yaparken de ÖAŞ ve paralı askerlik arasında olduğu iddia edilen ilişkiyi kırmakta, ÖAŞ'leri paralı askerlikten farklı bir yere koyarak onlara bir nevi meşruluk kazandırmaktadır. 2004 yılında Irak'taki BM misyonlarından birinde yapılan saldırıdan sonra ÖAŞ kullanımını artmıştır. 2010 yılında BM'nin ÖAŞ'lere ayırdığı para 76 milyon dolara ulaşmıştır.¹⁷⁵

BM ÖAŞ'leri kendi normunda kullansa da insancıl hukuk ve ÖAŞ'lerin şeffaflığı konuları halen tartışma konusudur. Örneğin 1999 yılında BM misyonu ile beraber Bosna Hersek'te görev yapan *DynCorp* Şirketi çalışanları, hayat kadını ticareti skandalına bulaşmışlardır. Son olarak ÖAŞ'lerin misyonlardaki komuta kontrol görevi alması da kar güden kuruluşların nasıl insani yardım gibi moral bir konuda faydalı olacakları ve ticari çekincelerle barışı koruma algısına istedikleri gibi yön verebilme ihtimali ayrıca tartışma konusu oluşturmaktadır.¹⁷⁶

ÖAŞ'lerin müşteri listesinde *De Beers, Texaco, Chevron, British Gas, British Petroleum, BHP Minerals, American Airlines*, gibi dünyaca ünlü şirketler de vardır. Özellikle ülke içi güvenliğin yeterli olmadığı ülkelerde faaliyetlere devam edebilmek için ÖAŞ'ler kullanılmaktadırlar.

3.5. Özel Askeri Şirket Kullanan Devletler

3.5.1.ABD

Tarihi süreç içerisinde neoliberal ekonomik yapıya geçilmesi, Soğuk Savaş'ın bitmesi, asimetrik tehditlerin ve terör eylemlerinin artması gibi süreçler ABD'nin ÖAŞ politikasını belirlemiş ve ÖAŞ kavramının uluslararası literatüre girmesini

¹⁷⁴ Thomas K. Adams "Private Military Companies: Mercenaries for the 21st Century" *Small Wars and Insurgencies* C.13, S.2, (2002), 54-67.

¹⁷⁵ Adams, *a.g.m.*

¹⁷⁶ Adams, *a.g.m.*

sağlamıştır. Aslında ÖAŞ'nin günümüze kadarki tarihini bir nevi ABD yazmıştır. Literatürdeki ÖAŞ'lerin yapısı ve özellikleri, ABD'deki örnekleri üzerinden şekillenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönem ve özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında ÖAŞ kavramının taşları yerlerine oturmaya başlamıştır.

ABD ÖAŞ'lerinin muharip hizmetlerde kullanılmasının ilk örneği Kolombiya'da gerçekleştirilen uyuşturucu ile mücadele operasyonlarıdır. 17 ÖAŞ, toplam 3,5 milyar doları bulan anlaşmalar ile Kolombiya devletine hizmet etmişlerdir. Kolombiya'da ordusunun unsurları ile ÖAŞ'ler yakın temas içinde bulunmuştur. Kolombiya'da alınan dersler; Afganistan ve Irak'taki faaliyetlerde model olmuştur.¹⁷⁷

ÖAŞ'lerin en yoğun kullanıldıkları savaş 2003 Irak Savaşı'dır. ÖAŞ'lerden bahsetmeden Irak Savaşı anlatılamaz. Tespit edilebilen 60'dan fazla ÖAŞ, 20.000'i aşan çalışanı ile Irak Savaşı'na katılmıştır. Savaş katılan Koalisyon Güçleri içerisinde ABD'de sonra en çok asker bulunduran güç ÖAŞ'lerdir. ÖAŞ'ler diğer tüm devletlerden daha fazla sayıda personelle savaşa katılmışlardır. Savaş sonrasında da bölgeden hemen ayrılmamış, Irak ordusunun ve polisinin yeniden yapılandırılması kapsamında verilen eğitimde aktif rol almışlardır. Yoğun olarak hizmet verdikleri asıl alan ise ülkenin yeniden imar edilmesi alanında olmuştur.¹⁷⁸

Irak'ta 2007 yılında ülkedeki çatışmaların azalması ve Maliki'nin siyasi alanda güçlü bir lider olarak ortaya çıkmasıyla ABD, Irak'ta bulunan askerlerini azaltmaya başlamıştır. 2008 yılında imzalanan SOFA Antlaşması¹⁷⁹ kapsamında, 2009 yılında ABD askerleri şehirlerden çekilmiştir. 2010 yılında da birliklerin büyük çoğunluğu ülkeden çıkmıştır. Eylül 2011 itibariyle sayı 30.000'e inmiştir.¹⁸⁰ Fakat ÖAŞ'ler ülkede kalmaya devam etmiştir. Irak ordusunu çekirdeğini oluşturmak için Vinnell şirketiyle Irak hükümeti 48 milyon dolarlık anlaşma yapmıştır. Irak polisini canlandırması için de *DynCorp* şirketiyle antlaşma yapıldığı için ÖAŞ'lerden, anlaşma süresi bitse dahi vazgeçilememiştir. Irak ordusunun ve polisinin eğitim altyapısının şirketler tarafından oluşturulduğu göz önüne alındığında güvenlik

¹⁷⁷ Singer, *a.g.e.*, 4

¹⁷⁸ Holmqvist, *a.g.e.*, 24.

¹⁷⁹ Status of Force Agreement (SOFA). Irak'taki ABD güçlerinin, 31 Aralık 2008 tarihinden itibaren kademeli olarak 2011 yılına kadar çekilmesini öngören anlaşmadır.

¹⁸⁰ ORSAM, "ABD'nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının Bölgesel, Küresel Etkileri ve Türkiye'ye Yansımaları" (Ankara, 2011) 18-20.

güçlerinin şirketlerle olan bağının koparması olası görünmemektedir. Haliyle askeri danışmanlık konusundaki ilişkiler devam etmiştir.¹⁸¹

2011 yılında, Suriye'deki başlayan iç savaş neticesinde oluşan otorite boşluğu ve ABD'nin Irak'tan askerlerini çekilmesiyle birlikte radikal dinci örgütler Irak ve Suriye'de güç kazanmaya başlamıştır. 2013 yılında birçok radikal örgüt bir araya gelerek "Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)'ni" kurmuştur. 2014 yılında Suriye'de Rakka, Cerablus ve Deir El-Zor gibi önemli yerleri kontrolü altına almıştır. Yine 2014 yılında direnişle karşılaşmadan Musul'u işgal etmiştir. Petrol rafinerilerinin kontrolünü de kazanarak bir devlet büyüklüğünde alana, nüfus ve kaynaklara hükmeder duruma gelmiştir.¹⁸²

Musul'un İŞİD'in eline geçmesinden sonrasında Irak ordusunun ne kadar yetersiz olduğu görülmüştür. Kerkük'e kadar yaklaşan İŞİD'i durdurmak için başta ABD olmak üzere yirmiden fazla ülkenin katıldığı bir koalisyon kurulmuştur. Fakat istenen sonuçlar elde edilememiş, İŞİD'in büyümesi engellenememiştir. Büyüyen İŞİD terörü neticesinde koalisyon kuvvetleri yetersiz gelmeye başlamıştır. Fakat kimse takviye asker göndermeye gönüllü olmamıştır. Bu durum Irak ÖAŞ pazarının büyümesine neden olmuştur. ÖAŞ'ler bölgedeki hizmetlerini arttırmış, peşmerge ve PYD'ye destek olmuşlardır.¹⁸³

ÖAŞ'ler Afganistan'da da çok önemli görevler almışlardır. Özellikle üslerin işletimi ve askeri malzemelerin onarımı hususları neredeyse tamamen ÖAŞ'lere bırakılmıştır. Irak'ta olduğu gibi Afganistan'da ordu ve polis eğitimlerinde aktif olarak rol almışlardır. 2008'de Afganistan Bakanlar Kurulu, ÖAŞ personellerinin silah ve teçhizatlarının lisanslanması için yasa çıkarmıştır. Ama uluslararası koalisyon hükümetten olur almadan bağımsız şekilde anlaşmalar yaptığı için yasa tam olarak uygulanamamıştır. 2010'da Karzai hükümeti, ÖAŞ'lerin hükümet kontrolü dışında hareket ettikleri düşündüğü için ÖAŞ'leri ülke çapında yasaklamayı dile getirmiştir. Fakat devasa boyutlara ulaşan ÖAŞ pazarı göz önüne alındığında; uluslararası ve ulusal baskılara dayanamayarak kısa sürede bu fikirden vazgeçilmiştir.¹⁸⁴

¹⁸¹ Holmqvist, *a.g.e.*, 27.

¹⁸² Recep Tayyip Gürler, Ömer Behram Özdemir, "İŞİD: Irak'ta yerli, Suriye'de Yabancı", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, C.6, S.63, (2014), 59-61.

¹⁸³ a.g.m., 59-61

¹⁸⁴ Jutta Joachim, Schneiker Andrea, "New humanitarians? Frame appropriation through private military and security companies.", *Millennium* C.40, S.2, (2012), 365-388.

3.5.2. Birleşik Krallık

İngiltere ÖAŞ sektöründe, ABD kadar öne çıkmış bir ülkedir. Çok geniş bir yelpazede hizmet veren şirketleri bulunmaktadır. *G4S Gurka Service*, *Aegis Defence Services*, *Control Risks* ve *Olive Group* bilinen büyük şirketlerdir. Sadece Irak ve Afganistan'da 80'in üzerinde İngiliz şirket görev almıştır. Dünya üzerinde İngiliz menşeli ÖAŞ'lerin sayısı 100'ün üzerindedir. Parlak kariyerli eski ordu mensuplarından oluşmaktadırlar. Örneğin *Aegis'in* kurucusu ve yöneticisi emekli General Graham Binns, Irak Savaşı'nda görev alan önemli generallerden biridir. İngiliz ÖAŞ'lerinin en büyük müşterilerden biri de İngiliz hükümetidir. İngiliz hükümeti ÖAŞ'ler ile yıllık yaklaşık 50 milyon poundluk anlaşma yapmaktadır. ÖAŞ pazarının bu kadar büyük bir hacme sahip olması, hükümetin bu alanı düzenleme ihtiyacını çıkarmış ve neticede Green Paper yazılmıştır.¹⁸⁵

İngiltere'nin, aynı zamanda dünyanın da en büyük ÖAŞ'lerinden biri de *G4S Gurka Service* şirkettir. Irak ve Afganistan'da dâhil olmak üzere dünyanın her yerinde halen hizmet vermektedir. Sadece hükümetlerle değil uluslararası şirketlerle de anlaşmalar yapmaktadır. 2017 yılında 5 yıllığına her türlü güvenliği sağlamak için *Basrah Gas Company* ile 188 milyon poundluk anlaşma imzalamıştır. Afganistan'daki Büyükelçiliği korumak için 10 milyon poundluk anlaşma yapmıştır. *Royal Dutch Shell* ile Afrika'daki petrol yatakları ve ticaret yollarını korumak için 50 milyon poundluk anlaşma yapmıştır.

Şirket Afrika ülkeleriyle de anlaşmalar yapmıştır. 1991 yılında Sierra Leone'da; siyasi, sosyal ve ekonomik anlaşmazlıklar sonucunda Foday Sankoh liderliğindeki *Devrimci Birleşik Cephe (RUF)*¹⁸⁶ ülkenin doğu bölümünü işgal etmiştir. Uzun yıllardır rüşvet sarmalında boğulmuş olan Joseph Momoh diktatörlüğü karşısında işsiz ve gelecekte beklenmesi bulunmayan gençler *RUF'a* katılmaya başlamıştır.¹⁸⁷ RUF, amaçlarını Momoh diktatörlüğünü yıkmak ve ülkeye çok partili sistemi getirmek olarak açıklamıştır. İç savaşın başlarında Sierra Leone kuvvetleri RUF kuvvetleri ile etkin mücadele edebilse de; kötü eğitilmiş, eksik teçhizatlı ve yetersiz maaşlı bu kuvvetler uzun süre dayanamamıştır. Ülkedeki istikrarsızlık devam ederken 27 yaşındaki Yüzbaşı Valentine Strasser darbe yaparak Sierra Leone

¹⁸⁵ a.g.m.

¹⁸⁶ Revolutionary United Front

¹⁸⁷ Adekeye Adebajo, "Building Peace in West Africa: Liberia, Sierra Leone, and Guinea-Bissau." (Lynne Rienner Publishers, 2002),79.

yönetimini ele geçirmiştir. Yüzbaşı Valentine, “Geçici Ulusal İktidar Konseyi’ni” kurmuş ve üç sene içerisinde savaşı bitirip demokrasiye geçmede öncülük etme sözü vermiştir. Buna rağmen RUF, tüm tekliflere kapısını kapatmıştır. 1994 yılında RUF etkinliğini artırmış ve 13 bölgenin 6’sında *de facto* yönetim oluşturmuştur. Tüm bu gelişmeler karşısında, Strasser alışılmışın dışına çıkarak ÖAŞ kiralama yoluna gitmiştir.¹⁸⁸

1995 yılının Şubat ayında Strasser, RUF tarafından ele geçirilen Ggangbatok ve Mokañji bölgesindeki rutil ve boksit madenlerini yeniden ele geçirmek için İngiliz *G4S Gurka Service* Şirketi ile anlaşmıştır. Bu şirket 58 kişilik kuvvetiyle Siera Leone askerlerini eğitmek dışında, bir ABD-Avustralya ortaklığı olan *Sierra Rutile* isimli maden şirketinin bölgede bulunan yatırımlarını korumak görevini de üstlenmiştir. Gurka Şirketi’nin göreve başlamasından kısa bir süre sonra işler beklendiği şekilde gelişmemiştir. Şirket, 24 Şubat 1995 tarihinde tesadüf muharebesi sonucunda RUF ile karşı karşıya kalmış ve şirketin liderleri ABD’li Emekli Albay Robert Mackenzie ve Emekli İngiliz Başçavuş Andrew Myres ile 20 asker RUF tarafından öldürülmüştür. Müteakiben aynı yılın Nisan ayında şirket Sierra Leone’dan çekilme kararı almıştır.¹⁸⁹

Sadece savaş alanı ve enerji şirketleri değil, uluslararası taşımacılık şirketleri de gemi ve liman güvenliği gibi konularda ÖAŞ kiralınmaya başlanmıştır. “*Denizcilik Endüstrisi için Güvenlik Birliği (SAMI)*”¹⁹⁰ ” üyelerinin yarısından çoğu İngiliz ÖAŞ’lerdir. *Protection Vessels International* isimli İngiliz şirketi kendini deniz güvenliği konusunda küresel lider olarak tanımlamıştır. 2008’de emekli İngiliz deniz piyadeleri tarafından kurulan şirket, askeri standartlarda güvenlik hizmeti sağladığını iddia etmektedir. Aden Körfezi, Somali ve Hint Okyanusunda görev yapmaktadırlar.

3.5.3. Rusya Federasyonu

Rusya’nın büyük ve zorlu coğrafyası her alanı etkilediği gibi askeri kültürü üstünde de etki göstermiştir. Bu zorlu coğrafya gereği her alanda güçlü olunamayacağı için Rus askeri kültürü asimetrik gücü beraberinde getirmiştir. Asimetrik güç özellikle Soğuk Savaş yıllarında dünyaya kendi rejimini ihraç etme iddiası ile yola çıkıldığında sıkça başvurduğu bir yöntem olmuştur. Doğu Avrupa, Ortadoğu, Afrika,

¹⁸⁸ Christian Fuchs, *Internet and society: Social theory in the information a.g.e* (Routledge, 2007), 107.

¹⁸⁹ Adebajo, *a.g.m.*

¹⁹⁰ Security Association for the Maritime Industry

Asya ve Güney Amerika'ya askeri danışman adı altında hem birlikler göndermiş, hem de gayri nizami savaş tekniklerinin ihracatçısı haline gelmiştir.¹⁹¹

Bu çerçevede değerlendirme yapıldığında hibrit savaş kavramının Rusya'da doktrine edilmesinin arka planı daha iyi anlaşılmaktadır. Politik hedefe ulaşmak için simetrik ve asimetrik her türlü güç unsurunun kullanımının mubah olduğu hibrit savaşta ÖAŞ kolayca yer bulmuştur.

Rusya'da modern manadaki ÖAŞ'lerin ilk izleri 2007 yılında ortaya çıkmaya başlamıştır. 2007 alınan kararla *Transneft* ve *Gazprom* gibi büyük enerji şirketlerine tesis güveliği maksadıyla silahlı güvenlik şirketleri kullanımı izni verilmiştir. Bu karardan sonra Rusya'daki ÖAŞ sektörü hızla büyümüştür. 2012'de meclise sunulan ve onaylanan yasayla birlikte, devlet başkanı tarafından ÖAŞ'lerin "yedek askeri güç" olarak kullanılması hususu düzenlenmiştir. 2013'teki yeni tasarıyla, ÖAŞ'lerin askeri gelişmiş teçhizata sahip olmaları yasal olarak güvence altına alınmıştır. Bu yasalar çıkarılırken, şirketlerin tüm faaliyetlerini kontrol altında tutulacağı özellikle vurgulanmıştır.¹⁹² Putin 2012'de yaptığı bir konuşmasında ÖAŞ'lerin Rusya için neyi ifade ettiğini şu sözlerle belirtmiştir:

"Rus ÖAŞ'leri devletin doğrudan müdahalesi olmadan ulusal çıkarlar doğrultusunda yapılması gerekenlerin tatbiki için bir araçtır."

Bu şirketler arasında öne çıkanlar *PMC Wagner*, *Slavonic Corps*, *RSB Grup*, *Redut* ve *Moran* şirketleridir. Adını en çok duyuran şirket ise *PMC Wagner* olmuştur. 2013'e kadar ordunun elit birimlerinin birinde görevli olan Yarbay Dmitriy Utkin tarafından kurulmuştur. General, Putin ile yakın ilişkileri ile tanınmaktadır. Utkin'in Putin tarafından madalyaya layık görülmesi bu durumu onaylamaktadır. *PMC Wagner*'in sesini ilk duyurduğu yer Ukrayna olmuştur. Suriye İç Savaşı ile varlıkları artık onaylanmıştır. Rusya'nın Molokino kasabasında konuşlu olan şirket, daha önce Rus Silahlı Kuvvetleri İstihbarat Başkanlığı birimlerine ait olan bir kışlayı

¹⁹¹ Halit Gülşen, "Rusya'nın Suriye Müdahalesinde Askeri Şirketlerin Rolü", *Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No.64, (2017).

¹⁹² Sergey Sukhankin, "Continuing War by Other Means': The Case of Wagner, Russia's Premier Private Military Company in the Middle East.", https://www.researchgate.net/publication/328450701_'Continuing_War_by_Other_Means'_The_Case_of_Wagner_Russia's_Premier_Private_Military_Company_in_the_Middle_East, [Erişim Tarihi: 05.07.2019].

kullanmaktadır. Hafif ve yüksek teknolojik silah sistemleri ile donatılmıştır. Batıdaki denklere gibi iyi maaş vermekte ve elit askerlerden oluşmaktadır.¹⁹³

Wagner'in ismi, 7 Şubat 2018'de Deir El-Zor'daki ABD ve yerellerin koruduğu petrol yataklarını ele geçirmek için yaptığı saldırı ile tüm dünyada duyulmuştur.¹⁹⁴ ABD saldırıda 100 *Wagner* çalışanının öldüğü açıklamış ama ne şirket ne de Rusya bu konuda bir açıklama yapmıştır. *Wagner*'in yaptığı saldırıda beklenmeyen ABD hava desteğinin kayıpların artmasına neden olduğu düşünülmektedir. *Wagner*'in ünlü antik kentin de bulunduğu Palmira'nın alınmasında büyük rol aldığı düşünülmektedir. *Wagner* sadece Rusya'nın politik hedefleri için Suriye'de bulunmamaktadır. *Wagner* Suriye'ye ait kritik tesis ve şirketlerin de koruma görevi almıştır. Yani sadece politik hedefler değil aynı zamanda ekonomik sebeplerle de orada bulunmaktadır. Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki iç karışıklıkları bastırmak ve askerleri eğitmek için de *Wagner* tutulmuştur.¹⁹⁵

Rusya'nın Suriye'de en az 2500 ÖAŞ çalışanı bulunduğu değerlendirilmektedir. Fakat Rusya hükümeti bu kişilerle bağına inkâr etmekte ve devletle ilişkilerinin olmadığını söylemektedir. Onları devletten bağımsız gönüllüler olarak tanımlamaktadır. ÖAŞ'ler Rusya için reddedebilirlik ve uluslararası hukukun arkasına dolanmasını sağlamaktadır.

Suriye'de yaşananların benzeri daha önce Ukrayna'nın Kırım ve Donetsk bölgelerinde de görülmüştür. Bu bölgede ortaya çıkan ÖAŞ'leri Rus hükümeti gönüllü insanlar olarak nitelemiş ve "küçük yeşil adamlar" diye adlandırmıştır. NATO'da bu davranışlara NATO'nun doğu kanadını genişleterek buralarda tatbikatlar düzenlemek ve nükleer anlaşmadan çekilmek gibi şeylerle karşılık vermiştir.¹⁹⁶

Rusya, ÖAŞ'ye batılılardan farklı bir anlam yüklemiş, çoğunlukla ÖAŞ'leri silahlı kuvvetlerinin uzantısı gibi kullanmıştır. Özel hedeflere ulaşmak için Rusya'nın

¹⁹³ K. Kurilev, E. Martynenko, N. Parkhitko, D. Stanis "The Phenomenon of Private Military Companies in the Military and Power Policies of States in the 21st Century" *International Organisations Research Journal*, C.12, S.4, (2017), 130–149.

¹⁹⁴ "The Puzzle Of Russian Behavior In Deir Al-Zour", <https://warontherocks.com/2018/07/the-puzzle-of-russian-behavior-in-deir-al-zour/>, [Erişim Tarihi: 22.07.2019].

¹⁹⁵ "Russian Journalists Investigating Paramilitary Group Killed In Africa", <https://www.rferl.org/a/three-russian-journalists-reportedly-killed-in-central-african-republic/29401654/>, [Erişim Tarihi: 22.07.2019].

¹⁹⁶ Christopher Spearin "NATO, Russia and Private and Security Companies" *The Rusi Journal* C.163, S.3, (2018), 66-72.

ÖAŞ'leri teknik olarak özel, ama temelde Rusya'nın bir ordusuymuş gibi hareket ettikleri görülmüştür. Geresimov Doktrini ile vücut bulan hibrit taktikler içerisinde, savaşın gri alanında yapılan bu uygulamalar, düşmanların meşru yollardan karşılık vermesini zorlaştırmaktadır.

3.5.4. Çin Halk Cumhuriyeti

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping 2013 yılında "İpek Yolu" projesini ileri sürmüş ve tarihi ipek yolunun tekrar canlandırılması için çalışmaların başladığını duyurmuştur. Proje uluslararası toplum tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Çin'in son yıllardaki devasa ekonomik büyümesi ve yeni pazarlara olan ihtiyacı nedeniyle, tarihten esinlenerek gerçekleştirdiği bu projeyle, Pekin'den Londra'ya kadar birçok ülkeyi ekonomik olarak birbirine bağlayacağı öngörülmüştür. İpek Yolu'nun projesinin gerçekleşmesi için birçok ülke ile ikili anlaşmalar yapılmış ve çok büyük ölçekli yatırım planları yapılmıştır. Projenin fonlanması için Çin tarafından kurulan İpekyolu Ekonomik Kuşağı Fonu'na 40 milyar dolarlık kaynak ayrılmıştır. Altyapı çalışmalarının desteklenmesi için Asya Altyapı Yatırım Bankası kurulmuştur. Türkiye'nin de kurucu üye olduğu banka şu ana kadar 100 milyar dolar yatırımda bulunmuştur.¹⁹⁷

İpek Yolu projesi iki farklı güzergâh olarak planlanmıştır. İlki, Çin'den başlayarak Orta Asya üzerinden devam eden ve Avrupa'ya uzanan kara ve demir yolları hattıdır. İkincisi ise, Deniz İpek Yolu hattıdır. Deniz hattı ise Güney Çin Denizi'nden Hint Okyanusu'na; buradan da Ortadoğu ve Avrupa'ya yönelecek şekilde planlanmıştır.

Çin sadece Avrupa pazarına ulaşmak için değil, aynı zamanda Afrika pazarına da ulaşmak için yatırımlar yapmaktadır. Ababa ve Cibuti arasındaki tren yolu inşaatı için 4 milyar dolar yatırım yapmıştır. Çinli şirketler Kenya'da yeni demir yollar inşa etmektedir. Yatırım yaptığı bu hattı Uganda, Ruanda ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne ulaştırarak bölgenin canlanmasını hedeflemektedir. Yapılan altyapı geliştirme çalışmaları ile dolaylı veya dolaysız yoldan binlerce kişiye iş imkânı sağlanmaktadır.¹⁹⁸

İpek Yolu üstünde güvensiz ve asayişin zayıf olduğu bölgeler bulunmaktadır. Bunun birinci nedeni Orta Asya'nın devasa stepleridir. İkincisi ise Afganistan savaşının

¹⁹⁷ Meia Nouwens, "China's Use of Private Companies and Other Actors to Secure the Belt and Road across South Asia." *Asia Policy*, C.26, S.2, (2019), 13-20.

¹⁹⁸ a.g.m.

bölgede yarattığı istikrarsızlıktır. Çin'in projeden beklentilerinin yüksek olması ve bölgeye büyük yatırımlar yapması nedeniyle, yatırımlarını riske atmak istememektedir. Özellikle Orta Asya üzerindeki dev yatırımları korumak için doğrudan hâkimiyet kuramadığı yerlerde ÖAŞ kullanmayı tercih etmiştir. Avrupa'ya giden yollar istikrarsız bölgelerden geçtiği için, buraların korunması elzem hale gelmiştir. Yatırım yapılan ülkelerin bazıları yatırımları koruyacak kapasitede olmadıkları için ÖAŞ'ler ön plana çıkmıştır. Özellikle Pakistan ve Afrika'nın bazı yerlerinde Çinli ÖAŞ'lerin isimleri duyulmaya başlamıştır.¹⁹⁹ Çin menşeli ÖAŞ'ler uluslararası arenada dikkat çekmemişler ve ÖAŞ literatürde fazla yer edinmemişlerdir. Çin'deki şirketler, dünyadaki diğer ÖAŞ'lerden farklı olarak, merkezîyetçi ekonomik anlayış çerçevesinde devlet girişimi şirketler olarak kurulmuşlardır. En aktif oldukları yer Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru ve Afrika olduğu değerlendirilmektedir. Ekonomik koridora 63 milyar dolar yatırım yapıldığı değerlendirilmektedir. Bu koridor Çin'in, Güney Çin Denizi'ndeki avantajsız konumunu bertaraf etmek ve Malaka Boğazı'nı baypas etmek için hayati öneme sahiptir. Bu nedenle projenin aksaklığa uğramaması için birçok Çinli ÖAŞ bu bölgede faaliyet göstermektedir.²⁰⁰

Chinese Overseas Security Group, *Huanxin Zhanhan*, *Control Risks* ve *DeWei* gibi şirketler öne çıkan ÖAŞ'lerdir. Pakistan, Mozambik, Kamboçya, Malezya ve Tayland'da eğitim, lojistik ve planlama üzerine çalışmaktadırlar. Çoğu çalışan Çin ordusundan ayrılan veya emekli olan askerlerden oluşmaktadırlar. Çinli sivil şirketler Irak'ta elektrik, Suriye'de telekomünikasyon, Afganistan'da maden ve Güney Sudan'da petrol şirketi işletmektedirler. Bu bölgelerdeki Çin'e ait ÖAŞ'lerin ana görevi ticari girişimleri ve bu sektörlerde çalışan yaklaşık 1 milyon Çinliyi korumaktır. Bunu yanında Çin donanması 2012'den beri Aden'de korsanlara karşı koruma operasyonlarına katılmakta, askerleri Güney Sudan ve Kongo'da BM emri altında görev yapmaktadır. 2017 yılında da Cibuti'ye ilk yurt dışı askeri üssünü kurmuştur.²⁰¹

Öne çıkan ÖAŞ'lerden biride *DeWei*'dir. 2016 yılında Xi Jinping Çin şirketlerinin tehlikeli bölgelerde korunması gerektiğini söylemesinden 2 ay sonra, *DeWei* Güney

¹⁹⁹ "China's Private Army: Protecting the New Silk Road", <https://thediplomat.com/2018/03/chinas-private-army-protecting-the-new-silk-road/>, [Erişim Tarihi: 24.07.2019].

²⁰⁰ Meia Nouwens, "China's Use of Private Companies and Other Actors to Secure the Belt and Road across South Asia." *Asia Policy*, C.26, S.2, (2019), 13-20.

²⁰¹ a.g.m.

Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde ülkelerde iki büyük tesis kurmuştur. Sudan'da kaçırılan Çinli işçilerin kurtarılmasında ana aktör olarak görev almıştır. Daha sonra bu saldırıdan çıkardığı derslerle tüm tesislerini saldırılara karşı korumak için kritik altyapının inşası gerçekleştirmiştir. Çinli şirketler genellikle silah taşımamakta, ihtiyaç olursa yerel güçlerden yardım istemektedir. *DeWei'nin* tarihinde bilinen en büyük anlaşma, *Chinese Poly-GCL Petroleum* şirketini Etiyopya'daki güvenliğini sağlamak için yaptığı 4 milyar dolarlık anlaşmadır. Bu Çinli ÖAŞ'ler arasında bilinen en büyük uluslararası anlaşmadır.²⁰²

Alışıldık ucuz Çinli iş gücü bu pazarda mevcut değildir. ÖAŞ pazarı tek ve dar bir alandan, yani ordu emeklilerinden beslendiği için diğer sektörler gibi ucuz değildir. Bir personelin günlük masrafı batılı şirketlerle hemen hemen denk olarak ile aynı günlükleri şirkete yaklaşık 800-1000 dolar seviyesindedir.

Çin'in son yıllarda uyguladığı dış politika gereği, ticari ilişkileri güçlendirmek istediği için sorun yaratacak durumlardan özellikle kaçınmakta ve yerellerle uyum içerisinde hareket etmeye çalışmaktadır. Şimdiye kadar Çinli ÖAŞ'lerin adı herhangi bir suçla anılmamıştır. Yatırım yaptığı bölgelerde Çin karşıtlığı oluşsun istenmediği için bu duruma özellikle dikkat etmektedir. Çin ÖAŞ'leri Çin'in kendine has ihtiyaçları çerçevesinde ortaya çıkmıştır ve sektör her yıl büyümektedir. Hâlihazırda yıllık 10 milyar dolarlık bir pazar oluşturmaktadırlar.²⁰³

²⁰² a.g.m.

²⁰³ "Soldiers without guns: how do China PMC", <http://csef.ru/en/oborona-i-ezopasnost/340/soldaty-bez-oruzhiya-kak-dejstvuyut-kitajskie-chvk-7783>, [Erişim Tarihi: 02.08.2019]

4.ÖZEL ASKERİ ŞİRKET KULLANIMININ FAYDA VE MAHSURLARI

4.1. Hukuki Konular

Uluslararası hukuka göre kuvvet kullanmak BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında net bir şekilde yasaklanmıştır. Fakat bu duruma iki temel istisna getirilmiştir. Birincisi meşru müdafaa hakkı, diğeri ise BM Güvenlik Konseyi'nin vereceği karar ile kuvvet kullanılmasıdır.

Meşru müdafaa hakkı, eski dönemlerden bu yana hem bireylerin hem de devletlerin sahip olduğu evrensel ve doğal bir haktır. Buna göre herhangi bir saldırıya karşı, saldırıyı giderecek kadar kuvvet kullanmak meşrudur. Bu kuralın uluslararası hukuktaki karşılığı olan hak, BM Antlaşması'nın 51.maddesi ile düzenlenmiştir. Buna göre devletlerden birine “silahlı saldırı” gerçekleştirilmesi halinde, BM Güvenlik Konseyi gerekli kararı verene kadar saldırıya uğrayan devletin meşru müdafaa hakkı bulunmaktadır. Meşru müdafaa hakkı kullanırken uygulananlar Güvenlik Konseyi'ne bildirilmelidir. Saldırıya uğrayan devlet bu hakkını, Güvenlik Konseyi gereken kararı alana kadar kullanabilir.²⁰⁴

Meşru müdafaa hakkının doğması için iki unsurun oluşması gerekir. İlki “gereklilik” unsurudur. Gereklilik unsuruna göre meşru müdafaa yapabilmek için muhakkak saldırı altında olmak gerekir. Yani yapılan saldırının engellenmesi yalnızca “kuvvet kullanmaya” bağlı olmalıdır. İkincisi ise “orantılılık” unsurudur. Bu unsura göre ise, yapılan karşı saldırının, saldıran devletin uyguladığı gücü ile orantılı olmalıdır. Örneğin, ilk olarak saldıran devlet konvansiyonel silahlarla saldırdıysa, saldırıyı uzaklaştırmak için nükleer silahla kullanmak meşru müdafaa hakkını ortadan kaldırır. Kendisini koruyanın, saldırıyı def edecek kadar kuvvet kullanması gereklidir.²⁰⁵

Kuvvet kullanmanın diğeri istisnası BM Güvenlik Konseyi'nin vereceği karardır. Konsey; “uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi, bozulması veya uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir saldırının bulunması” halinde kuvvet

²⁰⁴ Birleşmiş Milletler, *a.g.y.*

²⁰⁵ Birleşmiş Milletler, *a.g.y.*

kullanılmasına karar verebilir. Böyle bir durumda Güvenlik Konseyi, öncelikle BM Antlaşması 39. madde gereğince uluslararası barışın bozulup bozulmadığı veya tehdit edilip edilmediği konusunda durumu tespit eder. 40. madde uyarınca, durumun kötüleşmesini önlemek için geçici tedbirler alabilir. Tehdidi bertaraf etmek için, 41. madde de belirtilen ambargo, abluka gibi ekonomik tedbirler ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi, üyelikten çıkarma gibi diplomatik tedbirleri içerebilir. Zorlayıcı tedbirlerin etkili olmayacağı durumlarda ise 42. madde gereği askeri tedbirlerin alınmasına karar verir.²⁰⁶

ÖAŞ çalışanlarının hukuki statülerinin belirlenmesinde paralı askerlere ilişkin uluslararası hukuk kurallarının ele alınması önemlidir. Hukuki tartışmalarda, ÖAŞ'lere ilişkin birçok görevi kötüye kullanma raporlarının mevcut olması, pek çok yorumcunun onların paralı asker olduklarını ve yasaklanmaları gerektiğini ifade etmelerine neden olmuştur.²⁰⁷ Uluslararası hukukta paralı askerlere ilişkin üç tane düzenleme bulunmaktadır. Bunlar; "1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek 1 No.lu Protokol", "1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Sözleşmesi" ve "1989 tarihli Paralı Askerlerin Çalıştırılması, Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitimini Yasaklayan BM Sözleşmesi'dir".

4.1.1. Paralı Askerliğe İlişkin Hukuk Kuralları

4.1.1.1.Cenevre Sözleşmelerine Ek 1 No.lu Protokol

Uluslararası hukukta paralı askerlere ilişkin temel tanımı içeren Cenevre Sözleşmelerine Ek 1 No.lu Protokol, 1977'de kabul edilmiş ve 171 devlet tarafından onaylanmıştır. Ek 1 No.lu Protokol, paralı askerliği yasaklamamasına rağmen açıkça ortaya koyan ilk uluslararası belgedir. Cenevre Sözleşmelerine Ek 1 No.lu Protokol'ün 47. maddesinin ilk fıkrası, paralı askerlerin mahrum bırakılacağı hakları belirtmiş; ikinci fıkrası ise, altı özellik belirleyerek paralı askerleri tanımlamıştır.

"1.Bir paralı asker muharip ya da savaş esiri olma hakkına sahip olmayacaktır.

2.Aşağıdaki tanımlara uyan kişiler paralı askerdir:

a. Ülke içinde ya da yurtdışında, silahlı bir çatışmada savaşmak üzere silahlı hizmete kaydedilmiş;

b. Muhasamata doğrudan katılmış olan;

²⁰⁶ Birleşmiş Milletler, a.g.y.

²⁰⁷ Erica L. Gaston, "Mercenarism 2.0-The Rise of the Modern Private Security Industry and Its Implications for International Humanitarian Law Enforcement." Harv. Int'l C.49, S.1, (2008), 221.

c. Esasen özel kazanç arzusu ile muhasamatta yer almak istemiş olan ve aslında, çatışmanın bir tarafınca ya da taraf adına, iş bu tarafın, silahlı kuvvetlerindeki benzer rütbe ve görevler için muhariplere ön gördüğü veya ödediği miktarın oldukça üstünde maddi karşılık alacağı vaat edilen;

d. Ne çatışmanın taraflarından birinin vatandaşı olan ne de çatışmanın bir tarafınca kontrol edilen topraklar üzerinde ikamet eden;

e. Çatışmanın taraflarından birinin silahlı kuvvetlerine mensup olmayan;

f. Çatışmanın taraflarından olmayan bir devlet tarafından işbu devletin silahlı kuvvetlerinin bir mensubu olarak resmi görevle gönderilmemiş olanlar.²⁰⁸”

Bu madde kapsamında paralı asker şu şekilde tanımlanır:

“Bir devletçe, bu devletin silahlı kuvvetleri mensubu sıfatıyla, resmi olarak çatışan bir tarafa gönderilmeyen, çatışan tarafın silahlı kuvvetler mensubu, uyruğu ya da oradaki yerleşik bir kişi olmayan, katıldığı çatışan taraf silahlı kuvvetlerinde aynı rütbe ve görev için ödenen miktardan belirgin bir biçimde çok daha büyük kişisel kazanç sağlamak amacıyla bir çatışan taraf silahlı kuvvetlerine katılan ve çatışmalarda doğrudan yer alan kişidir.²⁰⁹”

Paralı askerliğe ilişkin ilk uluslararası düzenleme olma niteliğini taşıyan bu sözleşmenin içerdiği hükümler eksiksiz değildir. Bunun yanında, protokolde öngörülen şartların ancak tamamının gerçekleşmesi durumunda paralı askerlik suçu oluşmaktadır. Bu bağlamda, metninde yer alan şartların tamamının aranıyor olması bir kimseyi paralı asker olarak değerlendirmeyi neredeyse imkânsız hale getirmektedir.²¹⁰

Cenevre Sözleşmelerine Ek 1 No.lu Protokol kapsamında, paralı askerliğe ilişkin bir yasaklama veya cezalandırma hükmüne yer verilmiş değildir. Yalnızca, paralı asker sayılmak için gerekli olan şartların sayıldığı bu hükümde, paralı askerlerin muharip ve savaş esiri olamayacağı belirtilmiş, paralı askerlik kapsamında yasaklanan faaliyetlere ise yer verilmemiştir. Öte yandan, paralı askerlerin kiralınmasına veya belirli bir maksatla finanse edilmesine dair herhangi bir hüküm düzenlenmemiştir. Bu askerlerin, kim adına ve ne amaçla savaştıklarına bakılmaksızın birer suçlu olarak nitelendirilip muharip ve savaş esiri olma hakkından alıkonulmasına rağmen; paralı asker toplamak, eğitmek veya finanse etmek konusunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Bunun yanında, verilen tanımın, uygulamada birtakım gerçekleri

²⁰⁸ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri (Ankara 2010).

²⁰⁹ Pazarıcı, a.g.e., 208

²¹⁰ Topal, a.g.m.

başka türlü göstermeye ve böylece kimi paralı askerlerin durumunu gizlemeye olanak verdiği için eleştirildiği ifade edilmektedir.²¹¹

Bu bağlamda, ÖAŞ faaliyetlerin önlenmesine ilişkin etkin bir mekanizmanın bulunmadığı ifade edilebilir. Bu protokolde yer alan şartların tümünü sağlayarak paralı asker sayılan kişi uluslararası bir çatışmada muharip statüsünden mahrum kalacaktır. Söz konusu hükümde öngörülen şartlar dikkate alındığında ÖAŞ çalışanı olan bir kimsenin paralı asker sayılması neredeyse imkânsızdır. Paralı asker sayılmayan ÖAŞ çalışanlarının “muharip, muharip olmayan ve sivil kişi” oldukları, hukuki statülerinin onlara sağlayacağı haklar açısından önemlidir.

ÖAŞ personelinin paralı asker olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği konusunda genellikle şirket tipleri esas alınarak belirleme yapılmaktadır. Ek 1 No.lu Protokol’de yer alan, “silahlı bir çatışmada savaşmak üzere silahlı hizmete kaydedilmiş” olma şartı dikkate alındığında, yalnızca askeri hizmet tedarikçisi şirketlerin çalışanlarının paralı asker sayılabilecektir. Oysa sektörün önemli bir kısmını, askeri danışmanlık şirketleri ve askeri destek şirketleri oluşturmaktadır. Bu tip şirketlerin çalışanları, daha sonra silahlı çatışmaya girseler bile bu amaçla işe alınmadıkları için paralı asker statüsünde bulunmayacaktır. Özellikle bu hüküm, paralı askerlik koşulunun sağlanması açısından oldukça sınırlandırıcı bir nitelik taşımaktadır.

4.1.1.2. Afrika Sözleşmesi

“1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Sözleşmesi”; dekolonizasyon sürecindeki Afrikalı halkların self determinasyon ilkesinden yararlanmalarını engellemek, ülkelerin birlik ve bağımsızlıklarına zarar vermek için paralı askerlerin kiralanması, örgütlenmesi, bu maksatla eğitilmeleri ve ihtiyaçlarının karşılanmasını yasaklamaktadır.²¹² Kısaca “Afrika Sözleşmesi” olarak ifade edilen bu sözleşme, 1985 yılında yürürlüğe gitmiştir.

Afrika Sözleşmesi, Cenevre Sözleşmelerine Ek 1 No.lu Protokol’den farklı olarak hem ulusal hem de uluslararası silahlı çatışmalar için uygulanmaktadır. Ek 1 No.lu Protokol hükümleri ise, yalnızca uluslararası silahlı çatışmalar için geçerlidir. Buna rağmen paralı askerliğe ilişkin tanım Ek 1 No.lu Protokol ile benzerlik

²¹¹ Pazarcı, *a.g.e.*, 208

²¹² T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*

göstermektedir.²¹³ Yine tıpkı Ek 1 No.lu Protokol'de olduğu gibi, paralı askerlere muharip statüsü tanınmamış ve bunların yakalandıkları takdirde savaş esiri sayılmayacakları belirtilmiştir. Öte yandan, paralı askerlere ilişkin ağır yaptırımlar öngörülmüştür. Bu fiile karışanları yargılamak veya yargılanması maksadıyla ilgili devlete iade etmek tarafların yükümlüğü olarak belirlenmiştir.²¹⁴

4.1.1.3. BM Sözleşmesi

“Paralı Askerlerin Çalıştırılması, Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitimini Yasaklayan BM Sözleşmesi²¹⁵” ise, 1 No.lu Ek Protokol'deki eksiklikleri gidermek amacıyla BM öncülüğünde hazırlanmıştır. 1980 yılında, paralı askerlik konusunda çalışmak üzere BM tarafından oluşturulan bir komite, paralı askerliğe dair uygulanabilir bir tanım vermek ve bu kapsamındaki suçları belirterek sorumlulukları ortaya koymak amacıyla çalışmaya başlamıştır. Komitenin konuyu ele almasından dokuz yıl sonra Genel Kurul, 1989'da söz konusu sözleşmeyi kabul etmiş ve bu sözleşme 2001 yılında yürürlüğe girmiştir.²¹⁶ Paralı askerliğin tanımlanmasında Ek 1 No.lu Protokol'ü esas alan BM Sözleşmesinin ilk maddesi aşağıdaki gibidir.

“Bu Sözleşme'nin amaçları bakımından

1. *Paralı asker:*

a. *Özel olarak silahlı bir çatışmada çarpışmak üzere yerel olarak veya dışından silahlı altına alınan;*

b. *Özellikle şahsi kazanç arzusu ile hasmane davranışlarda yer almak üzere harekete geçirilmiş ve esasında çatışmada yanında yer aldığı veya adına hareket ettiği tarafın silahlı kuvvetlerindeki benzer rütbe ve görevlerde hizmet eden muhariplere ödenmesi vaadinde bulunulan ya da ödenen miktara nazaran daha fazla maddi ödemedede bulunulacağı vaat edilen;*

c. *Çatışmanın tarafı bir devletin vatandaşı olmadığı gibi çatışmanın tarafı bir devlet tarafından kontrol edilen bölgede ikamet etmeyen;*

d. *Çatışmanın tarafı bir devletin silahlı kuvvetlerine mensup olmayan;*

e. *Çatışmanın tarafı olmayan bir devletin silahlı kuvvetlerinin mensubu olarak resmi bir görevde çatışmaya gönderilmiş bir şahıstır.*

2. *Diğer herhangi bir durumda bir paralı asker aynı zamanda:*

²¹³ Nigel D.White, "The privatisation of military and security functions and human rights: comments on the UN Working Group's Draft Convention." *Human Rights Law Review*, C.11, S.1, (2011), 133- 151.

²¹⁴ a.g.m.

²¹⁵ 26 Haziran 1945'de imzalanan “BM Antlaşması” (Charter of United Nations) ile “Paralı Askerlerin Çalıştırılması, Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitimini Yasaklayan BM Sözleşmesi'nin” (International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries) karıştırılmaması için “BM Sözleşmesi” tabiri kullanılmıştır.

²¹⁶ Topal, a.g.m.

a. Yerel olarak veya yurt dışından aşağıdaki amaçlar doğrultusunda kararlaştırılmış şiddet hareketlerine katılmak üzere silahlı altına alınan; i. Bir hükümeti devirmek veya bir devletin anayasal düzenini yıkmak; ii. Bir devletin toprak bütünlüğüne zarar vermek;

b. Dikkate değer bir şahsi kazanç arzusuyla çatışmaya katılmak üzere harekete geçirilmiş ve maddi tazminat vaadi veya ödemesiyle teşvik edilmiş;

c. Şiddet hareketinin yöneltildiği devletin vatandaşı veya mukimi olmayan;

d. Bir devlet tarafından resmi görevle gönderilmeyen ve

e. Şiddet hareketinin gerçekleştirildiği devletin silahlı kuvvetlerinin bir mensubu olmayan bir şahıstır.²¹⁷”

BM Sözleşmesi paralı askerlerin çalıştırılması, kullanılması, finanse edilmesi ve eğitilmesinden kaçınılması için devletlere açık bir yükümlülük dayatmasına rağmen, sözleşmenin uluslararası hukuk açısından uygulanması sınırlıdır. Zira sadece 33 devlet bu sözleşmeyi onaylamıştır ve bu ülkelerden hiçbirisi Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesinden birisi değildir. BM üyesi ülkelerden yalnızca 33 devletin sözleşmeyi onaylamış ve bunların hiçbirinin büyük askeri güce sahip olmaması dikkat çekici görülmektedir. Öte yandan, imzacı devletlerden hiçbirisi paralı askerlerin önemli tedarikçileri veya büyük ÖAŞ’lere ev sahipliği yapan ülkeler değildir. Bu bağlamda, BM Sözleşmesi önemli bir hukuki metin olmasına rağmen uluslararası hukuktaki etkisi sınırlıdır. BM Sözleşmesi, Afrika Sözleşmesi’nden farklı olarak amacına bakılmaksızın paralı askerlik olarak nitelendirilebilecek tüm faaliyetleri yasaklamıştır. Diğer metinlere nazaran daha kapsamlı bir tanımlama yapılan BM Sözleşmesi’nde, ister uluslararası nitelikte olsun ister olmasın bütün uyuşmazlıklara tatbik edilebilecek paralı askerlik faaliyetleri somutlaştırılmış ve iki kategoride ele almıştır.²¹⁸

İlk olarak, Ek 1 No.lu Protokol’de de söz edilen şartların karşılanması yeterli olarak görülmüştür. İkinci olarak ise; silahlı bir eylem veya çatışma şartı aranmaksızın kazanç elde etmek, hükümeti yıkmak veya devletin anayasal düzenini ortadan kaldırmak amacıyla hareket eden eylemler yer alan ücretli kişilerin kullanılması paralı askerlik olarak değerlendirilmiştir. İlave olarak; paralı askerleri kiralayan, finanse eden, eğitim veren ve bu suçları işlemeye teşebbüs edenler için cezai sorumluluğun doğduğu kabul edilmiştir. Ancak bu durumun uygulaması devletlerin iç hukukuna bırakılmıştır.²¹⁹

²¹⁷ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*

²¹⁸ Topal, *a.g.m.*

²¹⁹ Topal, *a.g.m.*

4.1.2. Özel Askeri Şirket Çalışanlarının Hukuki Statüleri

ÖAŞ çalışanlarının paralı asker sayılıp sayılamayacakları yukarıda bahsedilen üç sözleşme kapsamında, onlara verilen hukuki statü bakımından önemlidir.

Öncelikle, ÖAŞ türüne göre, çalışanlarının paralı askerlik koşulunu sağlayıp sağlamayacağına ilişkin değerlendirmeler değişebilecektir. Öte yandan, ÖAŞ'lerin temelde paralı askerlerden farklı oluşumlar olduğu kabul edilmekle birlikte yukarıda bahsedilen sözleşmelerde öngörülen ağır şartlar bakımından paralı askerlik koşulunun gerçekleşmesi oldukça zor görünmektedir. ÖAŞ'ler ile paralı askerler birbirinden farklıdır. Bu şirketlerin, kendi tüzel kişilikleri bulunmakta ve kişisel olarak kâr elde etme amacından farklı olarak bir şirkete bağlı ve düzenli gelir elde eden çalışanları bulunmaktadır.²²⁰ Buna rağmen, ÖAŞ çalışanları paralı askerliğe ilişkin hükümleri sağladıkları takdirde paralı asker olarak nitelendirilebileceklerdir. Ancak paralı askerliğe ilişkin olarak, yukarıda yer verilen düzenlemelerin öngördüğü koşulların ağırlığı, herhangi bir ÖAŞ çalışanının bu statüde değerlendirilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir.²²¹

4.1.2.1. Muharip Statüsü

Uluslararası hukuk genel olarak, sadece kuvvet kullanan veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunan kişilere karşı kuvvet kullanılabileceği ilkesinden yola çıkmaktadır. Bu bağlamda kuvvet kullanan kişiler muharip olarak adlandırılırken, muharip olmayan kişiler silahlı eylemlerin hedefi olmamalıdır. Muharip statüsüne tabi olmanın belli başlı sonuçları, bu statüye sahip olan kişinin meşru savaş eylemlerinden dolayı cezalandırılmaması ve esir düşmesi durumunda savaş esiri statüsünden yararlanmasıdır. Önemle belirtmek gerekir ki, muharip, savaş boyunca gerçekleştirdiği kuvvet kullanma eylemlerinden dolayı, bu eylem uluslararası hukuka aykırı olmadıkça cezalandırılmayacaktır.²²² Ancak gerçekte sivil ve savaşan ayrımının belirlenmesi oldukça karmaşık görülmektedir. Buna rağmen, mevcut düzenlemeler ışığında, ÖAŞ çalışanları açısından bu statünün ele alınması gerekmektedir.

²²⁰ Singer, *a.g.e.*, 84

²²¹ 40 ülke tarafından imzalanmış ve 30'u tarafından kabul edilmiştir. İmzalayanlar Angola, Azerbaycan, Barbados, Belarus, Belçika, Kamerun, Kongo, Kosta Rika, Hırvatistan, Küba, Güney Kıbrıs Cumhuriyeti, Kongo, Gürcistan, Almanya, Gine, İtalya, Liberya, Maldivler, Mali, Moritanya, Moldova, Karadağ, Fas, Yeni Zelanda, Nijerya, Peru, Polonya, Katar, Romanya, Suudi Arabistan, Senegal, Sırbistan, Seyşeller, Surinam, Togo, Türkmenistan, Ukrayna, Uruguay, Özbekistan.

²²² Emre Öktem. "Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları." (İstanbul: Derin Yayınları, 2007), 91.

ÖAŞ çalışanlarının muharip statüsünde olup olmadığının bilinmesi, üç ayrı nedenle gerekli görünmektedir. İlk olarak, muhalif güçler, bu kişilerin meşru askeri hedefler olup olmadığını ve yasal olarak saldırıda bulunup bulunamayacaklarını bileceklerdir. İkinci olarak, ÖAŞ çalışanlarının yasal olarak doğrudan çatışmalara katılıp katılamayacağını bilmesi gerekmektedir. Son olarak ise, ikinci sebep ile bağlantılı olarak, çatışmada yer alan ÖAŞ çalışanlarının bu sebeple yargılanıp yargılanmayacaklarının bilinmesi gerekmektedir.

Muharip statüsüne ilişkin uluslararası hukuk düzenlemeleri “1907 tarihli 4 No.lu Kara Savaşındaki Kanun ve Adetlere İlişkin Lahey Sözleşmesine Ek Yönetmelik, 3 No.lu Cenevre Sözleşmesi ve 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek 1 No.lu Protokol’de” düzenlenmiştir.

Uluslararası silahlı çatışma bağlamında muharip statüsüne ilişkin ilk tanım, 1907 tarihli 4 No.lu Kara Savaşındaki Kanun ve Adetlere İlişkin Lahey Sözleşmesi’nde yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre, muharip tarafların silahlı kuvvetleri “muhariplerden ve muharip olmayanlardan” oluşmaktadır. Bu kişilerin, düşman tarafından ele geçirildiklerinde savaş esiri olarak kabul edileceği ve bu statünün meşru silahlı kuvvetler mensupları ile gerekli şartları taşımaları halinde, milisleri ve gönüllerden oluşan birlikleri de kapsadığı ifade edilmiştir.²²³ Düzenli olmayan birliklerin, normal silahlı kuvvetlerin hak ve ayrıcalıklarına sahip olabilmesi için yerine getirmesi gereken koşullar şunlardır:

- a. Başlarında astlarından sorumlu bir kişinin bulunması,
- b. Sabit ve uzaktan ayırt edilebilir işaret taşımak,
- c. Silahları açıkça taşımak
- d. Harekât sırasında savaş kanun ve teamülleri uymak.²²⁴

Buna göre, milislerin ve gönüllü birliklerinin orduyu veya ordunun bir kısmını oluşturdukları ülkelerde bunlar da ordu terimine dâhildirler.

Muharip statüsüne ilişkin hükümler içeren Cenevre Sözleşmelerine Ek 1 No.lu Protokol’ün, 43. maddesinde, çatışma tarafının silahlı kuvvetlerinin kimlerden oluştuğunu açıklamaktadır. Buna göre, silahlı kuvvetler mensubu “kendisine tabi olanların davranışlarından sorumlu olan, birinin komutası altında iç disipline tabi olan ve davranışları silahlı bir çatışmada uygulanabilen, uluslararası hukuk

²²³ Topal, a.g.m.

²²⁴ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.

kurallarına göre düzenlenen bütün organize silahlı kuvvet, grup ve birimleridir.”²²⁵ Yapılan tanıma göre, muharip kategorisinde olmak için silahlı bir çatışmada taraflardan birine bağlı veya birinin emrinde olmak, silahlı bir grup olmak, emir komuta zinciri içinde yer almak ve iç disiplin sistemine tabi olmak şarttır. Ayrıca 43. madde uyarınca, karşı tarafa bu şahısların silahlı kuvvetler içinde yer aldığı bilgisinin verilmesi zorunlu kılınmıştır.²²⁶

Muharip statüsü için aranan şartlar bakımından, 3 No.lu Cenevre Sözleşmesi’nin 4. maddesindeki düzenleme, 1 No.lu Ek Protokol’e göre biraz daha ayrıntılıdır. Ancak bu düzenlemenin, 1907 Lahey Sözleşmesi’ni takip ettiği ifade edilebilir. Madde metni şu şekildedir:

“Bu sözleşme anlamında harp esirleri, düşman eline düşen ve aşağıdaki kategorilerden biri içinde yer alan şahıslardır:

1. Çatışma tarafının silahlı kuvvetleri mensupları ve bu silahlı kuvvetlerin bir parçası durumundaki milisler ve gönüllü birlikler mensupları:

2. Aşağıdaki şartları karşılamaları kaydıyla, organize direniş hareketleri mensupları da dâhil olmak üzere, ülkeleri işgal altında olsa bile, çatışmanın bir tarafına bağlı olup, söz konusu ülke içinde veya dışında faaliyet gösteren diğer milisler ve gönüllü birliklerin üyeleri:

- a. Astlarından sorumlu bir kişi tarafından komuta edilme;*
- b. Sabit ve uzaktan tanınabilir bir ayırt edici işarete sahip olma;*
- c. Silahları açık bir şekilde taşıma;*
- d. Harekâtı, hukuka ve savaş adetlerine uygun bir şekilde icra etme.*

3. Alıkoyan güç tarafından tanınmayan bir hükümete veya otoriteye sadakatlerini açıkça ifade eden düzenli silahlı kuvvetler mensupları.”²²⁷

Muharip statüsünü belirleyen ana unsurlar; çatışan tarafların silahlı kuvvetlerinin parçası dâhilindeki silahlı birlik veya kuvvetler içinde yer almak, bu kuvvetlerin emir komuta zinciri içinde olması, askerleri sivil şahıslardan ayırt edici bir işarete sahip olmak, silahlarını görünecek şekilde açıkça taşımak ve silahlı çatışma hukukuna riayet etmektir.

Uluslararası düzenlemeler ışığında muharip kişi, silahlı çatışmalara katılma hakkına sahip meşru kişiyi ifade etmektedir. Uluslararası hukukta, bir şahsın devletin silahlı kuvvetlerine dâhil etmesi için yapılması gerekenler belirtilmemiştir. Bu nedenle, bir devletin silahlı kuvvetlerinde dâhil olmak için ihtiyaç duyulan şartları belirleyecek olan devletin iç hukuk düzenlemeleri silahlı kuvvetlere katılmak isteyen şahsın

²²⁵ Ayşe Nur Tütüncü, “İnsancıl Hukuka Girişi”, (İstanbul: Beta Yayınevi, 2012), 85

²²⁶ Topal, *a.g.m.*

²²⁷ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*

iradesidir. Bu kapsamda, *de jure* veya *de facto* yollarla statünün elde edilebileceğini belirtmek gerekmektedir. ÖAŞ çalışanı bir kimse, resmi yollardan bir devletin silahlı kuvvetlerine dâhil edilirse, *de jure* yolla muharip statüsünü kazanmış olacaktır. Resmi yollar söz konusu değilse, ÖAŞ personeli mevcut şartlar çerçevesinde *de facto* olarak muharip statüsünde değerlendirilebilir.²²⁸

ÖAŞ çalışanlarının muharip statüsünü elde edip edemeyecekleri konusu cevaplanması gereken bir sorudur. ÖAŞ çalışanlarının devletler tarafından silahlı kuvvet olarak kabul edilmesine dair hukuki bir engel yoktur. Fakat onların bu şekilde silahlı kuvvetlere dâhil edilmesinin de istisnai bir durum olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca devletle bağın kurulması için, devlet ve şirket arasında imzalanacak sözleşme yeterli olmayacaktır. Bunun için daha önce belirtildiği üzere uluslararası silahlı çatışmanın tarafı olan devlet tarafından çatışmaya doğrudan katılmak için anlaşma yapılmış olması ve daha önce belirtilen dört şartı sağlamaları durumunda muharip statüsünde olmaları mümkün olacaktır. Buna göre, ilk olarak emir komuta zinciri içerisinde ÖAŞ personelinden sorumlu bir şahsın bulunması gerekir. Emir komutayı elinde bulunduran şahsın bir asker olması şart değildir. Belirli ve uzaktan seçilebilen, ayırt edici işarete sahip olmaları konusunda, bu işaretin sivil nüfustan ayırt edilmelerini sağlayacak nitelikte olması yeterlidir. Son olarak, silahlarını görünür şekilde açıkça taşımaları ve silahlı çatışmalar hukuku kurallarını uymaları gerekmektedir. Öngörülen bu şartları taşıdıkları takdirde muharip statüsüne sahip olabilecektir.²²⁹

Muharip statüsüne ilişkin uluslararası düzenlemelerin ÖAŞ çalışanlarına uygulanmasında, somut olayın özellikleri dikkate alınarak, şartların gerçekleşip gerçekleşmediği belirlenecektir. Böyle bir durumda, hangi ÖAŞ çalışanın muharip statüsünde yer alarak meşru hedef olduğu ve hangi ÖAŞ çalışanın sivil statüsünde yer alarak koruma altında olduğu düşman kuvvetlerce bilinemeyebilir. O halde, uluslararası hukuk kurallarının uygulanmasında sıkıntılar ortaya çıkacaktır. Öte yandan, muharip statüsü içinde yer almadığı halde, düşmanca davranışlara katılarak zarar verici faaliyetlerde bulunan ÖAŞ çalışanı “hukuka aykırı muharip” olarak kabul edilecek ve yargılanarak cezalandırılacaktır.²³⁰

²²⁸ Topal, *a.g.m.*

²²⁹ Topal, *a.g.m.*

²³⁰ Topal, *a.g.m.*

4.1.2.2. Muharip Olmayan Statüsü

Muharip olmayanlar statüsü, meşru silahlı kuvvetlerle çalışanların düşman kabul edilebileceğine dair genel kuralın istisnasını oluşturur. Muharip olmayanlar, görevi gereği çatışmalara katılmayan veya silah taşımayan kimseleri kapsamaktadır. Bu bağlamda, muharip olmayanlar silahlı kuvvetlerin üyesi olmakla birlikte, silah kullanma yetkisine sahip olmadıkları için kendilerine “muharip olmayan statüsü” verilmiştir. Ek 1 No.lu Protokol’de, sağlık görevlisi ve din görevlileri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki, Ek 1 No.lu Protokol’de silahlı kuvvetlerde muharip-muharip olmayan ayrımına yer verilmediği halde, tıbbi ve dini personel dışında silahlı kuvvetlere mensup olan herkes muharip statüsünde ele alınmıştır. Askeri destek şirketlerinin sağladığı bazı hizmetlerin, muharip olmayanların yerine getirdiği bazı görevlerle örtüştüğü görülmektedir. Zira bazı ÖAŞ’ler, özellikle eğitim ve destek hizmetlerinin sağlanması konusundaki sözleşmelere imza atmaktadır. Ancak, ÖAŞ çalışanlarının muharip olmayan statüsünde yer almaları karşısında temel bir engel bulunmaktadır. Çünkü ÖAŞ çalışanları silahlı kuvvetlerin resmi üyesi olmadıkları için, muharip veya muharip olmayanlar statüsünde değerlendirilme olasılıkları zorlaşmaktadır.

4.1.2.3. Silahlı Kuvvetlere Refakat Eden Siviller

Silahlı kuvvetlere refakat eden sivil statüsü, Ek 3 No.lu Protokol’de düzenlenmiştir. Buna göre, birlikte hareket ettikleri silahlı kuvvetlerin rızasını alarak bu durumu kanıtlar bir kimlik kartına sahip olmak şartıyla, silahlı kuvvetlere doğrudan dâhil olmayarak;

“Bu kuvvetleri takip eden askeri uçakların sivil mürettebatı, savaş muhabirleri, tedarikçiler, askerlerin istirahatini temine memur birlik veya hizmetlerinin mensupları, silahlı kuvvetlere refakat eden sivillerdir.”²³¹

Silahlı kuvvetlere refakat eden siviller, silahlı kuvvetlerin düşman karşısında daha avantajlı bir konumda bulunmasını sağlamalarına rağmen sivil statüsünde değerlendirilmektedirler. Devletin rızası ile silahlı kuvvetleri destekleyici nitelikte görev üstlenen ÖAŞ çalışanlarının, ilgili devlet tarafından yetkilendirilmeleri ve çatışmalara doğrudan iştirak etmeyen faaliyetlerde bulunmaları durumunda, bu kapsamda değerlendirilebilecekleri sonucuna ulaşmak mümkündür. Gerçekleştirilen faaliyetlerin yemek verme, üslerin inşası ve bakımı gibi destek ve lojistik hizmetleri

²³¹ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e.

ile sınırlı olması durumunda çatışmalara doğrudan katılım olarak görülemeyeceği belirtilmektedir. Dolayısıyla, askeri destek şirketlerinin çalışanlarının silahlı kuvvetlere refakat eden sivil statüsünde değerlendirilebilecekleri ve yakalandıkları takdirde savaş esiri sayılacakları ifade edilmektedir.

Ancak askeri destek şirketi çalışanlarının sağladıkları hizmetler bu kapsamla sınırlı olmalı; savaşa doğrudan katıldıkları şeklinde bir sonuca ulaşılmaması gerekmektedir.²³²

Sonuç olarak, askeri destek hizmeti veren ÖAŞ'lerde çalışan bu kişiler, savaş esiri kabul edilmekle birlikte muharip değildirler. Düşmanca eylemlere katılma hakları bulunmamaktadır. Devlet adına düşmanca eylemlerde bulunması amacıyla yetkilendirilen ÖAŞ çalışanları sivil olarak nitelendirilemeyecektir.

4.1.2.4. Sivil Statüsü

Sivil kişilere ilişkin tanım, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek 1 No.lu Protokol'ün 50. maddesinde yer almaktadır. Bu maddede, sivil tanımının ortaya konulabilmesi amacıyla sivil olmayan kişi kategorileri sayılmıştır. Sivillerin ve sivil halkın tanımını içeren düzenleme şu şekildedir:

"Sivil, 3 No.lu Sözleşmenin madde 4 (A) (1), (2), (3) ve (6)'ıncı paragraflarında ve 1 No.lu Protokol madde 43'te belirtilen kişi kategorilerinden birine girmeyen bir kişidir. Bir kişinin sivil olup olmadığı hususunda tereddüt bulunması halinde söz konusu kişi sivil sayılacaktır. Sivil halk, sivil olan tüm kişilerden oluşur. Sivil halkın içinde sivil tanımına uymayan kişilerin bulunması o halkı sivil niteliğinden mahrum bırakmaz. ²³³"

Bu düzenleme çerçevesinde, silahlı kuvvetlere refakat eden siviller de dâhil olmak üzere, muharip olmayan herkesin sivil sayılacağını belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla, uluslararası hukuk kuralları sivil statüsünü tanımlarken, muharip olmayanlar üzerinden hareket etmektedir. Silahlı çatışmaya doğrudan katılma hakkı sadece muharip sıfatını haiz kişilere aittir. Bu bağlamda, sivillerin silahlı çatışmalara doğrudan katılma hakları yoktur. Düşmanca eylemlere doğrudan katılma hakkı olmayan siviller bu yükümlülüğe uydukları sürece korunurlar. Düşmanca eylemlere doğrudan katılmaları halinde ise, sahip oldukları dokunulmazlığı yitirerek askeri hedef durumuna gelirler.²³⁴

²³² Lindsey Cameron, "International humanitarian law and the regulation of private military companies." *Non-State Actors as Standard Setters: The Erosion of the Public-Private Divide*, (2007).

²³³ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*

²³⁴ Melike Batur Yamaner, *"Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması"*, (İstanbul: Arıkan Yayınevi, 2007), 52.

Sivil kategorisinde yer alan bir kiři dūřmanca eylemlere doğrudan katılırsa sahip olduğu koruma askıya alınır. Böyle bir durumda, kişilerin “hukuka aykırı muharip” olarak kabul edilirler. Hukuka aykırı muharip kavramından iki farklı kategori anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, kural olarak silahlı çatışmalara doğrudan katılma hakkı olmayan sivillerdir. Bu siviller, yakalandıkları takdirde savaş esiri statüsünden yararlanamayacaktır. İkinci ve daha tartışmalı bir kategori ise, muharip oldukları halde, silahlı çatışmaya katıldıkları sırada kendilerini sivil halktan ayırmayan kişilerdir. ÖAř alışanlarının, dūřmanca eylemlere doğrudan katılma yoluyla sivil statüsünün sağladığı korumayı kaybetmeleri mümkündür. Bu nedenle, dūřmanca davranışlara katılmanın ne şekilde gerçekleşeceği ve buna ilişkin ölçütlerin ele alınması gerekmektedir.²³⁵

Dūřmanca davranışlara katılma, doğrudan veya dolaylı şekilde gerçekleşmektedir. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi de bu ayrımı yapmış ve her iki durumu çeşitli örneklerle açıklamıştır. Askeri faaliyetlere katılmak, silah bulundurmak veya kullanmak, dūřmana ait hedeflere yapılan saldırılara katılmak, askeri bilgileri taşımak, cepheye silah taşımak, askeri kuvvetler için istihbarat elemanı veya gözcü olarak görev almak, dūřmanca davranışlara doğrudan katılmak olarak değerlendirilmektedir. Askeri çabalara destek sağlayan faaliyetlerde bulunmak, taraflardan birine mal satmak, yiyecek-içecek ve diğer ihtiyaç maddelerini temin etmek, cepheye olmamak şartı ile silah ve mühimmat taşımak, askeri personelin seçimi ve eğitimi gibi eylemler de dolaylı katılım olarak ifade edilmiştir.²³⁶

Uluslararası Kızılhaç Örgütü, bir eylemin dūřmanca davranışlara doğrudan katılma olarak değerlendirilebilmesi için üç şartın olması gerektiğini vurgulamıştır. Buna göre; eylemler, tarafların askeri hareketlerini ve kapasitesini olumsuz olarak etkilemeli, kiři veya nesnelerde ölüm, yaralanma, imhaya neden olmalıdır. Bir parçası olunan askeri eylemlerde meydana gelen zarar arasında nedensellik ilişkisi olmalı, eylem özel olarak karşı tarafa zarar verme amacıyla planlanmış veya icra edilmiş olmalıdır.²³⁷

ÖAş alışanlarının sivil statüsünde sayılmaları mümkün olmakla birlikte bu statüyü ortadan kaldırarak hukuka aykırı muharip şeklinde nitelendirilmelerine neden olacak

²³⁵ *a.g.e.*,58.

²³⁶ Topal, *a.g.m.*

²³⁷ Topal, *a.g.m.*

düşmanca davranışlara doğrudan katılma şeklindeki eylemlerde bulunmaları ihtimali de yüksektir. Çünkü Ek 1 No.lu Protokol madde 49’da “saldırıları, taarruz ya da müdafaa da bulunulsun, düşmana karşı tüm şiddet eylemlerini ifade eder” şeklinde bir düzenleme yer almaktadır. Buna göre, düşmanca davranışlara doğrudan katılma eylemi sadece taarruz amaçlı hareketleri değil aynı zamanda müdafaa amaçlı hareketleri de kapsamaktadır. Bu düzenleme nedeniyle, güvenlik amacıyla istihdam edilen personelin sadece savunma amacıyla eylemde bulunmaları, onların hukuki durumlarını değiştirmeyecektir.

4.1.3. ÖAŞ Kullanımının Hukuki Mahsurları

Askeri hizmetlerin hızla özelleştirilmeye başlanması ve ÖAŞ’lerin ortaya çıkması ile özellikle yurtdışına ihraç edilen askeri mal ve hizmetlerin kontrol edilebilmesi için gerekli hukuki düzenlemelerin yapılmaması nedeni ile ihtiyaç duyulan yasal çerçeve yeteri kadar oluşturulamamıştır. ÖAŞ’lerin para karşılığında askeri mal ve hizmet arzında bulunmasının yarattığı ve yaratabileceği ciddi sorunlara karşı mevcut düzenlemelerin hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri ile bağlı olmamaları ile yeterli çözümü sunabilecek durumda değildir. Askeri sanayinin küreselleşmesinin de getirmiş olduğu nedenlerden ötürü şirketleri ulusal çapta kontrol etme imkânının bulunmaması; ancak uluslararası normların oluşturulması ile kontrolün mümkün olmasına rağmen, siyasi irade eksikliği yüzünden bu tür gerekli düzenlemeler günümüze kadar yapılabilmiş değildir.

Genel kanının aksine uluslararası hukuk dâhilinde paralı askerlik türü uygulamalara getirilmiş kökten bir yasaklama bulunmamaktadır. Uluslararası hukuk alanında ÖAŞ’lere bir tanımlama ve düzenleme getiren herhangi bir hukuk çalışması mevcut değildir. Bireysel veya geleneksel anlamıyla tanımlanan paralı askerlik uygulamaları için yapılmış olan hukuki tanımlar ÖAŞ’ler açısından uygulanabilirliği ve geçerliliği olmayan hükümlerdir. Bu nedenle özel askeri hizmet sektörü için hukuki boşluk olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Süreç içerisinde ortaya çıkan hukuksuzluklar genelde ulusal iç hukuk sistemlerinin çözümüne bırakılmıştır. Fakat günümüzde küreselleşen ekonomik sistem, uluslararası pazara açılabilen herhangi bir şirketin iç hukukun koyduğu kurallardan kolaylıkla sıyrılabilmesine imkân vermektedir.

Şirketlerin serbest piyasa koşullarında var olmaları ve uluslararası faaliyet göstermeleri, ister istemez şu soruları akla getirmektedir. ÖAŞ ile ulus-devlet ilişkisi

hangi çerçevede kurulacaktır? Eğer A ülkesi F şirketi vasıtasıyla B ülkesine silahlı saldırıda bulunursa kuvvet kullanma hukuku ilkeleri nasıl yerine getirilecektir? İkinci akla gelen soru ÖAŞ ile meşru uluslararası örgütlerin ilişkisidir. A ülkesi F şirketi vasıtasıyla C örgütü unsurlarına silahlı saldırıda bulunursa veya tam tersi gerçekleşirse kuvvet kullanma hukuku ilkeleri nasıl yerine getirilecektir? Bu iki durum içinde meşru kurumları barındırdıkları için, mevcut uluslararası hukuk kurallarına entegre olmaları ve problemin giderilebilmesi daha olası görünebilir. Halen geçerliliğini koruyan BM sisteminde kuvvet kullanılmasına küresel manada nasıl sınırlama getirildiyse ve bu tüm dünya devletlerini ilgilendiriyorsa, yapılacak düzenlemelerle ÖAŞ'ler hukuk normları içerisinde kontrol altına alınabilir. BM Anlaşması ulusal savaşları tam manası ile önleyemese de bir kontrol mekanizması altına alarak azalmasına yardım etmiştir. Aynı şekilde mevcut şartlarda kolay kolay ortadan kalkmayacak gibi duran ÖAŞ'ler de kontrol altına alınabilir.

Güvenlik ihtiyacı sadece devletlere özgü bir ihtiyaç değildir. Asıl soru şu olmalıdır. Sivil toplum kuruluşları, şirketler, ayaklanmacılar, terörist organizasyonlar veya sıradan bireyler ücreti karşılığında ÖAŞ hizmetlerinden yararlanabilirler mi? Bu durum hukuki midir? Mevcut ekonomik sistem içerisinde bu karmaşık durumu uluslararası hukuk açısından takip etmek gerçekten çok zordur. Bu iş genellikle iç hukuk sistemine bırakılmıştır. Fakat uluslararası hale gelen sermaye bu durumun iç hukuk tarafından takip edilmesine engel olmaktadır.

Ulusal hukuk rejimlerinde sadece birkaç ülke konuyla ilgili hukuki düzenlemeler geliştirmiştir. Güney Afrika, ABD ve İngiltere ile Almanya gibi bazı Avrupa ülkeleri haricinde konuyu kapsamlı olarak ele alan ülke bulunmamaktadır.

Güney Afrika, konuyla ilgili en kapsamlı iç hukuk düzenlemelerini yaparak askeri mal ve hizmet satışının denetlemesi yönünde önemli adımlar atan ülkelerin başında gelmektedir. Afrika Ulusal Konsey hükümetinin *Executive Outcomes* başta olmak üzere diğer ÖAŞ'lerle yaşadığı sorunlar ve şirketlerin *Apartheid*²³⁸ döneminden arta kalan askeri personele geniş iş olanakları sunmaları Güney Afrika'daki girişimin temel nedenidir. 1999 yılında yürürlüğe giren yasa ile daha önce sadece Güney Afrika Silahlı Kuvvetleri üyelerinin özel askerlik hizmeti vermesi yasaklanırken, yeni çıkarılan yasa ile ülkenin ister vatandaşı olsun ister olmasın, her kurum ve

²³⁸ 1948 - 1994 yılları arasında Güney Afrika Cumhuriyeti'nde resmî devlet politikası olarak uygulanan ve ırksal ayrımcılığı savunan sistemdir.

herkes için yasaklanmıştır. Çıkarılan yasada “yabancı askeri yardım” kapsamına değerlendirilecek hizmetler tanımlanıp ayrıştırılırken, kişilerin özel şirketlerce askeri faaliyetlerde kullanılmak üzere silahaltına alınması, eğitilmesi ve kullanılması yasaklanmıştır.

ÖAŞ’lerin artan faaliyetleri üzerine ortaya çıkan sorunlar ve mevcut hukuki boşluklardan sorunların çözümsüz kalması, sektöre genel olarak belli kontrol mekanizmaları dâhilinde denetlenmesinin gerektiği açıkça anlaşılmış, konu üzerindeki tartışmalar da giderek hararetlenmiştir. Singer, ÖAŞ’lerin denetim altına alınması konusunda küreselleşme yeteneklerine dikkat çekerek ulusal düzenlemelerden ziyade uluslararası bir bakış açısı ile konunun ele alınması gerektiğini belirtmektedir.²³⁹

Singer’a göre BM’nin öncülüğünde ve Genel Sekreter’in başkanlığında “Paralı Askerlik ile ilgili Özel Raportörü” sıfatıyla uluslararası kamuoyunun çeşitli kesimleri bir araya gelmelidir. Hükümet temsilcileri, sivil toplum örgütler, akademisyenler ve şirketlerin temsilcilerinin oluşturacağı bu grup sektörün geneline yönelik bir düzenleme sistemi oluşturmalıdır. Ayrıca yapılan sözleşmeler yine bu tür uluslararası bir grup tarafından incelenerek, sözleşme hükümlerinin ihlal edildiğine kanaat getirilirse, uluslararası yargılama yetkisine sahip mahkemeler sorunun çözümünde yetkili kılınmalıdır. Singer ÖAŞ’lerin kontrol edilmesi için çeşitli önerilerde bulunurken, sektörün kendi kendini düzenleyici kurallar koymasının da çokça tartışılmasına rağmen bir çözüm sağlayamadığını ifade etmektedir. Singer’a göre hukukun gri alanlarında faaliyet gösteren sektör, yakın gelecekte de bu şekilde işlemeye devam edecektir.²⁴⁰

Özetle, ÖAŞ’lerin sözleşme hükümlerini yerine getirip getirmediğini denetlemek, faaliyetlerinde kamusal hesap verebilirliğin sağlanıp, demokratik ilkelere uygun bir şekilde şeffaflığı sağlayacak mekanizmalar getirilmesi ve şirketlerin yaptıkları hukuki veya insan hakları ihlalleri karşısında konun soruşturulup cezalandırılmalarını sağlayacak bağlayıcı mahkemelerin oluşturulması gerekmektedir. Fakat gerekenlerin yapılmasının mevcut şartlar altında yapılabilmesi yakın bir gelecekte mümkün görünmemektedir. Uluslararası bir çalışmanın ürünü olmayacak düzenlemelerin de istenilen sonuçları sağlamaya yeterli olamayacağı açıktır.

²³⁹ Singer, a.g.e., 198.

²⁴⁰ Singer, a.g.e., 201.

Silahlı çatışmalar esnasında bütün aktörleri belirli statüler altına sokmak suretiyle davranışlarını düzenleyen oldukça karmaşık ve devletleri esas alan bir silahlı çatışmalar hukuku kuralları sistemi bulunmaktadır. On dokuzuncu yüzyıl sonu, yirminci yüzyıl başında ortaya çıkan silahlı çatışmalar hukukunun, günümüzdeki özel sektör kaynaklı askeri hizmetlere tatbik edilememektedir.

ÖAŞ'lerin askeri harekât için arz ettiği öneme paralel olarak silahlı çatışmalar hukukunda en uygun statü altına alınmaları en uyumlu yaklaşım olacaktır.

Geleneksel ordulardaki davranışlardan sorumlu olan askerler ile ÖAŞ çalışanları arasındaki temel farklılıklar savaş alanlarında kendini daha çok göstermektedir. ÖAŞ'ler her ne kadar şirketlerin belirlediği kurallara tabi olsalar da, askeri hiyerarşinin getirdiği emir komuta zincirinin bir hayli uzağındadırlar. Eski askerlerden oluşsalar bile savaş alanındaki risk arttığında güvenilir olmanın dışına çıkabilmektedirler. ÖAŞ'leri uluslararası düzeyde bağlayan hukuki kurallar bulunmaması nedeniyle çatışma esnasında veya yüksek stresli durumlarda personelin fevri hatta vahşi davranmasına neden olabilmektedir.²⁴¹

ÖAŞ'leri sıradan birer şirket gibi değerlendirdiğimizde mesai saatleri içerisinde profesyonel bir asker gibi davranan ÖAŞ çalışanları, mesai sonrasında sivil şahıs durumuna geçmektedirler. Bu, durumu karmaşık hale getirmektedir. Haliyle ilk akla gelen problem ÖAŞ çalışanlarına mesai saati içinde savaş hukuku, dışında ise başka bir hukuk kuralının mı uygulanacağıdır.

Özetlenecek olursa, ÖAŞ hem kurumsal olarak hem de çalışanları olarak savaşan ve savaşmayanlar arasındaki “gri alanda” bulunmaktadır. Yasal boşluklar sadece devletler ve orduları için değil, ÖAŞ'ler içinde sorun oluşturmaktadır. Örneğin yüzlerce Iraklı militanın ABD'nin Necef'teki karargâhına saldırdığında karargâhı korumakla görevli ÖAŞ'lerin yardımına Koalisyon Güçlerinden hiç kimse yardıma gelmemiş ve bu sebeple birçok ÖAŞ çalışanı ölmüştür.

4.1.4. ÖAŞ Kullanımındaki Hukuki Tedbirler

ÖAŞ kullanımını belirli standartlar altında toplayarak bu alandaki en kapsamlı düzenlemeden birini yapan ülke ABD'dir. ABD bu faaliyetleri adeta bir dış politika aracına dönüştürmüştür. Çıkardığı yasalar ile ÖAŞ'lerin kontrolünü eline almıştır. ABD şirketleri; Kongre ve Devlet Bakanlığı tarafından hazırlanan ilgili yasalarla

²⁴¹ Singer, a.g.e., 204.

düzenlemiştir. Bu yasalar Amerikan savunma teknolojisi ve savunma hizmetlerinin ihracatının düzenlenmesine yönelik daha kapsamlı bir programın parçasıdır. Bunun en önemli ayağı 1968 yılında yürürlüğe giren “Silah İhracını Kontrol Yasası (AECA)”²⁴² Bu yasa uyarınca Başkan “dünya barışı ile güvenliğinin ve ABD dış politikasının” sağlanabilmesi için yetkili kılınmıştır. 1980 sonrasında bir takım şirketlerin ABD hükümetinin iyi ilişkiler içerisinde olmadığı ülkelere çeşitli kişilere askeri eğitim verildiğinin fark edilmesinin üzerine yasa üzerinde çeşitli değişiklikler yapılmıştır.²⁴³

AECA ile ABD dışına yapılacak tüm silah satışları ve askeri içeriğe sahip hizmetler devletin kontrolü altına alınmış ve detaylar ABD Dışişleri Bakanlığı’nın "Uluslararası Silah Transferi Yönetmeliği (ITAR)”²⁴⁴ ile ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu yönetmelik ÖAŞ faaliyetlerinin de kontrol altına alınmasına imkân vermektedir.²⁴⁵

Yasa ABD Başkanı’na tüm savunma araçlarını ve savunma hizmetlerini belirleyerek “Birleşik Devletler Askeri Teçhizat Listesi” kapsamına almasına olanak veren düzenlemeleri yapacak yetkiyi vermektedir. Bu listede yer alan mal ve hizmetleri üreten, ihraç veya ithal eden herhangi bir kişi veya kuruluş ABD hükümetinden lisans almak zorundadır. Askeri eğitim faaliyetlerini de içeren savunma hizmetleri, tıpkı ABD yapımı bir silah gibi değerlendirilmekte ve ABD hukuku tarafından, ülke dışına hizmet vermesi kontrol altına alınmıştır. Kanunlar ABD’li ÖAŞ’lerin devletin çıkarlarına ters düşecek bir şey yapamayacakları şekilde düzenlenmiş, üstelik ABD’nin elini güçlendiren bir politik araca dönüşmelerini sağlamıştır.²⁴⁶

Green Paper’da ÖAŞ’lerin hukuki olarak düzenlenmesi için öncelikle lisans verilerek şirketlerin kayıt altına alınmasını, ÖAŞ’lere lisans verilmesini ve oto kontrol mekanizmasının kurularak hukuki zeminin oluşturulmasını tavsiye etmiştir.

Sektörün oto kontrol ile düzenlenme çabaları ilk olarak ABD ve İngiltere’de kendisini göstermiştir. Uluslararası ÖAŞ sektörünün kendi kendine örgütlenmek üzere kurduğu kuruluşları daha önce bahsetmiştik. ABD’de ISOA ve İngiltere’deki BAPSC öne çıkan kuruluşlardır. Kuruluşlar, sektörün davranış ilkelerini belirlemek

²⁴² Arms Export Control Act

²⁴³ Singer, a.g.e., 210.

²⁴⁴ International Traffic in Arms Regulations

²⁴⁵ Singer, a.g.e., 212.

²⁴⁶ Singer, a.g.e., 212.

üzere; insan hakları, ÖAŞ'lerin şeffaflığı, silahların ticareti ve etik kurallar ile ilgili standartları sağlamaya çalışmaktadır. Bu kuruluşlar ile ÖAŞ sektörünü tamamen kontrol altına almak tabii ki mümkün görünmemektedir. Fakat bu girişimler, şirketlerin denetlenmesinde ve belirli normlar çerçevesinde hareket etmesinde zorlayıcı bir faktör olmaktadır.

Uluslararası düzeydeki en önemli girişim "İsviçre İnisiyatifi" olarak da isimlendirilen "Montreux Dokümanı"dır." Bu belge 2008 yılında, İsviçre'nin ve Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün girişimleri ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin de katılımıyla toplam 42 devlet tarafından hazırlanarak imzalanmıştır. Doküman, ÖAŞ'ler için uluslararası hukuka ait yükümlülükler oluşturmak için değil, mevcut olan insani hukuk kurallarına yönelik olarak; devletlerin ÖAŞ'ler ile ilişkilerini düzenlemeyi amaçlamaktadır. Montreux Dokümanı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, ÖAŞ kullanan devletlere, ÖAŞ konuşlandırılan devletlere, şirketlerin ticari kayıtlı olduğu devletlere, ÖAŞ'lere ve ÖAŞ çalışanlarına hukuki yükümlülükler dile getirilmektedir. İkinci bölümde ise, ÖAŞ ile olan ilişkilerde çeşitli tavsiyede bulunmaktadır. Bütün belgede vurgulanan ortak tema uluslararası insani hukuk kurallarına uyma gerekliliğidir.²⁴⁷

Belge ayrıca şirketlerin ihale süreçlerinin de şeffaflık içinde yapılmasını ve ilgili tüm bilgilerin kamuya açık olmasını istemektedir. Ayrıca ihalenin en az fiyatı veren değil istenilen kriterleri karşılayabilecek şirketlere verilmesini istemektedir. Bu çerçevede ÖAŞ'lerin ve çalışanlarının geçmişte rüşvet, yolsuzluk, kaçakçılık, cinsel taciz ve tecavüz gibi suçlara ve uluslararası insani hukuka aykırılık yapmadıklarını belgelemeleri istenmektedir. Silah kullanımına meşru müdafaa veya üçüncü kişilerin korunması gerektiğinde başvurulması tavsiye edilmektedir.

Montreux Dokümanı'na genel olarak bakıldığında, devletler ve ÖAŞ'ler için açıkça düzenlenmiş tavsiyeler bulunmaktadır. Bu girişimin ileriki zamanlarda daha da gelişmesi ile birlikte ÖAŞ kullanımı ile ilgili çoğu soru işaretinin yavaş yavaş açıklığa kavuşacağı ileri sürülebilir.

²⁴⁷ "Montreux Document", "https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf [Erişim Tarihi: 04.08.2019].

4.2. Askeri Konular

Clausewitz'in tanımıyla savaşın sisi ve sürtünme, savaş alanlarındaki hem sistematik hem de tesadüfen gerçekleşebilen olayları temsil eder ve bu durum muharebe sahasının dinamiklerini bütüncül olarak açıklama çabasını bir hayli zorlaştırır. Bu nedenle askeri bir organizasyonun fayda ve mahsurlarını değerlendirirken, yapılan değerlendirme konunun belirli taraflarını içerirken, bazı yönlerini de dışarıda bırakabilir. Bu da fayda ve mahsurları doğrudan ele almamızı zorlaştırır. Askeri harekât üzerinde etkisi bulunan teknoloji, ekonomi, sosyoloji, psikoloji ve coğrafya gibi birçok olguya kendine has açıklama getirmemiz gerekebilir. Bunu aşabilmek için örnek olayları kendi şartları içerisinde değerlendirmeye almak daha faydalı olacaktır.

4.2.1. ÖAŞ Kullanımının Askeri Alandaki Mahsurları

Thomas C. Bruneau ve Florina Christiana Matei, demokrasilerdeki sivil-asker ilişkisini değerlendirdikleri çalışmalarında, askeri birimlerin değerlendirilmesini üç başlık altında incelemişlerdir: “Kontrol, etkinlik ve verimlilik.” Güvenlik mekanizmalarını ise askerler, polisler ve istihbarat servisleri olarak sınıflandırılmıştır. Devletler bu üç mekanizma üzerinde açık ve net bir şekilde yetki sahibi olmalıdır. ÖAŞ'ler ise bu üçlü mekanizmaya ilave olarak ortaya çıkan yeni bir sınıf olarak tanımlanmaktadır.²⁴⁸

Kontrol; kurumun yapısının etik, mesleki ve hukuki değerlere denetlenmesi olarak tanımlanabilir. Kontrolü gerçekleştirecek kişiler kurumun kendi yetkilileri, parlamento, bakanlıklar ve sivil kuruluşlar olabilir. Kontrol sürecinde faaliyetlerin “gözetimi” çok büyük önem taşımaktadır. Gözetim ile kastedilen; faaliyetlerinin icrası esnasında güvenlik görevlilerinin hizmetlerinin uygun şekilde yerine getirip getirmediğinin izlenmesidir. Gözetim; yasal kurumlar, medya kuruluşları, STK gibi kuruluşlar ile yapılır. Son dönemlerde teknolojinin hızlı gelişimi ve sosyal medyanın sağladığı yetenekler ile gözetim imkânları daha geniş bir taban yayılmış ve şeffaflık artmıştır.²⁴⁹

Etkinliğin gözlenmesi ve verimliliğin ölçülebilmesi bu üçlemenin en zor kısmıdır. Klasik bir şirkette; ekonominin temel mantığı olan yatırım-fayda ilişkisinin sivil-

²⁴⁸ T.C. Bruneau ve C.F. Matei, “Towards a new conceptualization of democratization and civil-military relations” *Democratization*, (2008), C.15, S.5, 909-929.

²⁴⁹ a.g.m. 909-929.

asker işbirliği süreçlerine uygulanması çok zordur. Askeri faaliyetlerle üretilen güvenlik olgusunun değerini ekonomik mantıkla ölçmek doğru sonuç vermez. Hükümetler, ÖAŞ'lere yapılan ödemeler ile anlaşma şartlarında bulunan hizmetlerin yerine getirilmesi arasındaki verimliliği değerlendirmek zorundadırlar. ÖAŞ'lerin verdiği hizmetler de ordularınki kadar karmaşık olsa da, hükümetler her aşamada şirketlerin verimliliğini değerlendirmesi gereklidir. Güvenlik hizmetinin karmaşık yapısı, bu verimliliğin ölçülmesini zorlaştırmaktadır.²⁵⁰

Yapılan değerlendirmedeki en büyük problemlerden biri de ÖAŞ'lerin çok uluslu yapısıdır. Yapılacak değerlendirmeler ulusal ve uluslararası olacak şekilde iki boyutta yapılmalıdır. Ulusal değerlendirmeler daha kolay yapılabilenken, uluslararası değerlendirmenin uygulamaya konulması için hâlihazırda var olan uluslararası normlar yeterli değildir. ÖAŞ'lerin icra ettikleri faaliyetlerin büyük çoğunluğu düzenli ordular ile iç içe geçmiştir. Örneğin, kritik bir konvoyun emniyeti ile görevlendirilen bir ÖAŞ'nin faaliyeti, hizmet verdiği askerler ile o kadar kaynaşmıştır ki, etkinlik ve verimlilikteki yaşanan eksikliğin ÖAŞ nedeniyle mi yoksa askerlerden dolayı mı kaynaklandığı ölçülememektedir. ÖAŞ çalışanları ve yöneticilerinin büyük bir çoğunluğu daha önce orduda görev yapan personeldir ve ordu mensuplarıyla ilişkileri devam etmektedir. Bu bağ sözleşme şartlarını denetleyecek yetkililere kadar uzanmaktadır. Bu ilişkiler, ÖAŞ etkili bir kontrol mekanizmasının oluşmasına engel olabilir.²⁵¹

Farklı bir açıdan değerlendirdiğimizde; muharebe sahasının öngörülemez dinamikleri, verimli bir kontrol mekanizmasının oluşturulmasını engelleyebilmektedir. Çatışma bölgesindeki angajman kuralları, düşman ve dost unsurların taktik seviyede gerçekleştirebileceği sonsuz hamle sayısı, askeri faaliyetlerin sözleşmelerle sınırlandırılmasına engel olabilir. Bu durum sözleşmede öngörülmeyen yeni ihtiyaçların doğmasına ve hizmetin aksamasına neden olabilir.

ÖAŞ'in icraatlarının, sözleşme imzaladıkları ülkenin hedefleri ve uygulamaları ile örtüşmesi, demokratik sistemler için gerekli bir unsurdur. ÖAŞ'lerin de meşru güvenlik yapılanmaları gibi kontrol altında tutulması gerekmektedir. Bu mekanizmayı kurarken karşılaşılan en büyük sorunlardan biri de yapılan sözleşmelerdeki eksikliklerdir. Devlet adına sözleşmeyi imzalayan yetkililerin, ÖAŞ hizmetlerinin en

²⁵⁰ a.g.m. 909-929.

²⁵¹ a.g.m. 909-929.

ince ayrıntısına kadar planlamalıdır. Tecrübe ve bilgi eksikliği nedeniyle yapılan hatalar, sahadaki sorunların temelini oluşturmaktadır. ÖAŞ'ler en az emekle en çok parayı kazanmaya çalışmaktadırlar. Sözleşme ise kurulan ilişkinin esaslarını belirleme konusundaki en önemli ve bağlayıcı düzenlemedir.

Terry kontrol, etkinlik ve verimlilik mekanizmasına benzer şekilde yola çıkarak ÖAŞ ile yapılan sözleşmeleri üç aşamada incelemektedir. Bunlar “sözleşme yapılacak şirketin seçimi, sözleşme ve icra, kontrol-gözetim ve değerlendirmedir.”²⁵²

Terry'e göre sözleşme aşamaları içerisindeki en kritik süreç “kontrol ve gözetim” sürecidir. Özellikle muharebe sahasında veya muharebe sahasının yakınında hizmet veren ÖAŞ'lerin kimin tarafından denetleneceği problem yaratmaktadır. ÖAŞ'ler sadece sözleşme şartlarının icrası değil aynı zamanda sözleşme gereği icra edilen hizmetler sırasında suç işlenmesinin engellenmesi, sözleşme yapan ülkenin de sorumluluğudur. Yani şirketler anlaşma yaptıkları ülkenin yetkilendirmesi ile bu hizmetleri vermekte ve karşılaşılan hukuk dışı durumlarda, sözleşme yapılan ülkeyi muhatap almaktadır. Örneğin ABD Savunma Bakanlığı, şirketlerin ve çalışanlarının kontrolü konusunda ABD Merkezi Kuvvetler Komutanlığı'na ve sahada görev alan her seviyedeki ABD'li birlik komutanına bu sorumluluğu vermektedir.²⁵³

ÖAŞ faaliyetlerinin diğer bir karakteristik özelliği de; sözleşme imzalayan devletler ve uluslararası kuruluşlar dışında, çokuluslu bir şirket veya bir şahısın adına da hizmet verebiliyor olmalarıdır. Teorik olarak ÖAŞ çalışanları, sözleşme kurallarına, faaliyet gösterdikleri ülkenin kanunlarına, uluslararası hukuk kurallarına ve şirket çalışanlarının kendi ülkelerinin kanunlarına uymak zorundadırlar. Fakat değişik analiz seviyelerinde ve birbirinden farklı alanlardaki hukuk kurallarına uymak hem şirketler hem de çalışanları bakımından birçok soruna neden olabilmektedir.²⁵⁴

ÖAŞ'lerin kapasitesi ve özellikleri konusundaki belirsizlik nedeniyle yapılan yanlış değerlendirme ve seçimler başka bir problem sahasını oluşturmaktadır. Bir ÖAŞ'nin asıl gayesinin ekonomik fayda kazanmak olması, ÖAŞ'yi şirketin ve çalışanların özelliklerini olduğundan farklı göstermeye itebilir. Bu nedenle sözleşme imzalanmadan önce, şirket ve çalışanlarının imkân ve kabiliyetlerini tarafsız olarak değerlendirebilecek mekanizmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Şirket ve çalışanları etkin

²⁵² J.P. Terry, “Privatizing defense support operations: the need to improve DoD's oversight and management” *Armed Forces & Society*, (2010), C.36 S.4, 660-670.

²⁵³ Terry, *a.g.m.*

²⁵⁴ Terry, *a.g.m.*

bir kontrolün mekanizması tesis edilmediği takdirde, daha az emek harcayarak da aynı parayı kazanacaklarını fark ederlerse daha az ve verimsiz çalışabilirler. Ulusal güvenlik kurumlarının çalışmalarında vatan sevgisi ve göreve bağlılık gibi etik kurallar, hiyerarşik kontrol ve çalışanların kariyer hedefleri gibi hususlar motivasyon aracı olabilirken, ÖAŞ çalışanları için bu hususlar çok da önemli olmayabilmektedir.²⁵⁵

Şirketler en nihayetinde serbest piyasa koşullarında kârını arttırmaya çalışan ve en büyük hedefi kâr etmek olan kurumlardır. ÖAŞ'ler de etkin bir denetleme mekanizması kurulmadığı takdirde kendisine iş güvencesi yaratacak ortamı kendine hazırlayabilir. Özellikle muharebeye doğrudan katılan ÖAŞ'ler elle tutulur ürünler ortaya koymamaktadır. Ürettikleri olgu güvenlidir. Güvenlik kavramı da doğası gereği karmaşık bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla ÖAŞ yüklendiği işi kasten sonuçlandırmayabilir. Anlaşma karşılığında sağladığı hizmeti öyle kurgular ki, anlaşma süresi dolduktan sonra tekrar güvenlik ihtiyacı ortaya çıkabilir ve yeniden ÖAŞ'ye ihtiyaç duyulabilir.

Diğer bir husus da ÖAŞ'lerin ordulardan daha ucuz maliyetle faaliyet gösterdikleri söylemidir. ÖAŞ'lerin verdiği hizmetlerin daha ucuz ve daha etkin olduğunu ortaya koyan etkili bir çalışma yoktur. ÖAŞ'ler ABD'de "Bilgi Edinme Yasası" kapsamı dışındadırlar. 1998-2003 yılları arasında ABD hükümeti ile ÖAŞ'ler arasında yapılan sözleşmelerin yalnızca %40'ı kamuoyuna sunulmuştur. Bu sebeple ÖAŞ ile ulusal güvenlik kurumlarının faaliyetlerinin ekonomik açıdan karşılaştırılması sağlıklı olmayacaktır.²⁵⁶ ABD Kongresi Savunma Komitesi'nin konuyla ilgili raporu bu sorunu açıkça ortaya koymuştur. Rapora göre, Blackwater şirketi, bir çalışanı için günlük 1222 dolar, yıllık ise yaklaşık 400.000 dolar ücret almaktadır. Bu rakam, bir ordu personeli için harcananın çok üzerindedir. ABD askerinin yemek, barınma vb. hizmetler ve maaş dâhil maliyeti yıllık 50.000 dolar ile 70.000 dolar aralığındadır. Bu açıdan bakıldığında ABD; aynı işi yapacak bir ÖAŞ çalışanına kat ve kat fazla ödeme yapmaktadır. Genel olarak, özelleştirmenin kamu harcamalarında tasarruf

²⁵⁵ P.D. Feaver. "Armed servants: a.g.ency, oversight and civil military relations," (Cambridge. MA: Harvard University Press, 2003)

²⁵⁶ M. Gürçan ve N. Özpınar, "Who let the dogs out?" *Dynamics of Asymmetric Conflict*, (2009). C.2 S.3, 143-171.

sağladığı ve verimi arttırdığı düşünülse de bu durum ÖAŞ sektörü için geçerli görünmemektedir.²⁵⁷

ÖAŞ ile meşru ordular arasındaki bu fiyat dengesizliğinin neden olabileceği başka bir problem sahası daha vardır. ÖAŞ'lerin sağladığı iş imkânları; ülkenin resmi güvenlik birimlerine nazaran daha yüksek maaşlı ve daha gelişmiş olursa resmi güvenlik birimlerine zarar verebilir. Yetenekli ve tecrübe sahibi personel, ÖAŞ'lerin daha iyi maaş vermesi neticesinde, resmi kurumlardan ayrılarak ÖAŞ'leri tercih edebilir. Türkiye'de bu durum ÖAŞ alanında olmasa da ticari havacılık alanında sıklıkla yaşanmaktadır. Uzun yıllar büyük emeklerle yetiştirilen savaş pilotları, ticari havacılık sektörünün maaşları daha iyi olduğu için bu sektöre geçiş yapabilmektedir.

Batı toplumlarında zorunlu askerlikten profesyonel askerliğe geçiş belirli bir süreçte yayılmıştır. Bu ülkelerde profesyonel askerlik kültürü oluştuğu için ÖAŞ daha kolay kabullenilir ve normal karşılanır bir hal almıştır. Diğer taraftan tamamen profesyonel askerlerden oluşan birliklerin toplum nezdinde nasıl algılanacağı endişe konusu olabilir. ÖAŞ tam profesyonel ordu çıkaran toplumların bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Bazı ülkeler geçmişten getirdiği gelenekleri neticesinde bu duruma yatkın olmayabilir. Askerlik yemini ve ülkeye hizmet gibi kültürel kodların duygusal ve toplumsal boyutu vardır. Güvenlik kavramını merkeziyetçi bir şekilde, geçmiş yüzyılın paradigması ile algılayan toplumlar; ÖAŞ'leri salt paralı askerler olarak görebilirler. Dolayısıyla, bu durum üzerinde dikkatle durulmalı ve ÖAŞ'nin hangi gerekçelerle kullanıldığı şeffaf şekilde ortaya konulmalıdır.

Olumsuzluk oluşturabilecek diğer bir husus da orduların bazı iş alanlarından vazgeçip bunu şirketlere devretmesidir. Bu durum özellikle lojistik alanında sıkça gözlenmektedir. Bu durum orduların bazı yeteneklerinin zayıflamasına veya tamamen yok olmasına neden olabilir. Eğer şirketler bu hizmetleri bir sebepten vermek istemezlerse (yüksek risk, düşük kar oranı vb.) ordular gelecekte zora düşebilir. Acil bir durumda güvenlik ihtiyacı hâsıl olan alanda süratli reaksiyon gösteremeyecektir. Başka bir şekilde bir ÖAŞ saldırıya maruz kaldığında veya verdiği hizmetten kar elde edemez hale geldiğinde de anlaşmadan tek taraflı olarak çekilebilir. ÖAŞ çalışanları veya şirket yapılan anlaşmadan bir anda çekilirse, birçok hizmetini ÖAŞ'lere devreden ordular zorluk yaşayabilirler. ÖAŞ'lerin giderek artan kullanımı bu riski arttırmaktadır. Uzun süreli stratejik hedeflere ulaşmak için risk

²⁵⁷ Gürçan ve Özpinar, *a.g.m.*

oluşturmaktadır. Tam tersine, bir şirketin yüksek teknoloji içeren konularda veya belli hizmetlerde tekel hale gelmesi, ÖAŞ'lere bağımlı olunması ihtimalini ortaya çıkarabilir. Bu durum müşterinin şirkete bağımlı hale gelmesine neden olabilir ve bu yüzden şirket müşterisini kolayca manipüle eder hale gelebilir.

ÖAŞ çalışanları bildiğimiz manadaki askeri emir komuta zincirine bağlı değildir. Onları bağlayan tek şey şirket ile yaptıkları sözleşmedir. Bu durum silahlı çatışma hukukunun uygulanmasını zorlaştırmasının yanında emir komuta, kontrol ve meşru güvenlik güçleri ile koordinasyon sıkıntısına da sebep olabilir. Bu durum ÖAŞ çalışanına her zaman bir çıkış kapısı bırakmaktadır.

Savaşlar yaşanmaya devam ettikçe askeri uzmanlığa olan ihtiyaçta sürecektir. Ancak devlet özel askeri piyasayı kontrol etmeli ve mutlaka sınırlandırıcı tedbirler almalıdır. Aksi takdirde bu sektör yeni sorunların kaynağı haline dönüşebilir.

4.2.2. ÖAŞ Kullanımının Askeri Alandaki Faydaları

Nijerya'da boy gösteren Boko Haram terör örgütü, 2005 yılından beri 20.000 kişinin ölümüne ve 1.6 milyon insanın zorunlu göçüne neden olmuştur. Nijerya'nın kuzeyinde, Belçika büyüklüğündeki bir toprak parçasına uzun bir süre hükmetmiştir. Hükümetin ve ordunun yaşadığı çöküntü nedeniyle, örgüte uzun yıllar üstünlük sağlanamamıştır. Ordu daha önce yaşanan darbe girişimlerinin yarattığı güvensiz ortam ve yolsuzluklar nedeniyle neredeyse işlemez hale gelmiş, örgüt Nijerya ordusuna dahi sızmıştır. Nijerya ordusu örgütle mücadelesinde kullanmak üzere yüksek teknoloji ürünü silahlara sahip olmasına rağmen, bunları kullanma ve devamlılığını sağlama konusunda uzun süre başarısız olmuştur. Bu gidişat 2014 yılında Nijerya hükümetinin ÖAŞ'ler ile anlaşılmasına kadar devam etmiştir. Durum 2015 yılından itibaren ise Boko Haram'ın lehine dönmüş, örgüt küçük bir alana sıkıştırılmış ve örgütün elindeki rehinelere çoğu kurtarılmıştır. ÖAŞ'lerin Nijerya ordusunu eğitmesi neticesinde kısa sürede üstünlük ele geçirilmiştir.²⁵⁸

Benzer birçok örnekte görüldüğü üzere ÖAŞ kullanımı tüm dünyada giderek normalleşmeye başlamıştır. ÖAŞ'ler; BM'den NATO'ya, gelişmiş devletlerden zayıf devletlere kadar birçok aktörün ihtiyaçlarını karşılar hale gelmişlerdir. BM'nin misyonlarında güvenliği sağlamak için ÖAŞ'ler ile anlaşması, Montreux

²⁵⁸ Caroline Varin "Turning the Tides of War: The Impact of Private Military and Security Companies On Nigeria's Counterinsurgency Against Boko Haram" *African Security Review* S.42, 1-14.

Dokümanı'na imza atan ülkeler içerisinde 25 NATO üyesi²⁵⁹ ülkesinin bulunması bunun en güzel örneğidir.²⁶⁰

ÖAŞ'lere dair yapılan akademik çalışmalar genellikle eleştirel niteliktedir. Sıklıkla tarihteki paralı askerlik örnekleri ile kıyaslanmış ve özellikle hukuki konularda ağır olarak eleştirilmiştir. ÖAŞ'lerin neoliberal ekonomi çerçevesinde sadece ekonomik çıkarları peşinde koşan, ulus-devletlerin çıkarlarını kendi çıkarlarının arkasına koyan ve çoğu zaman bu çıkarları da umursamayan, kanunları sürekli ihlal eden bir yapı olarak betimlemektedirler. ÖAŞ üzerine çalışan Deborah Avant, ÖAŞ'lerin kiralık askerlerden farklı bir olgu olduğunu, onların para karşılığı her şeyi yapan kişiler olmadıklarını belirtmiştir. Bu şirketlerin piyasada bir yere sahip olmak istediklerini ve bu yüzden hizmetlerinde ciddi davrandıklarını ifade etmiştir.²⁶¹ ÖAŞ'ler ile serbest olarak çalışan paralı askerler arasında çok fazla fark bulunmaktadır. Paralı askerliğin bağlantılarını belirlemek ve tarif etmek neredeyse imkânsızken, ÖAŞ'nin elle tutulur bir organizasyon yapısı vardır. ÖAŞ, özel bir alanda profesyonelleşerek kaliteli hizmet sağlamaktadır.²⁶²

On dördüncü Louis döneminden bu yana devletlerin daimi ordular bulundurmasının en büyük nedenlerinden biri istenilen yer ve zamanda kullanılabilecek en etkili müdahale aracı olmasıdır. Hızla değişen dünya ve aynı hızla değişen güvenlik ihtiyaçları çerçevesinde ÖAŞ'lerin günümüzün etkin aktörleri olarak ortaya çıkması önceki bölümlerde ortaya konmuştur. Büyük bir güç unsurunu zaman kaybetmeden istenilen yer ve zamanda sevk etmek üzerine şekillenen günümüz askeri anlayışında, ÖAŞ ihtiyaçlara cevap veren ve tercih edilen bir aktör haline gelmiştir.

ÖAŞ yöneltilecek eleştiriler çerçevesinde, ÖAŞ denilince akla ilk önce “sıcak çatışma” gelmektedir. Fakat ÖAŞ'ler sadece sıcak çatışmaya katılan birimlerden oluşmamaktadır. Günümüz muharebeleri yüksek teknoloji ve süratle dayalı bir anlayış içine girmiştir. Bu nedenle sahayı destekleyen unsurlar büyük önem kazanmıştır. Belirli konular üzerinde uzmanlaşmış; istihbarat toplayan, güvenliğin medya, sosyal medya, siber güvenlik, propaganda ve lojistik boyutlarını analiz

²⁵⁹ Anlaşmayı imzalamayan NATO üyesi ülkeler; Litvanya, Romanya, Estonya ve Türkiye'dir.

²⁶⁰ Christopher Spearin “ NATO,Russia and Private and Security Companies” *The Rusi Journal* S.163, C.3, (2018), 66-72 .

²⁶¹ D. Avant, “From mercenary to citizen armies: explaining change in the practice of war,” *International Organization*, (2005). S.54 C.2, 41-72.

²⁶² Avant, *a.g.m.*

ederek bu ihtiyaçlara cevap veren uzmanlara her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Bürokratik sistem içerisinde klasik güvenlik eēitimleri ile bu modeldeki bireyler verimli bir şekilde yetiştirilememektedir.

Günümüzde gelişen tespit ve teşhis vasıtaları sayesinde büyük ölçekli askeri hareketler ve konvansiyonel gler kolayca tespit edilebilmektedir. Bu nedenle günümüzün hareket apısı; yüksek, sratlı ve hassas hedefleme kabiliyetine sahip ateş gücü desteēinde gerçekleştirilen kk birlik hareketine doēru bir geçiş yaşamaktadır. Bu nedenle ileri yeteneklere sahip, özel olarak donatılmış ve her şartta hizmet verebilecek gler ön plana çıkmaktadır. Bu ihtiyaçları karşılayacak personelin yetişmesi de uzun zaman aldıēı için Aş'ler pazarda kolayca yer bulabilmekte ve ihtiyaçlara cevap verebilmektedir.

Aş'lerin geleneksel orduların yapısal sorunlarını çözmek için de faydalı olabilecekleri görülmüştür. Günümüz ordularında doērudan askerlikle ilgisi olmayan faaliyetler için askerlerin kullanılması, orduların savaşçı yeteneklerini etkilediēi görülmüştür. Bu nedenle özellikle askeri destek şirketleri, özünde askerlikle ilgisi olmayan ve bakım, temizlik vb. hizmetlerden askerlerin kurtulmasını saēlamaktadır.²⁶³

Aş'ler orduların üzerine eēilemediēi ve zayıf kaldıkları alanlarda süratle verimi arttırmak için kontrollü şekilde kullanılabilir. Bu şekilde ordular piyasadan temin edilebilen tecrübe ve yetenekleri bünyesine katabilir.

1980'lerden bu yana bölücü terör rgt ile mücadele eden Türkiye, 400 milyar dolardan fazla kaynaēını terör rgt ile mücadeleye harcamıştır. Bu süre içerisinde Soēuk Savaş konseptine göre teşkilatlanan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), teşkilat yapısında önemli deēiřiklikler yapmıştır. Büyük ve hantal birliklere sahip olan Kara Kuvvetleri Komutanlıēı, tümen teşkilatından, ateş ve manevra kabiliyeti daha yüksek olan tugay teşkilat yapısına geçmiştir. Bu kabiliyet, terörle mücadelede de başarılı olmuştur. Fakat ikmal, bakım, ulaştırma ve malzeme tedariki gibi destek faaliyetleri üzerinde uzun süre deēiřikliēe gidilmemiştir. Soēuk Savaş döneminden kalma ve oēunlukla eviri yayınlar ile faaliyetler yürütülmüştür. 2000'li yıllarda

²⁶³ Doug Brooks, "Messiahs or Mercenaries? The future of international private military services *International Peacekeeping* C.7, S.4, (2007), 129-144.

gerçekleştirilen “Lojistik Yönetim Sistemi” projesi ile lojistik yapılanma iyileştirilmiştir.²⁶⁴

TSK’da özel sektör kullanımına yönelik ilk uygulamalar ulaşım servisleri ve hazır yemek alımı alanında görülmüştür. TSK’nın kaynak ayırmak zorunda kaldığı; araç alımı, bakımı ve insan gücü yükünden kurtulmak hedeflenmiştir. İlk uygulamalar askeri hastane ve askeri okullar gibi kurumlarda başlamış, fakat TSK’nın genelinde yaygınlaşmamıştır. İlk özelleşme denemeleri; hizmetin nasıl gerçekleştirileceğine bilgi birikimi ve hukuki alt yapının olmaması ve kontrol mekanizmasının yetersizliği, ihaleyi alan şirketlerin yeterli profesyonellikte olmamaları ve sözleşme şartlarının ağır oluşu gibi nedenlerle başarılı olamamıştır.

Özellikle muharebe hizmet desteği alanında erbaş ve erlerle icra edilen faaliyetlerden istenilen verim alınamamaktadır. Mevcut sistem ayrıca TSK’nın savaşçı kadrolarına ilave bir iş yükü getirmektedir. Personel tasarrufu sağlamak, zaman ve malzeme kaybını azaltmak, subay, astsubay ve uzman erbaşların idari iş kapsamındaki yükünün azaltmak için, bu konu üzerinde tekrar düşünmek gerekmektedir. Hâlihazırdaki özelleştirme uygulamaları dar bir alanı kapsamaktadır. TSK halen; elektrik, su, ısıtma ve soğutma gibi hizmetlerin bakım onarımını ve yemek, terzi, berber, kantin hizmetleri gibi temel ihtiyaçları çoğunlukla birlik imkânlarıyla icra etmektedir. Birlikler zaman ve kaynaklarının büyük bir bölümünü söz konusu işler için ayırmak zorunda kalmaktadır. TSK personeli üstüne düşen sorumluluğu yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak bu durum, küçük birlik komutanlarını sıklıkla lojistik sorunlarla ilgilenmeye itmekte ve birliğin muharip kapasitesini olumsuz etkilemektedir.²⁶⁵

Ordunun güvenlik kavramı içerisindeki yeri zayıfladıkça, farklı kurumlar bu boşlukları doldurmuştur. Terörizm, uyuşturucu ticareti, para aklama gibi uluslararası suçları engellemek için özel polis güçleri (SWAT, PÖH) teşkil edilmiş ve polis güçleri giderek askeri nitelikler kazanmıştır. Aynı şekilde askeri güçler de, terörle mücadele için sivililer ile iş birliğini giderek arttırmış ve bünyesine daha çok sivil unsur katmıştır. Bu nedenle klasik askerlik anlayışında, geçmiş yüzyıla göre büyük değişimler gözlenmektedir. Post modern asker kimliği olarak da isimlendirilen yeni

²⁶⁴ M.Cem Oğultürk, Lojistik Hizmetlerin Özelleştirilmesi Kapsamında Türk Silahlı Kuvvetleri’nde Çalışma Alanlarının Belirlenmesi, *Güvenlik Stratejileri*, S.11, C.22, 167-195.

²⁶⁵ Oğultürk, *a.g.m.*

yeteneklerin gerekliliği bu dönemde ön plana çıkmıştır. Güvenlik her alanda sivil-asker karmasına doğru evrilmektedir.²⁶⁶

Askerlerin özellikle istikrar ve barış operasyonlarına adapte olabilmesi için beş temel organizasyon yeteneğinin gerekliliği ortaya konmuştur. Bunlar “sivil asker işbirliği ve iletişim kabiliyetinin gelişmesi, doğrudan muharebeye katılan ve muharebeye destek sağlayan birlikler arasındaki keskin çizginin azalması, askeri anlayıştaki değişim ve barış ve istikrar operasyonlarının önem kazanması, yapılan operasyonlara BM, NATO gibi uluslararası örgütlerin desteğini alınması, askeri operasyonların uluslararası bir niteliğe kavuşması ve koalisyon içerisinde görev yapabilme kabiliyetidir.”²⁶⁷ Bu ihtiyaçların klasik askeri bürokrasi ile karşılanması pek mümkün görünmemektedir. Sadece askeri bakış açısı ile olaylar ele alındığında; durumun tek taraflı olarak değerlendirilmesine neden olabilir. ÖAŞ’lerin katacağı çok disiplinli bakış açısı sürece pozitif manada katkıda bulunabilir.

ÖAŞ çalışanlarının motivasyonları açısından değerlendiren çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Franke ve Boemcken’in 220 kişilik bir ÖAŞ çalışanından oluşan örneklem grubuna yaptığı çalışmada; ÖAŞ çalışanlarının motivasyonlarını ölçmüşlerdir. Çalışanların büyük çoğunluğunu; mesleki tatmin duygusu, en iyi yaptıkları işi devam ettirmek ve başkalarına faydalı olmak için ÖAŞ’de çalıştıklarını belirtmişlerdir. Sadece dörtte biri para kazanma motivasyonu ile ÖAŞ’de çalıştığı sonucu çıkmış. Beşte biri ise motivasyonunu macera ve heyecan arayışı olarak belirtmişlerdir. Tek bir çalışma, sektördeki motivasyon güçlerini belirlemek için yetersizdir. Hali hazırda örneklem grubu büyütülse ve çalışma çeşitlendirilse bile, ölçülmesi zor bir husustur. Fakat bu durum ÖAŞ çalışanlarını paralı asker ile kıyaslayan ve doğrudan suçlu muamelesi yapan çalışmaların indirgemeci yaklaşımını ortaya koymaktadır. Ulus-devlet açısından yaklaşacak olursak, tüm güç unsurlarının ulusal çıkarları arttıracak şekilde uygun şekilde sevk ve idare edilmesi ve sektörün ulusal menfaatleri gözeterek şekilde düzenlenebilmesi olası bir seçenek olarak görülmektedir.²⁶⁸

Bazı ÖAŞ’ler çalışanlarının skandal niteliğinde olan suçlar işledikleri aşikârdır. Fakat bu durum sadece ÖAŞ’lere has değildir. Meşru güvenlik birimleri de sık sık bu

²⁶⁶ Volker Franke ,Marc von Boemcken “Gun For Hires: Motivations and Attitudes of Private Security Contractors” *Armed Forces & Society* C.37, S.4, (2011), 725-742.

²⁶⁷ Franke ve Boemcken, *a.g.m.*

²⁶⁸ Franke ve Boemcken, *a.g.m.*

duruma düşmektedir. Yani kanunsuzluk doğrudan şirketlerin varoluşundan kaynaklanmamaktadır. Bu konuda değinilen örneklerin hemen hemen hepsi başarısız devletlerde yaşanmıştır. Başarısız devletlerde yaşayan insanlar kendi iç sorunları sebebiyle, ÖAŞ'lerin işlediği suçların çok daha fazlasına her gün maruz kalmaktadırlar.

4.3. Diğer Konular

Küresel pazarda birçok alıcı ve satıcının bulunmasına rağmen sektörün en büyük alıcısı ABD'dir. ABD neredeyse tek alıcı olarak bile düşünülebilir. ABD baskın alıcı olduğu için ÖAŞ pazarına ve normlarına rahatlıkla yön vermektedir. Çoğunluğu ABD'nin ihtiyaçlarına göre şekil almaktadır. Fakat Çin ve Rusya'daki örnekler göz önüne alındığında birbirinden farklı ihtiyaçların olduğu ortaya çıkmaktadır. Aslında ÖAŞ sektörü tek bir pazara hitap etmemekte ve endüstri tek çeşit ihtiyaca cevap vermemektedir. Buradan da ÖAŞ'lerin hepsinin birbiri ile denk olmadığı ve farklılıklar gösterebildiği sonucuna ulaşılabilir. Sektör, hizmetin çeşidine göre kendi içinde birden fazla pazara ayrılmaktadır. Bu nedenle de pazar verileri üstünden değerlendirilmeye gidilirse sağlıklı verilerin toplanamayacağı söylenebilir.²⁶⁹ Tek bir ÖAŞ pazarı olmadığı için ölçülen pazar verileri üstünden kapsayıcı değerlendirme yapmak zorlaşmaktadır. Bu nedenle ÖAŞ'ler kendisini müşterilerinin ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırmaktadır. Esnek ve süratli çözüm sunabilen şirketler rekabet ortamında ayakta kalabilmektedir.

Sektöre ticari çerçeveden bakıldığında, hizmeti alacak olan müşteri en yüksek kaliteyi en ucuza elde etmeye çalışırken, hizmet verecek olan maksimum kâr sağlarken minimum hizmet etmeye çalışacaktır. Bu zıt motivasyonlar anlaşmanın yapılması ve uygulanmasındaki davranışları etkilemektedir. Aynı şekilde pazarın durumu da yapılan anlaşmaya büyük etki etmektedir. Bunlar şu şekilde örneklendirebilir.

Pazarın tek veya birkaç alıcısının bulunma durumunda ÖAŞ'ler ve pazar, alıcının ihtiyaçlarına ve talebine göre şekillenir. Alıcının pazara çok büyük bir etkisi vardır. Alıcılar şirketlerin geleceğine yön verebilecek ve hatta pazarı adeta cezalandırabilecek kapasiteyi ellerinde bulundurmaktadır. Bu durumda gelecekteki

²⁶⁹ Charles W. Mahoney "Buyer Beware: How Market Structure Affects Contracting and Company Performance in the Private Military Industry" *Security Studies* S.26, C.1, (2017), 30-59.

ilişkilerini korumak isteyen şirketler, alıcının isteklerine boyun eğmek durumunda kalabilirler. Bu şartlarda alıcılar rahatlıkla tek taraflı olarak anlaşmadan cayabilir ve alternatif şirketlere yönelebilir.²⁷⁰

ABD'deki istihbarat toplama ve değerlendirme hizmeti veren ÖAŞ'ler buna en büyük örnektir. Bu gibi faaliyetlerin çok büyük alt yapı ve yatırım gerektirmesinden ötürü çok pahalı hizmetlerdir. Bu gibi hizmetlerin alıcıları genelde devletler ve devasa şirketler olmaktadır. Örneğin ABD, toplam istihbarat ödeneğinin neredeyse %70'ini şirketlere aktarmaktadır. Bu ihtiyacın ana nedeni olarak 11 Eylül saldırılarının engellenememesi ve karmaşıklaşan bilgi teknolojileri dünyası olarak gösterilmektedir. Küresel çapta istihbarat sağlamak sıradan ve az bütçeli ÖAŞ'lerin boyunu bir hayli aşmaktadır. Bu nedenle büyük şirketler pazardaki bu ihtiyacı, kendi bünyelerinde istihbarat hizmeti de verecek yapılar oluşturarak karşılama yoluna gitmişlerdir. Bu durum da zamanla tek veya birkaç alıcının olduğu bir pazar ortaya çıkmaktadır. Örneğin *General Dynamics* şirketi ABD'nin en büyük istihbarat sağlayıcılarından biri konumundadır.²⁷¹

Diğer durum rekabetçi pazar durumudur. Bu, fiyat ve verim endeksinin optimum olduğu, her iki tarafında eşit şartlarda rekabet ettiği pazar şeklidir. Rekabetçi pazarda birçok seçenek bulunmaktadır. Fakat alıcı için birçok ihtimali içinde bulundurması, alıcının seçim yapma süresini uzamasına neden olur. Alıcı piyasayı araştırmak için kaynak harcamak zorunda kalır ve bu süreç zaman alır. Seçenekler çok olduğu için, her hizmet alımında alımından sonra tekrar tekrar ihale sürecinin tekrarlanmasına neden olabilir. Bu da hizmette devamlılığın aksamasına neden olabilir. ÖAŞ de pazarda başka alıcıların olduğunu bildiği için zarar ettiği durumda kolaylıkla verdiği hizmetten vazgeçebilir. Yani her iki taraf içinde daha çok hareket alanı vardır.²⁷²

Diğer bir pazar tip de tek veya birkaç satıcı olan pazar modelleridir. Böyle durumlarda ÖAŞ hizmet ve fiyat üzerine etki edebilme imkânını bulur. Hizmeti alan açısından bakıldığında, hizmet veren az sayıda satıcı olduğu için seçim yapmak daha kolaydır. Fakat anlaşma süreci alıcılar için daha zor olabilir. Bu tip şirketler genelde anlaşma şartlarındaki yaptırım ve cezalara rahatlıkla göğüs gerecek kadar devasa şirketlerdir. Lojistik hizmet veren şirketler genelde bu sınıfa girmektedir. *DynCorp*

²⁷⁰ Mahoney, *a.g.m.*

²⁷¹ Mahoney, *a.g.m.*

²⁷² Mahoney, *a.g.m.*

ve *KBR* gibi devasa şirketler, 2002-2011 arasında Afganistan’da ihtiyaç duyulan lojistik hizmetler için toplamı 57 milyar doları bulan ihaleler kazanmışlardır.²⁷³

Sektörün en büyük pazarlarını istihbarat ve lojistik hizmet veren ÖAŞ’ler oluşturmaktadır. Bütüne bakıldığında yakın koruma, üs koruması vb. gibi hizmetler pazarın çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Günümüzde savaş alanlarında korunması gereken çok sayıda sivil olduğu için, BM ve Kızılhaç gibi örgütler bu hizmetten sıklıkla faydalanmaktadırlar. Genel olarak bakıldığında farklı ihtiyaçlar ve farklı pazar yapıları farklı sonuçlar ortaya koymaktadır.

ÖAŞ hizmetinin ulusal güvenlik hizmetlerine göre daha az maliyetli olduğu konusunda bazı değerlendirmeler yapılmaktadır. Birçok çalışmada da bu durum özel şirketlerin tercih edilme nedeni olarak gösterilmiştir. Ancak Gürcan ve Özpınar’a göre; bu değerlendirmeyi doğrulayacak nitelikte bilimsel bir veri analizi henüz yapılamamıştır. ÖAŞ’ler ile devletler arasında yapılan anlaşmaların önemli bir kısmı gizli olduğu için detaylı bilgilere ulaşılamamaktadır. Gizlilik durumu açık pazar ekonomisi esaslarına ters olarak, anlaşmanın sadece belli kamu kurumlarınca incelenmesine imkân vermekte ve anlaşma kamuoyunun incelemesine sunulmamaktadır. Dolayısıyla açık pazar ekonomisinin temel mantığı dışında gerçekleşen ihale ve tedarik sürecinin gerçekten ucuz olduğu değerlendirmesi tartışmalı hale gelmektedir.

ÖAŞ’lerin şimdiye kadar bahsetmediğimiz ve belki de tercih edilmelerindeki en önemli nedenlerden biri de politik ihtiyaçlardır. Uluslararası ticaretin bir sonucu olarak ÖAŞ’lerin meşru kuvvetlere nazaran daha az olan şeffaflığı; gerçekleştirilecek askeri operasyonlarının icrası için hükümetin alması gereken kararlar ve askerlerin yapabilecekleri hatalardan sıyrılma şansı tanımaktadır. Böylelikle siyasi karar alıcılar eleştirilerden ve sorumluktan kurtulmuş olmaktadır. Dış politikasına ilişkin askeri bir faaliyeti kendi ordusu ile yapmak yerine ÖAŞ ile sözleşme yapan bir ülke hem uluslararası arenada hem de ulusal kamuoyunda karşısında daha az sorumluluk sahibi olmaktadır. Özellikle güçlü demokrasilerde kamunun savaş karşıtı baskısından sıyrılmak için sıklıkla kullanılmaktadır. Bu sayede siyasi kararlar üstündeki şeffaflık ve denetlenebilirlik neredeyse ortadan kalkmaktadır. ÖAŞ’ler üstündeki kontrol kamunun elinden çıkarak siyasetçiler aracılığı ile dolaylı bir hal almaktadır. Bu nedenle ÖAŞ gibi devlet dışı aktörler ile kamu güçleri arasında bağ kurulmalı ve

²⁷³ Mahoney, *a.g.m.*

ilişkiler geliştirilmelidir. Kamunun eksik taraflarını gidermek ve özel sektörden yararlanmak için kriz anları beklenmeden barış zamanından itibaren koordinasyon kurulmalı, ortak bir anlayış birliği tesis edilmelidir.

5.SONUÇ

Soğuk Savaş döneminin getirdiği denge unsurunun yok olmasıyla birlikte, çatışma/savaş tiplerinde ve aktörlerinde ciddi ölçüde değişiklikler ortaya çıkmıştır. Günümüzün çatışmaları ve savaşları devletlerin arasında değil, etnik ve kimlik sorunları nedeniyle belirli bir ülkenin veya bölgenin sınırları içerisinde terörizm şeklinde ortaya çıkmaktadır. Sınırlar, cepheler, metotlar net değildir, aktörler çeşitlenmiştir. Meşru ve meşru olmayan kuvvetler ayrımı yapmak zorlaşmıştır. Fakat devletler kuvvet kullanma tekeli halen elinde bulundurmaktadır. Ancak, onu özel bir aktörlerle paylaşmakta çoğunlukla bir sakınca görmemektedir. Dolayısıyla, kuvvet kullanma tekelinin aşınması üzerine ileri sürülen düşünceler, doğrudan ÖAŞ'lerin bir sonucu olmaktan ziyade; çatışma ve savaşların niteliğinde yaşanan değişimin bir sonucudur. Yani ÖAŞ'ler devletin kuvvet kullanma tekeli aşınmasının ana nedeni değildir. Neoliberal politikalarla yaşamın her alanında yaşanan değişimin bir yansımasıdır. Bu değerlendirme ışığında, özel askeri sektörü ortaya çıkaran sosyal, ekonomik ve siyasal değişimler ile modern devlet kavramının fonksiyonlarını tartışmaya açan düşünceler paralel ilerlemektedir. ÖAŞ'lerin devletin meşruiyetini aşındıran değil, aksine devleti destekleyen bir nitelikte olduğu görülmektedir. Bir nevi dış politika aracıdır. Bu nedenle ÖAŞ'nin varoluş amacı devletin güç unsurları yerine yenisini koymak değil, eksik kalan alanları doldurmak veya var olanın verimini arttırmaktır.

Güvenlik ihtiyaçlarındaki değişim ile birlikte mevcut uluslararası hukuk kuralları yetersiz kalmaya başlamıştır. Sık sık şikâyet konusu olan ÖAŞ'leri tamamen kısıtlamak, faaliyetlerini yer altına indirmesine ve var olan legal çizginin de kaybolmasına neden olabilir. Yapılması gereken şirketlerin denetlenebilir hale gelmesidir. Bu adım ÖAŞ üzerlerindeki şüpheleri azaltacaktır. ÖAŞ'ler hem ulusal hem de uluslararası yasalarla kabul edilmiş ve çerçevesi çizilmiş bir yasal aktör haline getirilmesi gereklidir. Bu yasalar şeffaflık ve demokratik standartları yok etmeyecek şekilde düzenlenmelidir. Hâlihazırda uluslararası ve ulusal olarak kabul görmüş devlet ve devlet dışı aktörlerle ilişkiye girmektedirler. Aslında ÖAŞ kullanımı normalleşmiş ama adı konulamamıştır.

BM'nin konu hakkındaki tutumu büyük önem arz etmektedir. Uluslararası düzeyde en yüksek otoriteyi temsil ettiği için, BM'nin alacağı tavır çok önemli ve normatif değerdedir. BM bu konudaki eksiklikleri süratle gidermeli ve standartlar geliştirmelidir. Aynı şekilde ABD'nin de atacağı adımlar büyük önem taşımaktadır. Sektör liderinin atacağı adımlar tüm dünyayı etkileyecektir. ABD'nin getireceği demokratik standartlar tüm dünyada örnek alınabilir. ABD hâlihazırda ÖAŞ'lerin davranışlarını düzenleyen iç hukuk sistemine sahiptir.

Amaç barışı maksimize etmek olmalıdır. ÖAŞ'ler güvenliğini desteklemek veya güvenliğini inşa etmek için kullanılmalıdır. Yasal alt yapı çok iyi hazırlanmalı, sözleşmeler üzerinde durulmalıdır.

ÖAŞ yasal olarak kurulan ve çoğunlukla eski askerlerden oluştuğu için askeri kültürden uzak değildir. Köklerinin dayandığı ordu ile bağları devam etmektedir. Yani kural tanımayan başıboş eşkıya imajı ÖAŞ'yi yansıtmamaktadır. Literatürdeki bazı değerlendirmeler subjektif niteliktedir. ÖAŞ'ler, BM ve NATO gibi örnekler üzerinden gidildiğinde güvenlik kavramına katkısı olan kurum olarak ön plana çıkarken, Afrika kıtasında ve 2003 Irak Savaşı'ndaki bazı örnekler üzerinden yola çıkıldığında uluslararası hukukunu delen ve yasal olmayan kuruluşlar olarak nitelenmektedir. Bir taraf günümüzün ihtiyacı, bir taraf paralı asker olarak nitelemiştir. İki tutum da gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. ÖAŞ'lere bütüncül olarak yaklaşılmalı ve yasalara bağlı kılınmalıdır.

Teknolojik gelişmelerin etkisi ile muharebe sahası daha karmaşık hale gelmiş profesyonel askerlik daha da önem kazanmıştır. Güvenlik kavramı içerisinde ele alınabilecek her alt başlık, biriken bilgi birikimi ve gelişen teknoloji nedeniyle başlı başına bir disiplin haline gelmiştir. Her alanda profesyonel personel ihtiyacı artmıştır. Artık günümüzde Napolyon döneminin mirası olan ve orduların büyük bir kısmını oluşturan halk kitleleri, yerini bu işi meslek edinmiş profesyonel kişilere bırakmaktadır. Elektronik olan her şey savaşın bir parçası haline gelmektedir. Sivillerin, teknoloji ağırlıklı yarı otonom ve uzaktan kontrollü silah sistemleri ve silahlı çatışma esnasında bunların bakımı, harbe hazırlığı hatta kullanımında oynayacakları rollerin; günümüzün tank, uçak ve helikopter gibi gelişmiş savaş araçlarının kullanımı için oynadıkları rollerden nitelik ve nicelik açısından kat be kat önemli olacağı beklenmektedir. Devletlerin bu sistemlerin gerektirdiği teknolojiyi ve yetenekleri askeri örgütlenmeleri içinde tekelleştirmeleri mümkün görünmemektedir.

Silah sistemlerine ilişkin teknolojik gelişmeler sivillerin de doğrudan askeri süreçlere katılmasını beraberinde getirmektedir. Teknolojik açıdan daha karışık ve yüksek otonomi yeteneğine haiz yeni silah sistemlerinin hizmete gireceğinin öngörüldüğü 2020 sonrası dönemde, ÖAŞ'lerin statüsünün açığa kavuşturulmuş olması büyük önem arz etmektedir. Bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler neticesinde silah sektörü devletten özel sektör eline geçmiştir. Silah ve savunma sistemlerinin rekabetçi özel sektör tarafından geliştirildiği günümüzde, teknolojinin hızlı gelişmesi nedeniyle askeri ekipman standardının belirlenip, bunun bakım, onarım ve güncellemesi yine özel sektör tarafından yapılacaktır. Türü ne olursa olsun silahlı kuvvetlerin görev üstlendiği her krizde, savunma sistemlerinin büyük bir çoğunluğu için özel yüklenicilerin varlık ve hizmetlerine gerek duyulacağı açıktır. Üstelik bu gereksinim giderek daha da artacaktır.

ÖAŞ'nin imkân ve kabiliyetleri muharebe sahasında etkin rol oynamaktadır. ÖAŞ'yi bir kuvvet çarpanı olarak göz önünde bulundurmak gereklidir. Muharebe sahasında kullanılan özel birlikler kadar sonuç üstünde etkileri vardır. Bosna Savaşı'nda Hırvatistan ordusunun eğitilmesi bu konuya en büyük örnektir. ÖAŞ'ler bu savaşın kaderini değiştirmişlerdir. ÖAŞ'lerin günümüzde yoğun olarak kullanılmaları memnuniyetin göstergesidir. ÖAŞ'ler artık birer uluslararası aktör halini almış, serbest piyasa koşullarında var olan ve bürokrasinin yavaşlatıcı kurallarına bağlı olmayan, var olabilmek için değişimlere hızlı uyum sağlamak zorunda olan kurumlardır. Bu nedenle devletlerin süratle gideremediği ihtiyaçlarını karşılama noktasında serbest piyasada yer bulmaya başlamışlardır.

Bilgi teknolojileri devletlerin karar verme süreçlerini kısaltmıştır. Bu da devletlere siyasi ortamda hızlı karar alma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Günümüzde bazı çatışma veya savaşlar halkın desteğini ölçmeden başlayıp bitmektedir. Bu da ÖAŞ benzeri kuruluşlara ihtiyacı arttırmıştır. Yirmi birinci yüzyıl bilgi ve teknoloji çağıdır. Buna uyum sağlayamayan aktörler güçlerini koruyamayacaklardır. Siber dünyayı insan eli değmeden yönetebilen otonom sistemler, yapay zekâ ve diğer benzer unsurlar, gelecekte siber alanda başlayıp bitecek savaşların temel unsurları olabilirler. ÖAŞ'ler de bu konularda devletler için kullanışlı araçlar olabilir.

Sonuç olarak, ÖAŞ ihtiyaca binaen ortaya çıkmış bir yapıdır. ÖAŞ varlığı yadsınamaz bir aktör halini almıştır. Mevcut aktörlerin yeterli olamadığı alanlar, ÖAŞ tarafından doldurulmuştur. Her bir ÖAŞ kullanma deneyimi birbirinden farklı

amaç ve sonuçlar barındırmaktadır. ÖAŞ'leri faydalı veya zararlı kuruluşlar olarak nitelemek bilimsel bir bakış açısı değildir. Önemli olan savaşları minimize edecek ve barışı sağlayacak tedbirlerin artırılmasıdır. Devletler, özellikle arz eden konularda çözüm odaklı yaklaşım sağlayan ÖAŞ'lere başvururken; içinde sosyal, kültürel vb. değişkenler barındıran süreç odaklı sorunlarda ise meşru kuvvetlerini kullanmaktadır. Günümüzün hibrit tehditlerine karşı hibrit çözümler geliştirenler, güvenlik süreçlerini daha verimli olarak yönetmektedir. Çağı yakalamak için bu aktörlere ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

“Blackwater Davasında Mahkumiyet Kararı Bozuldu”,
<https://www.amerikaninsesi.com/a/blackwater-davasinda-mahkumiyet-karari-bozuldu/3972930.html>, [Erişim Tarihi: 18.06.2019].

“China’s Private Army: Protecting the New Silk Road”,
<https://thediplomat.com/2018/03/chinas-private-army-protecting-the-new-silk-road/>, [Erişim Tarihi: 24.07.2019].

“ISOA Code Of Conduct” <https://stability-operations.org/page/Code>, [Erişim Tarihi:10.06.2019].

“Montreux Document”, https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf [Erişim Tarihi: 04.08.2019].

“Russian Journalists Investigating Paramilitary Group Killed In Africa”,
<https://www.rferl.org/a/three-russian-journalists-reportedly-killed-in-central-african-republic/29401654>, [Erişim Tarihi: 22.07.2019].

“Soldiers without guns: how do China PMC” , <http://csef.ru/en/oborona-i-bezopasnost/340/soldaty-bez-oruzhiya-kak-dejstvuyut-kitajskie-chvk-7783>, [Erişim Tarihi: 02.08.2019]

“The Puzzle Of Russian Behavior In Deir Al-Zour”,
<https://warontherocks.com/2018/07/the-puzzle-of-russian-behavior-in-deir-al-zour/>, [Erişim Tarihi: 22.07.2019].

Adams, Thomas K. “Private Military Companies: Mercenaries for the 21st Century” Small Wars and Insurgencies C.13, S.2, (2002), 54-67.

Adebajo, Adekeye. “Building Peace in West Africa: Liberia, Sierra Leone, and Guinea-Bissau.” (Lynne Rienner Publishers, 2002).

Avant, D. (2005). From mercenary to citizen armies: explaining change in the practice of war, International Organization, C.54 S.2, 41-72.

Balta, Evren. “Güvenlik Endüstrisi ve Güven(siz)liğin İnşası: Bir Toplumsal Paranoyayı Anlamak”, Toplum ve Bilim (2009).

Batur Yamaner, Melike. “Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması”, (İstanbul: Arıkan Yayınevi, 2007), 52.

Baylis, John. “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler*, C.5, S.18 (2008), 69-85.

Birleşmiş Milletler Antlaşması, 1945, Giriş Notu.

- Brooks, Doug. "Messiahs or Mercenaries? The future of international private military servies International, 2008).
- Bruneau T.C. ve Matei C.F. (2008). Towards a new conceptualization of democratization and civil–military relations, *Democratization*, C.15, S.5, 909-929.
- Bures, Oldrich. "Private military companies: A second best peacekeeping option?" *International Peacekeeping* C.12, S.4, (2005), 533-546.
- Cameron, Lindsey. "International humanitarian law and the regulation of private military companies." *Non-State Actors as Standard Setters: The Erosion of the Public-Private Divide*, (2007).
- Chinkin, Christine. Mary Kaldor, *International Law and New Wars* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017).
- Clausewitz, Carl Von. *Savaş Üzerine*, çev. Şiar Yalçın (İstanbul: Eriş Yayınları, 2003).
- Düzgün, Kadir. "Savunma ve Güvenlik Organizasyonlarında Yürütülen Lojistik ile Özel Sektör Lojistiğinin Entegrasyonu", *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.2, S.1, (2016), 120-143.
- Embel, Ersin. "Topyekûn Savaş Uygulamasının Tarihsel Gelişimi", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, C.4, S.1, (2016), 153-171.
- Ercan, Ümit. "Güvenlik Faaliyetlerinde Özelleştirme: Paralı Askerlik Mi? Özel Askeri Birlikler Mi? ", *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, , C.5, S.1, (2014), 51-67.
- Feaver. P.D. (2003). *Armed servants: agency, oversight and civil military relations*, Cambridge. MA: Harvard University Press.
- Fleming, Colin M. "New or Old Wars? Debating a Clausewitzian Future." *Journal of Strategic Studies*, C.32, S.2, (2009), 213-241.
- Franke, Volker. Marc von Boemcken "Gun For Hires: Motivations and Attitudes of Private Security Contractors" *Armed Forces & Society* C.37, S.4, (2011), 725-742.
- Fuchs, Christian. "Internet and society: Social theory in the information age." (Routledge, 2007).
- Gaston, Erica L. "Mercenarism 2.0-The Rise of the Modern Private Security Industry and Its Implications for International Humanitarian Law Enforcement." *Harv. Int'l C.*49, S.1, (2008), 221.
- Gerasimov Valery, "The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations," çev. Robert Coalson, *Military Review*, Şubat (2016), 23-29.

- Gök, Ali. "Savaşın Bukalemun Doğası: 'Düşük Yoğunluklu Çatışma' Üzerine Bir Değerlendirme", *Akademik Bakış Dergisi*, S.64, (2017), 515-528.
- Grotius, Hugo. *Savaş ve Barış Hukuku*, çev. Seha L. Meray (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1967).
- Gülşen, Halit. "Rusya'nın Suriye Müdahalesinde Askeri Şirketlerin Rolü", Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, S.64, (2017).
- Güntay, Vahit. "Uluslararası Sistem ve Güvenlik Açısından Değişen Savaş Kurgusu; Siber Savaş Örneği", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C.6, S.2, (2017), 81-108.
- Gürçan M. ve Özpınar, N. (2009). Who let the dogs out? Dynamics of Asymmetric Conflict, C.2, S.3, 143-171.
- Gürler, Recep Tayyip. Ömer Behram ÖZDEMİR, "İŞİD: Irak'ta yerli, Suriye'de Yabancı", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, C.6, S.63, (2014), 59-61.
- Heywood, Andrew. *Küresel Siyaset*, çev. Nasuh Uslu (Ankara: BB101 Yayınları, 2013).
- Hobsbawm, Eric. *Kısa 20.Yüzyıl* (İstanbul: Everest Yayınları, 2006).
- Hobsbawm, Eric. *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm* çev. Osman Akınhay (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008).
- Hoffman, Frank G. "Will War's Nature Change in the Seventh Military Revolution?." *Parameters* C.47, S.4, (2017), 19-31.
- Hoffman, Frank G. *Hybrid threats: Reconceptualizing The Evolving Character of Modern Conflict* (Washington DC: Institute for National Strategic Studies, 2009).
- Holmqvist, Caroline. "Private Military Companies", Stockholm International Peace Research Institute, (Stocholm, 2005)
- House of Commons*, Green Paper (London, 2007)
- https://bapsc.org.uk/about_us.asp, [Erişim Tarihi 10.06.2019].
- International Committee of the Red Cross*, The Montreux Document.
- Joachim, Jutta. Andrea Schneiker "New Humanitarians? Frame Appropriation through Private Military and Security Companies" *Millennium: Journal of International Studies* C.40, S.2, (2012), 365-388.
- Joachim, Jutta. Schneiker Andrea, "New humanitarians? Frame appropriation through private military and security companies.", *Millennium* C.40, S.2, (2012), 365-388.
- Kaldor, Mary. "In Defence of New Wars", *Stability*, C.35, S.2, (2013), 1-16.

- Kaldor, Mary. *Old and New Wars: Organized Violence in A Global Era* (Cambridge: John Wiley & Sons, 2013).
- Karabulut, Bilal. "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi", *Gazi Akademik Bakış*, C.8, S.15 (2015), 57-72.
- Karabulut Bilal, Güvenlik, (Ankara: Barış Kitap, 2015).
- Karabulut, Bilal. "Savaş Olgusunun Yaşadığı Dönüşüm: Hibrit Savaş ve Rusya Örneği" *Karadeniz Araştırmaları*, C.14, S.55, (2017),115-130.
- Kruck, Andreas. Theorising the use of private military and security companies: a synthetic perspective, *Journal of International Relations and Development* C.17, (2014), 112–141.
- Kurilev, K. E. Martynenko, N. Parkhitko, D. Stanis "The Phenomenon of Private Military Companies in the Military and Power Policies of States in the 21st Century" *International Organisations Research Journal*, C.12, S.4, (2017), 130–149.
- Lind, William S. "Understanding Fourth Generation War", *Military Review*, C.84, S.5, (2004),12-16.
- Machiavelli, Niccolo. *Prens*, çev. Kemal Atakay (İstanbul: Can Yayınları, 1998).
- Mahoney, Charles W. "Buyer Beware: How Market Structure Affects Contracting and Company Performance in the Private Military Industry" *Security Studies* C.26, S.1 (2017), 30-59
- Mearsheimer, John J. "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War." *International Security*, C.15, S.1 (1990), 5-56.
- Melasevic, Sinisa. "The Sociology of New Wars? Assessing the Causes and Objectives of Contemporary Violent Conflicts", *International Political Sociology*, C.2, S.2, (2008), 98-112.
- Mello, Patrick A. "In Search of New Wars: The Debate about a Transformation of War", *European Journal of International Relations*, C.16, S.2, (2010), 297-309.
- Newman, Edward. "New Wars' Debate: A Historical Perspective is Needed", *Security Dialogue*, C.35, S.2, (2004),173-189.
- Nouwens, Meia. "China's Use of Private Companies and Other Actors to Secure the Belt and Road across South Asia." *Asia Policy*, C.26, S.2, (2019), 13-20.
- Oğultürk, M.Cem. Lojistik Hizmetlerin Özelleştirilmesi Kapsamında Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Çalışma Alanlarının Belirlenmesi, *Güvenlik Stratejileri*, C.11, S.22,167-195
- Oman, W.C. *Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağ'da Savaş Sanatı 378-1515* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2002).

- ORSAM, "ABD'nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının Bölgesel, Küresel Etkileri ve Türkiye'ye Yansımaları" (Ankara, 2011).
- Ortiz, Carlos. "The private military company: an entity at the center of overlapping spheres of commercial activity and responsibility." Private Military and Security Companies. (VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007), 55-68.
- Ostensen, Ase Gilje. "In The Business of Peace: The Political Influence Of Private Military and Security Companies on UN Peacekeeping", International Peacekeeping, C.20, S.1, (2013), 33-47.
- Öktem, Emre. "Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları." (İstanbul: Derin Yayınları, 2007).
- Özdemirci, Fahrettin. "Bilgi-Değişim-Siber Güvelik-Bağımsızlık", Bilgi Yönetimi Dergisi, C.1, S.1, (2018), 78-83.
- RAND, "Lessons From Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine", www.rand.org/t/RR1498 [Erişim Tarihi:12.12.2018].
- Sander, Oral. Siyasi Tarih,1.Cilt (Ankara: İmge Yayınevi, 2016)
- Schmitt, Michael N. "Military necessity and humanity in international humanitarian law: preserving the delicate balance." Essays on Law and War at the Fault Lines " (2011), 89-129.
- Schreier, Fred, and Marina Caparini. Privatising Security: Law, Practice And Governance Of Private Military And Security Companies, (Geneva 2005).
- Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu (6197 S.K.), Resmi Gazete, 18215 (Kasım 1983)
- Singer, Peter W. Allan Friedman, Siber Güvenlik ve Siber Savaş (İstanbul: Buzdağı Yayınevi, 2015)
- Singer, Peter W. Kiralık Ordular: Özel Askeri Şirketler, çev. Gözde Aral (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009)
- Spearin Christopher, "NATO,Russia and Private and Security Companies" The Rusi Journal C.163, S.3, (2018), 66-72.
- Sukhankin, Sergey. "'Continuing War by Other Means': The Case of Wagner, Russia's Premier Private Military Company in the Middle East.", https://www.researchgate.net/publication/328450701_'Continuing_War_by_Other_Means'_The_Case_of_Wagner_Russia's_Premier_Private_Military_Company_in_the_Middle_East, [Erişim Tarihi: 05.07.2019].
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri (Ankara 2010).
- Tangör, Burak. Haldun Yalçınkaya, "Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler", Uluslararası İlişkiler Dergisi, C.7, S.25, (2010), 127-154.

- Taşdemir, Fatma. “Devlet Merkezli Uluslararası Hukuk Sistemi ve Devlet Dışı Silahlı Aktörler”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.11, S.2, (2016), 85-120.
- Terry, J.P. (2010). Privatizing defense support operations: the need to improve DoD’s oversight and management. *Armed Forces & Society* , C.36, S.(4), 660-670.
- Türk Dil Kurumu, *Büyük Sözlük*, (Ankara,2009)
- Tütüncü, Ayşe Nur. “İnsancıl Hukuğa Girişi”, (İstanbul: Beta Yayınevi, 2012)
- Varin, Caroline. “Turning the Tides of War: The Impact of Private Military and Security Companies On Nigeria’s Counterinsurgency Against Boko Haram” *African Security Review* C.42, 1-14
- Varlık, Ali Bilgin. “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, *Avrasya Terim Dergisi*, C.1, S.2, (2013), 114-129.
- Waltz, Kenneth. *İnsan,Devlet ve Savaş*, çev. Enver Bozkurt (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2009).
- White, Nigel D. "The privatisation of military and security functions and human rights: comments on the UN Working Group’s Draft Convention." *Human Rights Law Review*, C.11, S.1, (2011).
- Wright, Quincy. *A Study of War*, (Chicago: The University of Chicago Press, 1942).
- Yalçinkaya, Haldun. Kadir Tamer Türkes, “Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.4, S.7, (2008).
- Yalçinkaya, Haldun. *Savaş* (Ankara: Siyasal Kitapevi, 2008).
- Yalçinkaya, Haldun. *Savaş, Uluslararası İlişkilere Giriş* (Ankara: Siyasal Kitapevi, 2014).
- Zabcı, Filiz Culha. “Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler” *Mülkiye*, (2004), C.28.